

II RIIGIKOGU

2. istungjärk. **Protokoll nr. 41 (21).** 1923. a.

Sisu: 1. Päewakorra täiendamine. — 2. Teadaandmine terwitustelegrammide kohta. — 3. Teadaandmine muudatuste kohta Riigikogu koosseisus. — 4. Teadaandmine komisjonidesse antud seaduseelnõude kohta. — 5. Eesti-Latwia waheliste lepingute läbiwaatamise komisjoni walimine. — 6. Riigi majandusnõukogu ja komisjonide täiendawad walimised. — 7. J. Laidoner'i erakorraline teadaandmine praeguse katastroofilise põllumajandusliku seisukorra kohta. — 8. Elukorterite ehituslaenu täiendamise seaduseelnõu — päewakorral. — 9. Riigi raudtee peatehaste ja trükikoja 1922 a. puhaskasu jaotamise seaduse tagasinõudmine Wabariigi Walitsuse poolt — rahaasjanduse komisjoni ettepanek. — 10. Ilma sõjawäelise õppuseta tagawarawäkke arwatud kodanikkude kaitsewäeteenistusse kutsumise seadus — I lugemisel. Wastu wõetud.

II Riigikogu koosolek 20. nowembril 1923 a. kell 5 p. l.

Kokku on tulnud 89 Riigikogu liiget.

Koosolekut juhatab abiesimees **K. Wirma**.

Sekretääri kohal abisekretäär **J. Wain**.

Walitsuse looshis: sõjaminister **A. Anderkopp**, kaubandus-tööstusminister **B. Rostfeld**, siseminister **K. Einbund**, haridusminister **A. Weiderman**.

P ä e w a k o r d:

1. Elukorterite ehituslaenu täiendamise seaduseelnõu — Eesti sotsiaaldemokraatliku tööliste partei Riigikogu rühma ettepanek.

2. Riigi raudtee peatehaste ja trükikoja 1922 a. puhaskasu jaotamise seaduse tagasinõudmine Wabariigi Walitsuse poolt — rahaasjanduse komisjoni ettepanek.

3. Ilma sõjawäelise õppuseta tagawarawäkke arwatud kodanikkude kaitsewäeteenistusse kutsumise seadus — riigikaitse komisjoni ettepanek.

4. Eesti wabariigi proletaarliste üliõpilaste riikliku toetuse seaduseelnõu — I lugemisel.

5. Asunikkudele ehitusaastatel toetusandmise seadus — II lugemisel.

6. Wabaladude seadus — II lugemisel.

7. Ebaõigete kaubanimetuste keeluseadus — II lugemisel.

Koosolek algab kell 5.15 min.

1. Päewakorra täiendamine. Juhataja **K. Wirma**: Päewakorra kohta on järgmised ettepanekud:

1) wanematekogu poolt — wõtta 1. päewakorra-punktiks „Eesti-Latwia wa-

heliste lepingute läbiwaatamise komisjoni walimine“ jagajaks wõttes arwu 7;

2) on põllumeeste rühma poolt ettepanek wõtta päewakorda „komisjonide täiendawad walimised“;

3) päewakorra-punktide järjekorra kohta on ettepanek tehtud p. 5., nimelt „Asunikkudele ehitusaastatel toetusandmise seadus — II lugemisel“, paigutada päewakorra wiimaseks punktiks, silmaspidades põllutöömistri wastawat soowaldust.

L. Raudkepp (kristl.): Teen ettepaneku päewakorra 5. punkt wõtta wiimaseks päewakorra-punktiks. (Wahelhüüded: On juba ettepanek tehtud!) Wabandage!

Juhataja **K. Wirma**: (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on päewakord ühes ettepanud täiendustega vastu wõetud.

2. Teadaandmine terwitustelegrammide kohta. Abisekretäär **J. Wain** (loeb): „Eesti Riigikogu esimehele.

Läti seimi nimel on mul au tänada Teid, härra esimees, ja Teie isikus Riigikogu ja sõbralikku Eesti rahwast meie rahwuspüha puhul saadetud õnnesoowide eest, mis weel kord tõendawad meie kahe rahwa wahel olewat sügawat sünpaatiat ja sõprust. — Läti seimi esimees Wesmanis.“

Käesolew telegramm on tulnud Läti seimilt meie poolt saadetud telegrammi peale Läti riigi wiienda aastapäewa puhul.

Peale selle on tulnud terwitustelegramm üleriiklikult kaupmeeste liidult ja töö-hoolekandeministeeriumi ametnikkudest ministriga eesotsas.

3. Teadaandmine muudatuste kohta Riigikogu koosseisus.

Riigikogu juhatusel on sisse tulnud järgmine teadaanne: „Teatan, et ma Riigikogu liikme wolitused maha panen. J. Reichman.“ Kutse on saadetud sama rühma järgmisele kandidaadile Johannes Gutman'ile.

4. Teadaandmine komisjonidesse antud seaduseelnõude kohta.

Seaduseelnõu walla omawalitsuste heaks nende 1923 a. puudujääkide katmiseks wõetawate maksude kohta — rahaasjanduse komisjoni; seaduseelnõu maksu napside ja likööri walmistamise ja müügi seaduse muutmiseks — rahaasjanduse komisjoni; kaubalaewade wõõra riigi alla ülemineku takistamise kohta käiwa seaduse äramuutmise seaduseelnõu — rahaasjanduse komisjoni; wõimumärkide ja wabadusristi kaitse seaduse eelnõu — üldkomisjoni; perekonnaseisu seaduse maksmapanemise seaduseelnõu — üldkomisjoni; perekonnaseisu seaduseelnõu — üldkomisjoni.

5. Eesti-Latwiaheliste lepingute läbiwaatamise komisjoni walimine.

Juhataja **K. Wirma**: Wanematekogu poolt on ettepanek tehtud walida Eesti-Latwiaheliste lepingute läbiwaatamise komisjon, wõttes walimisjagajaks arw 7. Wanematekogu ettepaneku wastu ei waielda, loenta wastu wõetaks.

Palun sekretääri ette kanda mitu esitajat tuleks igast rühmast jagaja 7 juures.

Abisekretäär **J. Wain** (loeb): Põllumeeste kogude Riigikogu rühm saab 4 esitajat;

Riigikogu demokraatlik liit saab 3 esitajat;

Eesti sotsiaaldemokraatliku tööliste partei Riigikogu rühm saab 2 esitajat; tööerakonna Riigikogu rühm saab 2 esitajat;

Eestimaa töörahwa partei Riigikogu rühm saab 1 esitaja;

asunikkude, riigirentnikkude ja wäikepõllupidajate Riigikogu rühm saab 1 esitaja;

Iseseiswa sotsialistliku töölispartei Riigikogu rühm saab 1 esitaja;

Wene Riigikogu rühm saab 1 esitaja.

Juhataja **K. Wirma**: Esitatud on järgmised kandidaadid:

Põllumeeste kogude Riigikogu rühma poolt — J. Laidoner, J. Soots, A. Jürman, K. Ipsberg.

Riigikogu demokraatliku liidu poolt — J. Jaakson, J. Märtson, A. Tamm.

Eesti sotsiaaldemokraatliku tööliste partei Riigikogu rühma poolt — K. Ast, A. Rei.

Tööerakonna Riigikogu rühma poolt — O. Strandman, J. Kukk.

Eestimaa töörahwa partei Riigikogu rühma ja Riigikogu kommunistlikkude tööliste esitajate ühenduse poolt — H. Allik.

Asunikkude, riigirentnikkude ja wäikepõllupidajate Riigikogu rühma poolt — A. Kütt.

Iseseiswa sotsialistliku töölispartei Riigikogu rühma poolt — J. Tikš.

Wene Riigikogu rühma poolt — W. Grigorjew.

Hääletamise korra kohta on sõna rkl. Raudkepp'il.

L. Raudkepp (kristl.): Teen ettepaneku kandidaate hääletada rühmade kaupa. (J. Piiskar (is.): Aga motiivid?)

Juhataja **K. Wirma**: Ettepanek on tehtud rühmade wiisi kandidaate hääletada.

(L. Johanson (sd.): Korrage hääletada!) Ettepanek on ka tehtud, et korrage hääletada. Asun hääletamisele. Kes on selle poolt, et rühmade wiisi hääletada, palun kätt tõsta. (Hääletatakse.) Rühmade wiisi hääletamise poolt on nähtawalt absoluutne enamus.

Asun kandidaatide hääletamisele. Hääletamisele tulewad põllumeeste kogude Riigikogu rühma kandidaadid Riigikogu liikmed J. Laidoner, J. Soots, A. Jürman, K. Ipsberg. (Hääletatakse.) Nähtawana enamusena on need kandidaadid walitud.

Kes on Riigikogu demokraatliku liidu kandidaatide Riigikogu liigete J. Jaakson'i, J. Märtson'i, A. Tamm'e walimise poolt? (Hääletatakse.) Nähtawana enamusena on need kandidaadid walitud.

Kes on Eesti sotsiaaldemokraatliku tööliste partei Riigikogu rühma poolt esitatud kandidaatide, Riigikogu liikmete K. Asti ja A. Rei walimise poolt? (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on need kandidaadid walitud.

Järgmised on tööerakonna Riigikogu rühma kandidaadid Riigikogu liikmed O. Strandman ja J. Kukk. Kes on nende walimise poolt? (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on need kandidaadid walitud.

Siis on asunikude, riigirentnikkude ja väikepõllupidajate Riigikogu rühma poolt esitatud kandidaat rkl. A. Kütt. Kes on tema walimise poolt? (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on see kandidaat walitud.

Iseseiswa sotsialistliku töölispartei Riigikogu rühma poolt on ette pandud kandidaadiks rkl. J. Tikks. Kes on tema walimise poolt? (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on see kandidaat walitud.

Wene Riigikogu rühma poolt on ette pandud kandidaat rkl. W. Grigorjew. Kes on tema walimise poolt? (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on see kandidaat walitud.

Siis on Eestimaa töörahwa partei Riigikogu rühma ja Riigikogu kommunistlikkude tööliste esitajate ühenduse poolt ette pandud ühine kandidaat rkl. H. Allik. Kes on tema walimise poolt? (Hääletatakse.) Mulle näib, et enamus on wastu? (Hüüded: Ära luge da!) Palun weel kord neid, kes rkl. Allik'u walimise poolt on, kätt tõsta ja ülewal hoida, kunni sekretäär hääled ära loeb. (Hääletatakse, loetakse hääli!) Poolt on 31 häält, wastu 36, sellega ei ole rkl. Allik walitud.

Hääletamise korra kohta on sõna rkl. Keerdo'l.

P. Keerdo (töörp.): Teen ettepaneku sedelitega hääletada.

Juhataja **K. Wirma**: Wahe ei ole rohkem kui 5, wahe on just 5. (P. Keerdo (töörp.): Kodukorra põhjal hääletatakse sedelitega, kui wahe on 5.) Silmapilk. Rkl. Keerdo'l on õigus nõuda sedelitega hääletamist, sellepärast et wahe on 5. Palun Riigikogu liigetele sedelid kätte anda. (Jagatakse sedelid.) Palun neid Riigikogu

liikmeid, kes rkl. Allik'u walimise poolt on, kirjutada sedelile „poolt“, kes wastu — kirjutada „wastu“.

Palun ettepanekuid teha häältelugejate kohta. (Wahele hüüe: Sekretääri hooleks!) Ettepanek on tehtud häältelugemine sekretääri hooleks jätta. (Sekretäär loeb hääli.)

Hääletamise tagajärjed on järgmised: poolt on 27 häält, wastu — 50, tühje sedelid — 6, — sellega ei ole rkl. Allik mitte walitud.

6. Riigi majandusnõukogu ja komisjoni täiendawad walimised.

Rkl. Piiskar on teatanud, et tema tagasi astub riigi majandusnõukogust ja Riigikogu walimise, rahwahääletamise ja rahwaalgatamise õiguse seaduse muutmise seaduse komisjonist.

Iseseiswa sotsialistliku töölispartei Riigikogu rühma poolt on ette pandud walida riigi majandusnõukogusse ja ülaltähendatud komisjoni rkl. Piiskar'i asemele rkl. Jonas.

Põllumeeste kogude Riigikogu rühm paneb ette walida Riigikogu walimise, rahwahääletamise ja rahwaalgatamise õiguse seaduse muutmise seaduse komisjoni rkl. Tupits'i asemele rkl. Martinson.

Asun hääletamisele. Kes on selle poolt, et rkl. Jonas saaks walitud riigi majandusnõukogu liikmeks? (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on rkl. Jonas riigi majandusnõukogu liikmeks walitud.

Nüüd tulewad täiendawad walimised Riigikogu walimise, rahwahääletamise ja rahwaalgatamise õiguse seaduse muutmise seaduse komisjoni. Kes on selle poolt, et rkl. Piiskar'i asemele walida rkl. Jonas? (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on rkl. Jonas walitud.

Kes on selle poolt, et rkl. Tupits'i asemele walitaks rkl. Martinson? (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on rkl. Martinson walitud.

7. J. Laidoner'i erakorraline teadaandmine praeguse kastroofilise põllumajandusliku seisukorra kohta.

J. Laidoner (põl.): Wäga lugupeetud Riigikogu liikmed. Põllumeeste rühma nimel on minul au tähelpanu juhtida järgmise

asjaolu peale. Kõigil on teada, et tänawu aasta oli põllumajandusele täieline ikaldusaasta. Juba kewadel oli asi halb, suwel aga halwem ja sügisel muutus põllumeeste seisukord peaaegu katastroofiliseks. Loomatoit on peaaegu ära mädanenud ja seal kus hein sai tehtud, seal on praegu heinakuhjad täielikult wee all, kui nad ei ole mitte täielikult luhawee läbi alla wiidud. Aga weel raskemaks muutus seisukord nüüd, kus kõik wili, mis suure waewaga kokku pandi, põllul mädaneb, sest et mingisugust wõimalust ei ole teda põllu pealt koju wiia ja peksta, ja palju on juba wiljast ära mädanenud. Praegu on mõneski kohas juba nii ütelda näljatont näha. Aga wiimased päewad on seda asja weel katastroofilisemaks muutnud; nimelt on mitmelt poolt ma arwan, mitte ainult põllumeeste rühmadel, waid ka teistel rühmadel andmeid selle kohta, et elanikka kohati täielik weeuputus on tabanud. On külasid, mis täiesti ümbritsetud weega; kõik on wee all ja niisuguse küla elanikkudel on täielik nälg ees.

Igatahes on põllumeeste rühmal selge, et siin tuleb lähemal ajal riiklikku ja kogukondlikku toetust anda. Põllumeeste rühmadele wõinud ju kohe mingisuguse seaduseelnõuga esineda, aga seda asjaolu järele kaaludes arwatakse, et see mitte õige ei ole, et Wabariigi Walitsus peaks oma aparadi kaudu kiires korras andmeid koguma kohtadel, et teada saada, kui suur on tegelikult kannatajate arv ja siis määraku mingisugust krediiti selle abi andmiseks. Loomulik on, et seda abi ruttu tarwis on, sest nii mõnelgi külal on näljatont juba ukse ees.

Ma juhiksin tähelpanu weel ühe asja peale, et meil ju ligemal ajal eelarwe arutamise ukse ees on; olen kindlas arwamises, et Wabariigi Walitsus eelarwes, tänawust rasket aega silmas pidades, ainult kõige hädalisemad summad on üles wõtnud. Ma arwan, et kui meil tuleb otsekohe abiandmist näljahädalistele korraldada, siis peame juba eestkätt eelarwest mõned summad, mida on wõimalik, maha tõmmama, et meil mitte ei tuleks sellega riigi eelarwet tasakaalust wälja wiia. Sellepärast on arwamine, et Wabariigi Walitsus peaks nende andmete kogumisele asuma ja iseäranis nende elanikkude kohta, kes ilma riikliku abita läbi ei saa, ja siis kiires korras sellekohase eelnõu esitama. Ma tähendan weel, et meie arwamise järele on kõige loomulik, et

Wabariigi Walitsuse poolt tulewad andmed, mis saawad põhjendatud olema, et need andmed meil enne käes oleksid, kui meie eelarwe arutamise juurde läheme. Kordan weel korra, et paljudes kohtades, iseäranis Läänemaal ja kohati Tartumaal on talud täiesti katastroofilises seisukorras ja nende wiimaseks sammuks on jäänud wiimased loomad maha müüa.

L. Johanson (sd.): Kodukorra § 70. põhjal teen ettepaneku erakorralise teadaande puhul, mida härra Laidoner ette kandis, läbirääkimisi awada. Ühtlasi esitan Eesti sotsiaaldemokraatliku tööliste partei Riigikogu rühma nimel wastuwõtmiseks järgmise soowiawalduse Wabariigi Walitsusele: „Ära kuulates J. Laidoner'i erakorralist teadaannet praeguse katastroofilise põllumajandusliku seisukorra kohta, awaldab Riigikogu soowi, et Wabariigi Walitsus seisukorra selgitamiseks kiires korras asuks andmete kogumisele ja tarbekorral teeks abiandmiseks korraldusi.“

(L. Raudkepp (kristl.): Minul oli sama ettepanek!)

Juhataja **K. Wirma**: Ettepanek on tehtud läbirääkimisi awada erakorralise teadaande puhul. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on ettepanek wastu wõetud.

J. Tõnisson (rhw.): Austatud Riigikogu liikmed. Põllumeeste rühma erakordse teate puhul peab kinnitama, et seisukord tõesti üle maa väga halb on, ja kindlate andmete järele paljudes kohtades seisukord otse wäljapääsemata on. Üksikutele maakohtadele ja küladele tuleb muidugi erakordses kiiruses abi muretseda. Iseäranis hädaohtlikuks wõib tänawuse ikalduse ja iseäranis wiljasaagi rikkinemise tagajärg kujuneda meie põllumajapidamises seemnewilja häwinemise poolest. Meie põllumehed on 20 aasta eest läbi teinud väga raske katsumise, kus halwa suwe ja waraste külmade tõttu peasjalikult kaeraseeme häwines, osalt ka odraseeme. Kõigil oli sel puhul tunne, et kui mitte aegsasti mõjuwaid abinõusid ei otsita, siis järgmine lõikus küsitawaks muutub. Sel ajal ühinesid põllumeestel selleks, et ühisel jõul ja nõul wäljaspoolt, iseäranis Wene sisemaalt, tarwilikku wiljaseemet muretseda. Ühisel jõupingutusel läks korda küllaldaselt head

wiljaseemet muretseda. Ja kus head wiljaseemet tarwitati, seal oli järgmisel aastal lõikus enam kui küllaldane, aga nendes kohtades, kus põllud mitte ei olnud külitud hea wiljaseemnega, kannatasid ka järgmisel aastal rängasti. Tänaaastase saagiwähesuse ja rukkiikalduse peale waadates wõib ette ütelda, kui mitte aegsasti ei tehta tarwilikka jõupingutusi, et muretseda küllaldaselt tarwilikku wiljaseemet, siis wõib meil ka tulewal aastal seisukord enam kui raskeks muutuda. Abiandmine on wahest wõimalik lühikese aja peale ja wõimalik ette wõtta lühikese aja ettewalmistusega, aga wiljaseemne muretsamiseks läheb palju aega ja tuleb kulutada suurt ettewaatus. On mõne teistkümnne aasta jooksul meil iseäranis ristikheinaseemnega halwad kogemused olnud. Wäljamaalgi heas kuulsuses seisew Liiwimaa ristikheinaseeme on häwinnenud ning selle asemele toodud wäljastpoolt seeme, milles oli nõndanimetatud ristikheinasid, mis häwitas saagi. Samuti on wõimatu loota head lõikust, kui wiljaseeme tuuakse uisapäisa sealt, kust aga saadakse. Wiljaseemne muretsimine on ühenduses põhjendatud kaalumiseega, — kas wäljastpoolt toodud wiljaseeme meie kliimas ka küllalt sigib ja küllalt ruttu walnis saab. Sellepärast on selle kawatususe täidewiimiseks tarwilik pikki ettewalmistusi teha, et seda mitte ülepeakaela ei tehtaks, waid juba nüüd oleks aeg kõik põllumeeste organisatsioonid liikuma panna, et ühisel jõul ja kui tarwis ka rahwusliku krediidi abil muretseda tarwilikku wiljaseemet tawalikus headuses ja külluses. Just selle peale peaks walitsus nüüd mõtlema, kus Riigikogu tehtud algatuse põhjal oma soowiawaldusega walitsusele kohuse peale paneb kõik teha, et wiljaikalduse ja halbade aegade rasket koormat kergendada niihästi põllumajanduse, kui kogu rahwa seisukohalt. Ei tule unustada, et kui meil nüüd põllumajandus kannatab, siis kannatab ka kogu rahwas ja riik. Mitte ainult rahwa toitmise poolest, ehk see küll üks tõsisematest küsimustest on, kuidas meie praegu üle saame nendest tagajärgedest, mida ikaldus meile toob. Kui meile senni on iseäranis palju Ameerika nisu sisse weetud, siis on selle üle 400.000 puuda wilja peale wäga palju wäliswaluutat ära kulunud. Nüüd kaswab paratamatalt sissetoodawa wilja hulk weel rohkem ja see sunnib meid kulutama oma wälisraha tagawarasid weel rohkem.

See mõjub aga iseenesest iseäranis kogu meie rahaasjanduse ja riigimajapidamise peale raskesti. See aitaks teiselt poolt weel seks kaasa, et elukallidus wäga tõuseks. Siin ei tohiks meil olla wahe-tegemist ühe ega teise rühma wahel, ei ühe ega teise elanikkudekihi wahel, waid see on rahwuslik ülesanne selle raske aja tagajärgede wastu wälja astuda ühisel jõul, riigiwõimu ja ühiskonna jõudude ühisel püüdmisel. Kui siin mitte kõik ei tee, mis nemad wõiwad, siis läheb seisukord meil tõesti raskemaks, kui seda ükski kanda suudab. (K. Ast (sd.): Wäljaweduwabaks ja sisseweopeale toll.)

R. Penno (as.): Lugupeetud Riigikogu liikmed! Kui ma siin lugupeetud rahwasaadiku härra Laidoner'i erakorralise teadaanne puhul meie rühma nimel sõna wõtan, siis pean ma alla kriipsutama, et meie rühm ka sarnaste teadaannetega, wiljaikalduse ja weehäda üle, mis üle maa meile tulnud, warustatud on. Meie asunikude esitajate seisukohalt waadatuna näib see katastroof iseäranis raske olema just sellepärast, et asunikudel peale põlusaagi kaotuse, terwe rida kohustusi on kanda riigi wastu igasuguste laenude, rendimaksude ja teiste kohustuste näol, mida harilikult ostukoha omanikul mitte kanda ei ole. Sellepärast on ka asunikude koondused juba enne härra põllutööministri tähelpanu oma märgukirjadega selle peale juhtinud, et need maksutähtajad, kõigepealt tänaaasta, pikendatud saaks. Renditähtag oli meil õieti juba möödas ja seda on Wabariigi Walitsus tähele pannud, aga edasi ei ole mitte teada, kas Wabariigi Walitsus on ka tähelpanu pööranud nende wõlaosade tasumiste edasilükkamise peale, mida sellekohase märgukirjaga on rõhutatud. Kui ma siin oma rühma nimel sõna wõtan, siis tahan ma loota, et Wabariigi Walitsus neid seisukohti ära kaalub, ja kui see mitte wõimalik ei ole, ma lähen nimelt sellelt seisukohalt wälja, et see riigile wast wõimatu on, et neid wõlgu kustutada, siis vähemalt nende tähtajad saaks pikendatud. Meil on need tähtajad juba käes, on üle lastud, aga tagant järele wõiks asunikudele, kes eriti raskes seisukorras on, nende pikendustega abi anda. See oleks õieti see soow, mis ma härra Laidoner'i kõne kohta teen. Ma tahan ka loota, et komisjonid waldades ja maakondades, kes wiljaikal-

duse ja weehädaohu tagajärjed kindlaks määraks, peatselt ellu kutsutaks ja et meie wõimalikult ruttu wastawaid tagajärgi meie põllumajanduse raske seisukorra parandamiseks näeksime.

J. Piiskar (is.): On tõsi, et küsimus, mida puudutas härra Laidoner omas erakorralises teadaandes, on majanduslikult üks walusamatest, millele meie vastu läheme. Kuid see küsimus ei ole tähtis ega teraw üksi põllumeestele, kellest siin kõneldi, waid tema on samuti teraw, weel terawamgi neile, kes põllumehed ei ole, elagu nad linnas wõi olgu inimesed, kes küll maal elawad, aga otsekohe maaga ühenduses ei ole. Põllumeestel, kuigi suur osa lõikusest kipub hukka minema, wõib siiski järele olla midagi endistest tagawaradest, pealegi ei olnud, vähemalt mitmel pool, rukkilõikuse ja -peksmise ajal ilmad nii halwad, kui praegu ja leiawilja suudeti vähemalt teatawas osas päästa, ja selletõttu tõuseb ehk küll äärmiselt terawalt üles seemneküsimus, aga wast vähem terawalt toitlusküsimus. Nendel aga, kellel enestel maad ei ole, kerkib näljatont weel terawamalt ette, sest kui põllumehel enesel on leiwaküsimus teraw, siis ei müü wilja ka need, kellel müüa oleks, waid jätawad tagawaraks — enese tarwiduseks. Ja kui lugu nii on, siis arwame meie, et ei tule piirduda mitte ainult sellega, kuidas põllumeeste eest hoolitseda, kuidas neid warustada seemnewiljaga, waid küsimus tuleb wõtta terwes ulatuses ja eriti tähelpanu juhtida kõige kehwema kihi peale ja just neile abiks olla.

Siin tahaksin ma eriti tähelpanu juhtida esimese järgu tähtsusega tarbeainete pealt wõetawatele tollidele, mille korraldamisega saab osalt seda küsimust reguleerida. Kui tarwitajate keskühisuse kaudu teatawaks sai ebanormaalne wahekord, mis on nisu ja nisujahu tollide wahel, ja kui soowi awaldati, et seda muutma peaks, siis kuulsime meie kaudsel teel, nii ütelda poolametlikult, et sarnast kawatsust otsarbekohaseks ei peetawat. Meie arwame, kui maad on ähwardamas kibe puudus, kui mitte näljahäda, siis tuleb ühelt poolt wõimaldada, et tarbeained, mis wäljast sisse weetakse, kõigepealt wili ja kõik teised tarbeained, mis toitmiseks tarwis, oleksid ilma tollita, kui nende pealt senni tolli on wõetud. Teisest küljest: kui põllumehed kaebawad ikalduse peale, kui ne-

mad tulewad nõudmisega, et neid toetada, siis peaksid nad omalt poolt loobuma, näituseks, wõi ja sealihha wõi mõningate teiste toiduainete wäljaweost, mille waba wäljaweo peale nemad senni on pretendeerinud. Sest kui meie puudusele vastu läheme, kui meid näljahäda on ähwardamas, siis tuleb küsimus üldiselt wõtta ja siis ei saa asetada küsimust sellele pinnale, et tuleb kaitsta ainult põllupidajaid, kes otsekohe praeguste olude läbi kannatawad, lõikusest ilma jääwad, teisi aga iseenese hooleks jätta. Kõike seda arwesse wõttes panen ette vastu wõtta järgmine soowiawaldus: „Ära kuulates seletusi raske ikaldusaasta kohta awalda Riigikogu soowi, et Wabariigi Walitsus kiires korras rewideerimisele wõtaks esimese järgu tähtsusega tarbeainete pealt wõetawa sisse- ja wäljaweotollide poliitika.“

A. Rei (sd.): Mina tahtsin kõigepealt toetada seda soowiawaldust, mis ülemineku-wormeli näol meie rühma poolt ette on pandud. Sisuliselt ei wõiks wist kellegil Riigikogu liikmel selle soowiawalduse vastu midagi olla, et kiires korras hakataks täpseid andmeid koguma selle raske õnnetuse kohta, mis meie maad on tabanud. Et täpsed andmed meile wäga tarwilikud on, peaks küll igäuhele selge olema, iseäranis kui meelde tuletame, et meie lähemal ajal eelarwe arutamisele asume. 1924 a. eelarwe seati kokku neil kuudel, kui küll juba arwata wõis, et meil wõrdlemisi halb majandusaasta on, kuid et see aasta nii halwaks kujuneb, nagu meie seda nüüd näeme, seda ei wõinud keegi ette näha. Sellepärast on arwustikuliste andmete korjamine wiljaikalduse kohta tarwilik juba selleks, et wiimasel silmapilgul meie riigi eelarwes wõiks tarwilikka muutusi teha. Wõib olla, tuleb meil eesseiswal aastal mõnestki kasulikust kawatsusest loobuda, sest et wastawad summad tuleb määrata wiljaikalduse läbi löödud haawade rawitsemiseks. Wõidakse wast ütelda, et küll juba walitsus isegi neid andmeid kogub ja tarwilikka korraldusi teeb. Aga Riigikogu ei saa sellest erakorralisest teadaandest ka mitte mööda minna ilma oma seisukohta awaldamata. Sellepärast ma arwan, et Riigikogu wõiks meie ülemineku-wormelit toetada. Isiklikult tahaksin ma tungiwalt toetada ka seda ülemineku-wormeli, mida rkl. Piiskar ette pani. Teatawasti põh-

jendatakse nisujahu pealt wõetawat tolli tahtmisega oma maa jahuweskitele tööd muretseda. Aga kui praegusel ajal nisujahu naela pealt 4 marka tolli wõetakse, siis teeb see saia pealt juba kunni 6—7 marka wahet. Linna kehwestele inimestele, kes ei jõua küllalt wõid ja teisi raswaaineid osta ja sellepärast sunnitud on suuremal wõi vähemal määral saialeiba tarwitama, on see väga raske kaudne maks nende igapäewase tarbeaine pealt. Kui ka nisujahu tolli ärajätmise tagajärjel tõesti üks wõi kaks jahuweskit peaksid ajutiselt seisma jääma, siis kannataksid selle all ainult wäike arw nende weskite omanikka ja töölisi. Aga laiate rahwahulkade seisukorra parandamiseks oleks seda hädasti tarwis. Sellepärast mina isiklikult toetan tungiwalt, kõige rõhuga, seda, mis rkl. Piiskar ette pani ja soowitaksin ka seda ülemineku-wormelit wastu wõtta.

Juhataja **K. Wirma** Sõna on rkl. Reesen'il. (J. Reesen'i (wäljasp. rhm.) tulekul, K. Ast (sd.): Nõukogude walitsusesse.)

J. Reesen (wäljasp. rhm.): Eesti töörahwast ähwardab lähematel aegadel ja lähemal päewil suur näljatont, külm ja lõpmata kannatused, mis tulema saawad praeguste rohkete wihmasadude tagajärjel elukalliduse tõusu ja tööpuuduse kaswamise tõttu. Kui tänawune wiljasaak on wihma poolt ära häwitatud ja põllumajandus selle all kannatanud, siis ei ole põllupidajatel enam mitte sel määral võimalik töölisi kasutada, kes neil suurte majapidamise juures olid, waid juba sissetulekute wähenemise tõttu on nad sunnitud oma wäljaminekuid piirama ja kokku tõmbama. nagu seda hädaaegadel ikka ja alati on tehtud. See tuleb aga palgatöölise sissetulekute wähenemise arwele panna, kui neid põllumajapidamisest hakatakse lahti laskma. Meie juba teame, et meie wabrikutööstuses walitseb tööpuudus ja kui põllumajanduse alal ikka ja ikka rohkem tööpuudus kaswab, siis saawad tõusma suured töötawate hulkade parved, kellel ei ole mingisugust sissetulekut, waid kes on sunnitud kerjama leiwapalukest wabrikute wärawa taga ja hallparunite uste ees armuandi paludes. Sest kui ei ole tööd, siis ei ole ka leiba ja kui leiba ei ole, siis ei ole teda ka võimalik raha eest osta, waid tuleb teda muretseda wäl-

jastpoolt. Meie töörahwa ühise wäerinna esitajad, arwesse wõttes kaswawat tööpuudust, rõhutame esimeses järjekorras, et walitsus kõik abinõud tarwitusele wõtaks, et töötawatele hulkadele raskel ajal wastu tuleks ja töötawatele hulkadele saaks esimeses järjekorras ja nimelt eriti töötutele wastu tulnud. Juba eelkõnelejad peatasid selle juures, et põllupidajatele on õnnetus osaks saanud erakorraliste wihmasadude tagajärjel, mis põllusaaki on häwitanud. Kui nüüd põllusaak on häwitatud, siiski on põllumeestele teisi warandusi järele jäänud, mille waral esialgu otsekohest nälga eemale tõrjuda, kuid töörahwal ei ole selletõttu, et põllumajandust on tabanud raske kriis, mitte loota tööd saada. Siis kui põllumajanduses sissetulekud on wähenenud, majapidamise tululikkus nõuab kokkuhoidlikkust alati ja eriti nõuab tema seda rasketel aegadel. (J. Soots (põl.): Töölised on ju aasta peale palgatud.) Ei, suurem osa on suwe peale palgatud. (M. Martinson (põl.): Need, kes armastawad jalga seina peale ajada. M. Martina (sd.): Häbematus.) Kuulge härra Martinson, ütlege, kui palju on teil aastatöölisi? Mina wõin aga teile ütelda, et suwel peate teie kolm ja neli, talwel aga üks. (Wahel hüüeparemaltpoolt: Mis Te' räägite. M. Martinson (põl.): Mis ma olen ütelnud, seda tõendan ma faktidega. L. Johanson (sd.): Martinson ise on kõige suurem fakt!)...

Juhataja **K. Wirma**: Palun koha pealt mitte rääkida!

J. Reesen (wäljasp. rhm.): Seda tööpuudust, mida põllumajanduse raske kriis esile toob, peaks Wabariigi Walitsus, kui tema õiglaselt tahab töötawatele hulkadele wastu tulla, esimeses järjekorras arwesse wõtma. Meie rühm toetab sotsiaaldemokraatliku Riigikogu rühma poolt esitatud ülemineku-wormeli ja ka rkl. härra Piiskar'i ettepanekut, et saaks tollid ära kaotatud wäljast sisseweetawate toiduainete pealt ja rewideerimisele wõetud toiduainete wäljaweo küsimus.

J. Laidoner (põl.): Lugupeetud Riigikogu liikmed! Põllumeeste rühma nimel on mul au teatada, et meie täielikult rahuldatud oleme, et meie teadaannē nii ühelmeel pealt ja rewideerimisele wõetud toiduainete wäljaweo küsimus.

wormeli, mis on lugupeetud rkl. Johanson'i poolt esitatud. Peab tähendama, nagu nüüd selgus, et seda ülemineku-wormeli wist kõik Riigikogu rühmad toetawad. See on iseäranis erakorraline nähtus, et meil kõik Riigikogu rühmad ühte ja sama ülemineku-wormeli toetawad. Igatahes see näitab, kui raske on seisukord. Mina juhin tähelpanu selle peale. Kui näituseks on küla ümber piiratud weega ja niisuguseid külasid on praegu palju, mitmeid ja mitmeid, siis mina arwanka, et ka rikkad jääwad nälga. Kuigi rikkad inimesed niisuguses külas elawad, mis praegu wee sees seisab ja hoonete wahel ainult paadiga wõiwad liikuda, siis wõite enesele ette kujutada, missugune seisukord ka rikastel selles külas on. Sealt on ju kadunud loomad, sealt on ka kaduma läinud suurem osa warandust. Igatahes põllusaak nendes külades on kaduma läinud. Ma ei usu mitte, et nendes külades niisured tagawarad oleksid, mille abil nad wõiksid üle elada. Sellepärast weel kord toonitan, et meid põllumeeste rühma rahuldab iseäranis see, nagu siin tähendas lugupeetud Riigikogu esimees härra Tõnisson, et meie peaksime niisugusel erakorralisel juhtumisel rühmade wahel peale waatamata ühelmeel wälja astuma ja katsuma seda katastroofi niipalju kõrwaldada kui see meie wõimuses on. See on meie suurem ülesanne, milleks meie siin praegu koos oleme.

J. Zimmerman (töer.): Nende päewade sees oli mul wõimalus Läänemaal pikemat reisi ette wõtta. Minu isikliku mulje järele paistab, et meil wesi praegu (M. Martna (sd): Palun kõwemalt rääkida!) Mul oli wõimalus Läänemaal pikemat sõitu ette wõtta. Muljed olid niisugused, et meil kewadel mitte sarnast wett ei olnud, kui seda praegu näha on. Wiljawäljadel oli, iseäranis mõisawäljadel, wili rõukudes. Wiljad olid koristatud. Näha on, et weehädaoht iseäranis suur on, kuid paistis, et ta iseäranis suur jõgede ligiduses oli. Otsekohene abi on seal kohe tarwis. Teistes kohtades ei ole wist otsekohene abiandmine mitte tarwilik, waid seal tuleks abi anda kaudselt maksude pikendamise jne. läbi ehk teisi kergendusi teha. Niisama oleks ka wõlgade ja pikalejäänud nõud-

mistega tarwis wiiwitada. Ka oleks tarwis erakorralisi krediitiseid, kas Eesti panga kaudu, ehk ka tarwilisel korral wäliskrediiti muretseda. Selle toetamise mõttes ühinen siis eelkõnelejatega. Ühinen sotsiaaldemokraatliku tööliste partei Riigikogu rühma ettepanekuga.

Juhataja K. Wirma: Esitatud on järgmised ettepanekud: „Ära kuulates J. Laidoner'i erakorralist teadaannet praeguse katastroofilise põllumajandusliku seisukorra kohta, awaldab Riigikogu soowi, et Wabariigi Walitsus seisukorra selgitamiseks kiires korras asuks andmete kogumisele ja tarbekorral teeks abiandmiseks korraldusi.“ Eesti sotsiaaldemokraatliku tööliste partei rühma nimel L. Johanson'i poolt ette pandud. Siis on rkl. Piiskar'i poolt esitatud: „Ära kuulates seletusi raske ikaldusaasta kohta awaldab Riigikogu soowi, et Wabariigi Walitsus kiires korras rewideerimisele wõtaks esimese järgu tähtsusega tarbainete pealt wõetawa sisse- ja wäljaweotollide poliitika.“ Ma panen need ettepanekud selles järjekorras hääletamisele, nagu nad on esitatud. Asun hääletamisele. Kes on rkl. Johanson'i ettepaneku poolt? (Hääletatakse.) Rkl. Johanson'i ettepanek on nähtawa enamusega wastu wõetud.

Kes on rkl. Piiskar'i ettepaneku poolt? (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on rkl. Piiskar'i ettepanek wastu wõetud.

8. Elukorterite ehituslaenu täiendamise seaduseelnõu — päewakorral.

A. Jõeäär (sd.): Panen ette seda seaduseelnõu anda läbiwaatamiseks rahaasjanduse komisjoni.

Juhataja K. Wirma: Ettepanek on tehtud eelnõu anda rahaasjanduse komisjoni läbiwaatamiseks. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on see ettepanek wastu wõetud. Sellega on käesolew seaduseelnõu rahaasjanduse komisjoni antud.

Sõna on aruandjana rahaasjanduse komisjoni esimehel rkl. Laidoner'il.

9. Riigi raudtee peatehaste ja trüükikoja 1922 a. puhaskasu jaotamise seaduse tagasinõudmine Wabariigi Walitsuse poolt — rahaasjanduse komisjoni ettepanek.

Rahaasjanduse komisjoni aruandja **J. Laidoner:** Wabariigi Walitsuse esitise ülemalnimetatud seaduseelnõu tagasiandmise kohta anti Riigikogu 1. oktoobri s. a. otsusega rahaasjanduse komisjoni seisukoha wõtmiseks. Komisjon oli sunnitud wormilistel põhjustel küsimuse otsustamist edasi lükkama, sest et nõudmise juures wane-matekogu otsusega 9. now. s. a. maksma-pandud seaduseelnõude tagasinõudmise korra p. II nõutud kirjalik seletus puudus. 15. nowembril s. a. sai komisjon walitsuselt nõuetawa kirjaliku seletuse, milles eelnõu tagasinõudmist põhjendatakse „tarwidusega seda kooskõlastada riigi raudtee peatehaste põhimäärustega, millised teedeministeriumi poolt Riigikogu soowiawalduse täitmiseks Wabariigi Walitsuse kaudu Riigikogule kinnitamiseks esitatakse ja mille põhimõtted lahku lähewad neist põhimõtetest, mis üles seatud tagasinõutawas seaduseelnõus Riigikogu poolt wastuwõetud kujul“.

Tunnistades neid põhjendusi ja arwesse wõttes, et tagasinõutaw seaduseelnõu Riigikogus lugemisel, otsustas komisjon esineda Riigikogule ettepanekuga, ülemalnimetatud seaduseelnõu Wabariigi Walitsusele tagasi anda. Rahaasjanduse komisjoni nimel teen ettepaneku seda seaduseelnõu walitsusele tagasi anda.

B. Eilman (is.): Nagu siin rahaasjanduse komisjoni juhataja seletas, on nimetatud seaduseelnõu tagasiandmise põhjuseks see, et see seaduseelnõu, mida Riigikogu wastu wõttis 4. augustil, ei seisa kooskõlas raudtee peatehaste põhimäärustega. Aga rahaasjanduse komisjonis seletati selle seaduse arutamise puhul nii mitme komisjoni liikme poolt, et raudteehaste põhimäärused ei ole mitte küllalt õiglaselt kokku seatud ning on otse ühekülgsed ja ei sisalda mingisugust õiget joont. Peale selle leiti, et Wabariigi Walitsuse poolt esitatud seaduseelnõu on ka liiga ühekülgne ning tehti rahaasjanduse komisjoni koosolekul, kuna see seadus juba II lugemisel oli, parandusi, mille järele ta kujunes sarna-

seks, nagu ta Riigikogus II lugemisel wastu wõeti.

Selle wariandi järele pidid saama raudtee peatehaste töölistel osa sellest puhaskasust. Juba rahaasjanduse komisjonis, samuti ka Riigikogus selle seaduseelnõu arutamise puhul näitasid ära nii mitmed Riigikogu liikmed, et õiglasem on wastu wõtta seda seaduseelnõu sel kujul, mille järele saaksid ka osa sellest puhaskasust tehaste töölistel. Peale selle juhiti tähelpanu selle peale, et Wabariigi Walitsuse poolt esitatud seaduseelnõu seletuskirjas oli ka tähendatud, et osa teeneid selle puhaskasu saamisel tuleb tööliste arwele panna ja sellepärast päris õiglane on neile selle puhaskasu jaotamise juures osa anda. Kui nüüd lähemalt waadata neid põhimõtteid, mille järele on rahaasjanduse komisjon otsustanud seda seaduseelnõu walitsusele tagasi anda, ja wõrrelda seda Riigikogu poolt II lugemisel wastuwõetud seaduseelnõuga, siis näeme meie, et need lähewad lahku. Mind paneb üldse imestama see asjaolu, et rahaasjanduse komisjonis selle seaduseelnõu arutamise puhul teedeminister ise, tähendab tolelaegne teedeminister härra Ipsberg, ei kandnud ette seda, et üks põhimääruste paragrahwidest ei anna võimalust nimetatud puhaskasu nii jaotada, nagu see põhimõtteliselt Riigikogu poolt õigeks tunnistatud. — Töölistel peaksid siis täiesti ilma jääma. Et üldse Wabariigi Walitsuse poolt esitatud seletuskiri seaduseelnõu tagasinõudmise puhul ei ole millegagi nõhjendatud ja ka need põhimäärused ei ole mitte kindlakujulised, teen ettepaneku rahaasjanduse komisjoni poolt esitatud ettepanek, seaduseelnõu Wabariigi Walitsusele tagasi anda tagasi lükkata.

Juhataja K. Wirma: Häälendamisele tuleb rahaasjanduse komisjoni ettepanek seaduseelnõu Wabariigi Walitsusele tagasi anda. (Hääletatatakse.) Nähtawa enamusega on ettepanek wastu wõetud.

10. Ilma sõjawäelise õppuseta tagawarawäkke arwatud kodanikkude kaitsewäeteenistusse kutsumise seadus — I lugemisel.

Riigikaitse komisjoni aruandja **H. La-retei:** Lugupeetud Riigikogu liikmed! Ilma sõjawäelise õppuseta tagawarawäkke ar-

watud kodanikkude kaitsewäeteenistusse kutsumise seadus on juba teist korda riigikaitse komisjonis arutusel. Esimesel kujul walitsuse poolt esitatuna oli selles seaduseelnõus ainult ära märgitud kes ja mis ajal kodanikud pidid kaitsewäeteenistusse kutsutama. Riigikaitse komisjon, seaduseelnõu läbi waadates, leidis, et selles seaduses peaks ära tähendatud olema, kuidas kindlustatakse teenistusse kutsutute perekonnad perekonnatoitjate teenistuse ajal; teiseks, kas saawad teenistusse kutsututel kindlustatud kohad, ja kolmandaks arwas riigikaitse komisjon, et see seaduseelnõu peaks rahwale teatawaks saama 6 kuud enne sissekutsumise termini. Selle järele wõttis Wabariigi Walitsus seaduseelnõu tagasi ja esitas ta uuel kujul, kus arwesse olid wõetud ka riigikaitse komisjoni poolt awaldatud soowiawaldused ja nõudmised, wälja arwatud üks nõue, nimelt, et see seadus wähemalt 6 kuud enne sissekutsumise termini wälja kuulutatud oleks. Põhjendati wiimast sellega, et uues seaduseelnõus on ette nähtud perekondade kindlustus ja teenistuskohdade alalhoidmine, mispärast pikem etteawalmistus nii tarwilik ei ole. Seaduseelnõu tuli uuel kujul riigikaitse komisjonis arutusele ja komisjon leidis tarwilikuks mõnesuguseid parandusi selles seaduseelnõus teha. Need parandused oleks sihitud peajasjalikult selle peale, et kõiki teenistusse kutsutuid ühesugustesse tingimistesse paigutada, niipalju kui see puutub perekondade kindlustusse ja taksusse. Selles mõttes tegi riigikaitse komisjon muudatuse § 3., mille järel teenistusse kutsutud riigiametnikkudel alale pidi jääma $\frac{2}{3}$ nende endisest palgast perekonnainimestel ja poissmeestel $\frac{1}{3}$ endisest palgast. Riigikaitse komisjon ühtlustas kõigi tasu selles mõttes, et riigiteenijatele allesjäänud palk maha kustutati ja perekonna-abiraha kõigile suurendati. Weel on erand tehtud õpetajate kohta. Wabariigi Walitsus andis teada, et kokkukutsumise aeg 15. jaan. kuni 10. maini ei ole soodne õpetajate kokkukutsumiseks, kuna see on just õpetegewuse aeg. Otsustati neid teenistusse kutsuda 30. maist kuni 25. septembrini. Nende teenistusaja kohta tehtud muutus langeb nende hariliku puhkeaja peale. Selle tõttu jäi õpetajatel ka tasu suhtes teine seisukord, kui kõigil teistel. Õpetaja on aastapalgaline ja tema puhkeage on õieti wälja teenitud tema õpetegewuse ajal. Riigikaitse komisjon

ei leidnud, et see õige on, kui õpetajatel nende puhkeajal, kus nad teenistusse kutsuti, nende palk ära wõetakse ja jättis selle alles, kuna ühesugustesse tingimistesse asetatakse nad palga ja abiraha suhtes sel ajal, kui nad on teenistuses õpetöö kestel. Need on peajasjalikult muudatused, mis riigikaitse komisjon seaduseelnõus ette nägi.

Meil on Eestis terve rida kodanikka, — Wabariigi Walitsuse andmete järel umbes 16.000 isikut, — kes üldse ei ole sõjawäes teeninud. Wene ajal wabastati nad perekondlikkudel, teenistuslikkudel ja teistel põhjustel ja Eesti sõja algul tuli neid samade Wene seaduste põhjal wabastada. Meie teame, et Wenemaal, kus teenistusse wõtmisel enam-wähem wäljakujunenud korraldus, tuli siiski sagedasti ette juhtumisi, kus põhjuseta sõjawäeteenistusest wabastati, kuna sõjawäeteenistusest kõrwahoidmine endisel Wenemaal loomulik nähtus oli. Meil Eestis tol ajal, kui esimesed mobilisatsioonid wälja kuulutati, oli õieti korraldamata riiklik aparaat, ei olnud korraldatud orgaane mobilisatsiooni läbiwiimiseks, ei olnud ka mingisugust wõimu, kes oleks mobilisatsiooni korraldamist ja läbiwiimist kaitsnud. Arwesse wõttes weel asjaolu, et meie poliitiline seisukord tol ajal õige udune oli, katsusid mitmed kodanikud sõjawäeteenistusest igatepidi wabaneda, esitades igasugu dokumente, mida kontroleerida wõimalik ei olnud, sest puudus kontroleeriw wõim ja tihti olid kontroleerijateks need asutused, kuhu kuulusid wabaneda tahtjad. Teiseks, wabastati tol ajal terve rida ametnikka, kes olid tarwilikud just peajasjalikult riigi organiseerimise ja riiklikkude asutuste loomise juures. Iseenesest mõistetaw oli, et sarnasel ajajärgul, kus ei olnud ei korralikku riiklikku aparaati, ei mingisugust wõimu, kes oleks mobilisatsiooni kaitsnud, et ka siis õige tugewasti wõimule pääsis korruptsioon. Nii on siis Eestis terve rida kodanikka, kes ei ole teenistuses olnud osalt põhjustel, mis pärandatud endiselt Wene riigilt, osalt neil, mis tingitud ebanormaalse ajajärgu iseloomust. Endisel suurel Wene riigil oli wõimalik mitmesugustel põhjustel, peajasjalikult oma rahwa arwu suuruse tõttu osa kodanikka sõjawäeteenistusest wabastada. Need wõimalused puuduwad wäikesel Eestil, neid wõimalusi ei ole ka endale lubada suutnud teised suured Lääne-Euroopa riigid.

Eesti põhiseaduses ja Eesti seadusandluses on põhimõtte maksma pandud, mille järele Eesti wabariigi kodanikud on sunnitud kõik osa wõtma sõjawäeteenistusest. See on tähtis õieti kahel põhjusel. 1) Kunni ei ole leitud abinõu sõjahädaohu ärahoidmiseks, kunni ei ole ka leitud rahwuswahelist jõudu, olgu see sõjaline ehk moraalne, mis kindlustaks iga riigi iseseiswuse, senni peame kõik oma terwislikult kõlbulised jõud selleks ette walmistama, et hädakorral wõimulised oleks riigi ja rahwa olemasolu kaitsma asuda. Esimeses järjekorras tulewad wälja õpetada muidugi need kodanikud, kes oma wanaduse tõttu on kohustatud otsekohe sõjahädaohu puhul wälja astuma esimeses järjekorras. Teiseks on tähtis see asjaolu nimelt selleks, et meie kodanikka Wenest pärandatud arwamistest ja waadetest, nagu oleks wäeteenistus surwe, millest kõrwalepuiklemine auasjaks loetakse, wabastada. Riigikaitse peab saama aukohuseks, millest osa wõtma peawad kõik kodanikud, kes selleks wähegi kõlbulised on. Seda saame kätte ainult siis, kui meie kõik kodanikud rakendame sõjawäeteenistusesse, kes selleks wähegi terwislikult kõlbulised on ilma erandita. Käesolewa seaduseelnõuga kutsutakse teenistusesse just need kodanikud, kes senni mitmesugustel põhjustel teeninud ei ole ja kes oma aastate järele just esimeses järjekorras liinile minema peawad. Riigikaitse komisjon leidis nende teenistusse kutsumise nende wäljaõpetamiseks tarwilise olewat ja riigikaitse komisjoni nimel teen ettepaneku seda seadust I lugemisel wastu wõtta.

A. Jõeäär (sd.): Austatud Riigikogu liikmed! Olgugi et Eesti sotsiaaldemokraatliku tööliste partei Riigikogu rühm, kelle esitajana ma siin kõnelen, tõsiselt hindab riigikaitse tähtsust, ei leia meie siiski wõimalikuks käesolewa seaduseelnõu wastuwõtmise poolt hääletada. Seda järgmistel põhjustel: 1) Rahwamajanduslikult tähendaks umbes 2000 tööjõulise mehe neljaks kuuks teenistusse kutsumine, nende tööde juurest eemale kiskumine, vähemalt 100.000 tööpäewa kaotamine. Rääkimata veel nendest kaudsetest kahjustest, mida kannataksid mõned teenistusesse kutsutawatest, kellel on mingisugune iseseisew, kas wõi käsitöölise majapidamine, mida tema teatud ajaks katkestama peaks ja mida wõimatu

on pärast jällegi nii kergesti uuesti jalule seada. Samuti on ka peaaegu ainult teoreetiline see nõudmine, mis on seaduseelnõus sisse wõetud erateenistuses seiswate isikute kohta. Nimelt, et neil on õigus tagasi saada omi kohti, tegelikult on seda õigust wäga raske teostada, sest keegi eraettewõtja ei jää neljaks kuuks ootama, senni kunni tema teenija ükskord tagasi tuleb. Tema wõtab asetäitja ja waewalt, et tema siis hiljem esimest, kes tema juures teenis, pärast kaitsewäest wabastamist tagasi wõtab. Ta tarwitab lihtsalt ülesütlemise õigust ja ütleb teenijale kaks nädalat ette ülesse ja kõik, mis selle seaduse määrusega erateenistuses seiswatel isikutel on kätte saadud, on ainult kahenädaline palk etteütlemise aja eest. Riigikassale tooks see seadus ka kaunis suuri wäljaminekuid. Esiteks nende teenistusse kutsutawate isikute ülewõlpidamine, jättes täiesti arwamata nende riidega warustamine, läheks umbes 12 miljonit maksma, perekonna-abiraha peale läheb 20 miljonit, nii et kokku nõuaks selle seaduse elluwõimimine riigikassalt kulusid 32 miljonit marka. See suurendaks veelgi seda koormat, mis meie elanikkudel eeltulewal majanduslikult wäga raskel aastal kanda tuleb. Kui jagada seda summat täiealiste kodanikude peale, siis teeks see iga inimese peale 65 marka wälja. Nüüd tuleks aga küsida, kas kasu, mida saadakse selle läbi, rahwamajanduslikult ja riiklikult tekitawa kahju üles kaalub. See kasu, mida saadakse, on wäga küsitaw. Kuigi oletame, et läheks korda selle nelja kuu jooksul neid kokkukutsutawaid sõjawäelasi sedawõrd wälja õpetada, et nad enam vähem sõjariistadega oskawad ümber käia, siis igatahes nüüd selle aja jooksul ei suudeta neist ikkagi mitte niisuguseid täiesti wäljaõpetatud kaitsewäelasi luua, kes on enam kui ühe aasta õppusel olnud. Ja sellepärast on loomulik, et kui peaks waja olema tagawarawäelasi tegelikult teenistusse kutsuda, siis kutsutakse esimeses järjekorras neid, kes täielikult sõjawäelise õppuse läbi teinud ja 4 kuulise sundusliku ettewalmistusega mehed nii kui nii paratamata jääksid tagawara wäeosadesse ja sellesama tagajärje saaks kätte ka ilma, et neid oleks waja wälja kutsuda. (J. Soots (põl.): Teised olid liinil, las need ka lähewad.)

Teiseks on ka wäga palju põhjusi oletada, et see soow, mida siin härra komis-

joni aruandja ette kandis ja see üks põhjendus, millega selle seaduse tarwilikkust püüti selgeks teha, et iga kodanik tingimata peaks sõja puhul teenistusse kutsutama, kuna see tema aukohus on, arwatawasti ainult wagaks soowiks jääb. Pean tähendama, et see ideaal meil ikkagi wist kättesaamatuks jääb juba sel lihtsal põhjusel, et nagu meil tegelik elu näitab, et neid kodanikke isegi kõige raskemal ajal, kui meil riigi loomine oli, kus tuli sõdida ühel ajal kahel wäerinnal, et isegi sel kõige raskemal ajal niisugune suur hulk inimesi, nagu siin seaduses on nimetatud, siiski kaitsewäeteenistusse wõtmata jäeti. (J. Soots (põl.): Agakes wastutab selle eest, et meil veel raskemaid aegu ei tule.) Selle juurde tulen ma edaspidi, mis siis tuleks teha, kui ajad veel raskemaks lähewad, kuid raske on üldse raskemat aega ette kujutada, kui siis oli, sest see aeg oli tõepoolest väga raske — riigi loomine ja veel sarnastel oludel. (J. Soots (põl.): Iga tulew sõda saab raskem olema.) Waewalt on wõimalik veel raskemat tulewikus ette kujutada. Nähtawasti oli leitud wõimalus ka sel ajaj teatud isikuid sellest riigikaitse kohustusest liinil wabastada. Arwatawasti leiti, et nii mõnedegi isikute, näituseks ametnikkude wäeteenistusse kutsumine mitte otstarbekohane ei ole, et on sarnaseid asutusi, wõtame näituseks raudtee wõi postiametkond, mille korralikust funktsioneerimisest wäerinna seljataga väga tähtsal määral ära oleneb ka sõjategewuse käik ja sellepärast ei ole mitte otstarbekohane neid seal ära saata otsekohe eelliinile, kus nad seda kasu wõib olla mitte ei suudaks saata, mida nad siin saadawad ja sellepärast on selge, miks teatud üksikud ametnikud wabastatud on saanud. Olgugi et ma ei eita asjaolu, et wabastamise juures ehk wäärnähtusi ette on tulnud üksikute perekonna toitjate teenistusse kutsumisel, kuid ma usun, et siiski igakord kaaluti ka tõsiselt järele wabastamise wadjadust. Kommisjonis arwati, et peaaajalikult sellepärast on waja teenistusse kutsuda tagawarawäelasi, et moraalset rahuldust anda neile, kes sõjaajal teenistuses olid, kuna samal ajal üks osa mitte ei olnud. See oli ka üks motiividest, millega põhjendati selle seaduse wadjadust. Kuid selle motiwi kohta peab ütleva, et tema küll arwustust wälja ei kannata. Selle seadusega kutsutakse ainult

üks osa neist inimestest, see on umbes wiie aasta mehed, teenistusse, see tähendab umbes 2000 isikut, kuna seaduseelnõu põhjenduskirjas räägitakse kokku 16.000 inimesest. Seega ainult $\frac{1}{8}$ saaks selle karistuse osaliseks, kuna $\frac{7}{8}$, see tähendab suurem osa jääks ikkagi wabaks ja moraalne rahuldus ei oleks seega sugugi täielik. Lõpuks ma arwan, et kui ei leitud tarwilikuks algusest peale, sel kõige raskemal ajal, neid teenistusse kutsuda, siis väga wõimalik, et meil tulewikus sarnaseid raskeid aegu ei saa olema ja et neid üldse ei ole tarwis wälja kutsuda. Nende kokkukutsumise läbi sünnitatud suur kulu, mida nüüd oleks waja kanda väga raskel aastal, oleks seega täiesti asjata. Ka pean siin veel ühte põhjust selle seaduseelnõu tarwiduse tagasilükkamiseks ette tooma, nimelt seda, et meil on ju pärast sõda, wiimaste 3 aasta jooksul hulk noori sõdurid ette walmistatud, nii et inimesematerjaali poolt oleme meie praegu ja ka tulewikus paremas seisukorras, kui wabadussõja lahtipuhkemise ajal. Ja need mitmed tuhanded on ometi saanud täieliku sõjalise õppuse; noorematest aastakäikudest algatakse sissekutsumist ja need aastakäigud, keda praeguse seaduse järele õpetama hakatakse, jääks teise järjekorda. Siis kõige wiimaseks põhjendamiseks selle seaduse tagasilükkamiseks oleks mul ette tuua seda asjaolu, et meie oma rahwa wäheste arwu juures ka kõigesuuremate jõupingutuste ja ohwritega pikemat aega ei suudaks tehniliselt ja arwuliselt üleolewate suurriikide sõjawägede wastu üksi oma abiga ennast kaitsta. Selle tõttu peaks meil wälispoliitika õige ja otstarbekohase juhtimise abil püütama kätte saada isegi praeguste riigikaitse kulude wähenemist ja ei wõiks kõnetki olla sellest, et meie veel uut koormat rahwale peale paneme, mida selle seaduse teostamine toob ja uusi raskusi sünnitab. Neil põhjustel panen ette seda seaduseelnõu esimesel lugemisel tagasi lükata.

H. Heideman (töörp.): Ettepanud seaduseelnõuga ilma sõjawäelise õppuse tagawarawäkke arwatud kodanikkude sõjawäeõppusele kutsumisega tahtakse suurt hulka kodanikke kasarmutesse paigutada, et sõjakunstile wälja õpetada. Meie teame, et praegusel silmapilgul on noorte mobilisatsioon ja on iseeneest arusaadaw, sest juba see on suur sõ-

jawägede suurendamine. Nüüd leitakse isegi tarwiliku olevat weel neid, kes Wene sõjawäes teeninud ei ole, kes üldse suurt „kultuurilist“ riista — püssi ja püssitikku näinud ei ole, ka tõmmata kasarmutesse, et neid välja õpetada tapmise kunstile. See seaduseelnõu on üks akt, millega kawatsetakse sõjawägesid weelgi suurendada ja selle järele suurendada ka sõjakulusid. Juba nüüd läheb suurem, see on lõwiosa riigi eelarwest sõjawäe ülespidamise peale, see on 1.600 miljoni ümber ja kui kutsutakse suur hulk kodanikka sõjawäeteenistusse, siis tuleb suurendada summasid sõjawägede peale. Kui aga küsida, mis kasu on ja mis jaoks kodanlisel kihil tarwis sõjawägesid suurendada. Kas ei aita sellest küllalt, et üks kolmandik eelarwest on juba sõjawäe tarwis ära kulutatud ja weel on tarwis miljonid nagu käesolewa seaduseelnõu järele näeme umbes 32—34 miljonit. Mis tarwis on niisugune väljamineku suurendamine? (Sõjaminister A. Anderkopp: Kes Teile seda ütles?) Milleks niisugune sõjawägede suurendamine tarwis on sellepeale ei ole seaduse seletuskirjas mitte tähelpanu juhitud. (Sõjaminister A. Anderkopp: Mina ütlen Teile seda.) Ainult rõhutatakse soowiwaldust, et teatud osa kodanikkudel inimeste tapmine armsaks saaks ja et see aukohustuseks oleks kodanikkudel. Waadake, niisuguse löbu eest tänab töörahwas. Ma ütlen weel, et see löbu — sõjawägede suurendamine, see on wõlgade suurendamine ja suure hulga rahwa kasarmutesse kiskumine, see on igatahes niisugune asi, mida töörahwas omale lubada ei taha. (J. Soots (põl.): Miks ta Wenemaal nii palju lubab.) Sõjawägede suurendamine toob kaasa, nagu ma eelpool tähendasin, eelarwe suurenemist. Kust wõtate teie need miljonid? Kust olete teie need senni wõtnud, seda näitab väga hästi riigi eelarwe. Suurem osa tuludest kaudsete maksude näol pressitakse välja töörahwa käest. Need margad, mis wisatakse sõjawägede peale, ilma et sellest mingisugust kasu oleks, see on mahawisatud raha. See raha läheb selle peale, et noori inimesi aastate wiisi kasarmutes kinni hoida, neile marsimist, püssiga ja teiste sõjariistadega ümberkäimist õpetada. Selle asemel, et kasarmutes wiibida, aastate wiisi marsida, selle asemel wõiksid need kodanikud loowat tööd teha. See ei suuren-

daks igatahes töörahwa wiltsust. Aga missuguses seisukorras on töörahwas? Meie teame, et töörahwa seisukord praegusel ajal äärmiselt wilts on. Sõjawägede suurendamisega, olgugi, seekord ainult 2.000 inimese kaitsewäeteenistusse kutsumisega, suurenewad sõjakulud 30 miljoni marga wõrra. Kuid ka see on suur summa; ta suurendab maksukoormat töörahwa õlgadel, mis ähwardab töörahwa wiia kokkulangemisele. Kui õieti küsida: kelle wastu walmistawad kodanlisel kihil sõjawäge, mis otstarbeks seda suurendawad, kus pesitseb sõjahädaoht? Muidugi näitate teie juba nüüd näpuga Wenemaa peale. (Wahelhüüe paremalt poolt: Landeswehr! Landeswehr!) Lubatagu siinjuures tähendada, et nõukogude Wenemaa oli esimene riik, kes sõjawägede vähendamise ettepanekuga esines kõigi kodanlikkapitalistlikkude riikide poole, muuseas, Eesti poole läinud aastal. Mis wastasid selle peale kodanlisel riigid? (J. Soots (põl.): Ei tahtnud vähendada.) Nad wastasid sellega, nagu endine välisminister ühes lehes kirjutab, et ajasid selle konwerentsi, mis oli kokku kutsutud sõjawägede vähendamise küsimuse otsustamiseks, nurja. Nii siis kodanliste walituste poolt see ettekääne, ehk see nõndanimetatud põhjendus, nagu ähwardaks neid hädaoht Wenemaa poolt — on täiesti põhjendamata. Wastuoksa, kõik kodanlisel riigid, meie teame väga hästi, ja ei ole ime, et ka Eesti, walmistawad end iga moodi sõja wastu. Praegusel ajal seisab püsside all palju rohkem sõjawäge, kui enne sõda, nii Prantsusmaal, Inglismaal kui ka Eestis. (J. Laidoner (põl.): Wenemaal ka! Wahelhüüe paremalt poolt: Kuidas landeswehri galugu on?) Mis puutub Wenemasse, siis peab ütleva, et seal protsentuaalselt rahwaarwule on kõigewähem sõjawäge teenistuses. Eelarwete juures tuleb nähtawale, et sõjawägede peale wisatawate summade protsent terwest eelarwest väga suur on. Wäike Eesti riik lubab sõjawäe heaks protsentuaalselt palju rohkem, kui seda suudab teha kõige militaristlikum riik ilmas — Prantsusmaa. Seda fakti teie ometi salata ei saa.

Siin on walitsewal kodanlusel teine põhjus, miks tema peab hulga kodanikka püssi all hoidma; ja põhjus on see, et olles liidus teiste kodanlikkapitalistlikkude riikidega, suurendawad omi sõjawägesid

selleks, et wõimu, mis kõikuma hakanud ja mille jalgealune nii wäga nõrk, alal hoida; ja teiseks see, et uute sõdade wastu walmis olla. Seda teeb ka Eesti riik järele. Ei ole ju kellegi saladus, et Versaille'i rahuleping ei likwideerinud, ei lahendanud neid wastolusid, mis olid ilma-sõja põhjusteks. Siit järjekult ka Eesti, kui üks lüli sest kodanlisest ilmast, katsub sammu pidada suurte riikidega sõjawäe suurendamises. Peaaegu kõik kodanlised riigid on sõjalaagriks muudetud töörahwa riigi nõukogude Wenemaa wastu. Näituseks on Poolamaa sõjalaager, kus sõjawägesid peetakse ja hoitakse rohkem ülewal, kui kusagil mujal. Aga kas on see Poola seisukorda parandanud? Wõtke näitused Poola wiimastest sündmustest: margakursi katastroofiline langemine, rahutused, tööta olek, raske majanduslik kriis jne. Kas seal sõjawägi parandab majapidamist ja kas Poolamaal ehitab sõjawägi kodanluse majapidamist üles? See on õieti wiimane abinõu. Arusaadaw, et selle juures ei saa kodanlus ette rehken-dada, millal talle kaela langetakse ja kui-das tema seisukord ära ripub suurtest riikidest. Näidatakse näpuga Wenemaa peale, aga ma soowitaksin selle näpu peale waadata, mis Wenemaa poole sihitud, missugune see wälja näeb? Wõin ütelda, et ka teie walitsuse endised ja wõib olla ka weel mõned praegused liik-med on seletanud ja kirjeldanud ja ka hil-juti kirjutas tööerakonna häälekandja „Waba Maa“ pikalt ja laialt nõukogude Wenemaa õigem sotsialistlikkude nõu-kogude wabariikide liidu rahupüüetest ja üleschitawast tööst. Kõige wähem wõiks olla nõukogude Wenemaal põhjust Eesti kallale tungida ja mõttetu oleks Eestil end 160-miljonilise Wenemaa wastu hambuni sõjariistu seada. Kui oleks Wenemaal nõu Eestile kallale tungida, ei suudaks ometi Eesti ka siis, kui ta jalatallani sõjariistus oleks, wastu panna, waid see, milleks praegu ettewalmistusi tehakse, ei ole mitte omakaitseks kallaletungimiste wastu, waid on ettewalmistus pealetun-gimistele. (N a e r.) Teie naerate selle üle? Meie teame, et teie seda warjata püüate, kuid need püüed ei sihid paista-wad isegi selle seaduseelnõu ridade wahelt wälja, ilma, et tarwitseks seda kelle-gile ette ütelda. Kui siin juhitaks tähel-panu selle peale, et Wenemaa töörahwa riigis on kah sõjawägi, siis lubatagu siin selgitada töörahwa seisukohta sõjawäe-

küsimuses. Meie seisukoht, see on töö-rahwa ühise wäerinna rühmade ja kogu töörahwa seisukoht on sõjaküsimuses teil teada: see on alaline sõjawägi laiali, noo-red mehed kasarmutest loowa töö juurde, sõjawäe peale minewad summad ära kasutada rahwamajanduse ja rahwahariduse peale. Edasi, kõik rahwas sõjariistu, töö-rahwale wõimaldada omakaitset korral-dada, nagu seda on peremeestel nende kütirühmade ja kaitseliidu näol. See on lühidalt Eestimaa töörahwa seisukoht sõ-jaküsimuses. Nimetatakse Eestit demo-kraatlikuks wabariigiks. Lubatagu siis seada ülesse demokraatlikud nõuded. (J. Soots (põl.): Aga mitte sotsiaalsed?) Wõi ei ole see demokraatlik nõud-mine, kui nõutakse alalist sõjawäge laiali ajada. (J. Soots (põl.): Kuule, miks Wene sõjawägi ei ole laiali aetud?) Selle wastu seaksime omalt poolt terve rahwa sõjariistu. Töörahwa teada on alalise sõjawäe pidamine suurte kuludega seotud, mis üle jõu käib, tõesti üleaarne töörahwale. Need 1½ miljardit marka sõjakulusid jääksid maha wiskama. Selle asemel tuleks aga kogu rah-was sõjariistustada ja organiseerida kas wõi rahwa miilitsaks. Igatahes see jõud oleks siis kui tõepoolest rahwal mõni waenlane on tugewam kui sõjawägi. Selle wastu ei saa teiegi waielda, et küsimus seisab ainult selles, kui rahwal on waen-lane ja kui rahwas kaitsta tahab. (Ch. r. Kaarna (tõer.): Nõh, Teie eitaha rahwast mitte kaitsta, Teie tahate häwitada.) Praegu kasar-mutes wiibiwad suurel hulgal just töö-rahwas nooremates eluaastates, kes on ära kistud loowa töö juurest. Need noo-redmehed ei tee mingit produktiivset tööd. Ja sellega, et teie neid hoiate aasta wõi kaks ehk hoiate weel kauem, teie ei õpeta ja ei kaswata nendes armastust tapariista, — püssi — wastu ja tapmiskunsti wastu üldse. Lubatagu tähendada, et see täiesti ilmaegne waew on. (H. Bauer (kristl.): Ega meie Teie seltsi-mehi kätte ei saa selles suhtes.) Sõjawägede suurendamine praeguse noorte mobiliseerimisega ja ka nende wanemate kodanikkudega, kes ei ole sõjawäeteenistusest kunagi osa wõtnud kaitsewäeteenistusse kutsumisega, on nagu eelpool tähendasin, üks aste sõjawäe suurendamises. Ja arusaadaw, kui meie waatame teisi maid, siis näeme, et igal-pool on päewakorras sõjawägede suuren-

damine. Kui neid mitte praegusel silmapilgul ei suurendata, siis on neid suurendatud ennem ja tehakse seda edaspidi. Selge on, et kõigis kapitalistlikkudes riikides on ette kawatsetud ühte ehk teist viisi tugewamaks teha oma sõjalisi jõude, nagu sünnib Ameerikas ja Prantsusmaal. Peale selle valmistatakse kõigis suuremates riikides, eriti just Ameerikas kõiksugu kihwtiseid gaase ja isegi uhkustatakse sellega. Kihwtiste gaaside tarvitamine ilmasõja ajal, nagu kuulsime, loeti kõige suuremaks rahwuswaheliseks kuri teoks, kuna nüüd aga tahetakse proovida, kuidas üks kihwtine gaas wõib inimesi kihwtitada, kas 1, 2 ehk 3 minuti jooksul.

Juhataja K. Wirma: Rkl. Heideman, meie seaduses ei ole gaasidest juttu, palun Teid päewakorra juurde jääda.

H. Heideman (töörp.): Ma tõin selle näituse tehniliste jõudude ettevalmistusest teistes riikides selleks, et näidata, kuiwõrd wäikese tähtsusega on inimeste jõud, kus valmistatakse lennumasinad, kuhu ei ole tarwis inimesigi istuma panna, et teatud kohtadel pomme pilduda. Inimeste häwitamise, tapmise ja terve maakotade ja linnade laastamise peale on sihitud praegu kodanliste riikide sõjaline ettevalmistus. Aruandja selle seaduseelõnu arutamise juures tähendas muuseas, et ei olewat veel sõja ärahoidmiseks abinõusid leitud. Aga kas on wõetud, kas on katsutud sõja ärahoidmiseks abinõusid üles otsida sellega, kui kutsutakse kodanikka püssi alla? Meie arwame, et kõige lähem abinõu sõdade ärahoidmiseks on see, kui hakatakse sõjawägesid vähendada, kuid igatahes sellest juttugi tehtud ei ole. Aeti ju see konwerents, mis nõukogude Wenemaa poolt wägede vähendamiseks kokku kutsuti, nurja sellega, et lükati tagasi nõukogude Wenemaa ettepanek. Kui siis konwerentsile sõideti Moskwa, siis aeti see sihikindlalt nurja ja seati üles sarnaseid tingimisi, mis ei olnud sugugi ühenduses sõjawägede vähendamisega. (J. Tõnisson (rhw.): Algusest peale ekslik ja põhjendamatu.) Nii teame, et see konwerents aeti nurja mitte ainult Eesti riigi, waid ka teiste riikide poolt ja just wastuoksa, tehakse nüüd uusi kawatsusi, kuidas sõjawäge suurendada. Kui eelarwe esitatakse, eks meie siis näe, kui palju wõe-

takse selle nõndanimetatud „kultuurilise“ ettewõtte peale summasid ja selleks otsarbeks kulutatakse. Sõja ärahoidmise ühe abinõu peale wõin tähelpanu pöörata, mida töölisliikumine on juba ammu ülesandeks wõtnud ja mille tarwitamiseks tema kõiki abinõusid ja kõiki jõude koon-dab. See abinõu on see, kui töörahwas, kellel ei ole mingisuguseid huwisi, mingisuguseid arweid õiendada teiste maade töölistega, kui töölisteklass rahwuswaheliselt ühineb ja olles solidaarne üksteisega sõdima ei hakka. (W a h e l h ü ü d e d.) See on üks abinõu töölisteklassil ja ainukene abinõu, mida töölisteklass wõiks tarwitada sõja ärahoidmiseks. (W a h e l h ü ü d e d. N a e r.) Teie naerate, kuid naerate sellepärast, et teie olete peaaegu wõimatuks teinud meie töölisrühmadele ja tööliklassile üldse sõjawastast propagandat teha. Selleks olete teie sulunud tööliste ajalehed, kuid sellega ei saa teie igatahes mitte rahwaste wihawaenu ega sõjawaimu pähe tuupida töörahwale ja selle sõja hullustusega ära kihwtitada Eesti tööliklassi, waid need abinõud ja katsed on ainult senni mõeldawad, kunni töölisteklass selle kohta ei ole teinud lõpulikku otsust. (J. Soots (põl.): Mis lõpulik otsus see on?). 1918, 1919 aastal, nagu mäletame, kutsuti sõjawäeteenistusse just tööliste hulgad; lubati igasuguseid mõnususid, lubati neile maad, inimwäärilist ülespidamist, kaheksatunnilist tööpäewa jne. jne. See on alati nii, kui on kodanlusel tarwis töörahwast tarwitada teise maa töörahwa wastu sõdimiseks, wõtame näituseks ilmasõja alguse, siis on leitud ikka abinõusid töörahwa pimestamiseks ja nende petmiseks, selleks, et neid weresauna tõmmata. Sellega ei saa teie aga sugugi kinnitada, nagu läheks see teil igakord korda. Töörahwa arusaamine kaswab edasi ja just selle järele, nagu teie iseennast tunda annate töörahwale ja sedawõrd, kui wõrd töörahwas saab teie plaane paljastada.

Juhataja K. Wirma: Rkl. Heideman, ma ei saa aru, et see jutt seaduseelõnu kohta käib, kutsun Teid teist korda päewakorra juurde.

H. Heideman (töörp.): Töörahwas ei wõta mitte osa uutest wennatapmise sõdadest ja teistest ettewõtetest, mida teie kawatsete teha.

Juhataja **K. Wirma**: Rkl. Heideman, ma kutsun Teid veel üks kord päwakorra juurde.

H. Heideman (töörp.): Selle eelnõu esitaja, riigikaitse komisjoni aruandja toonitas, nagu tahetakse selle seaduseelnõuga näidata, kuiwõrd au asi on selle inimesetapmise kunsti õpetamine. (J. Soots (põl.): Mis sõnu ta seal räägib? J. Holberg (põl.): Taräägib oma tshekast)... ja et see wabatahtlik olewat, et mitte ei oleks niisugune tunne, nagu oleks sõjawäeteenistus wägiwaldne, et nüüd tahetawat see tunne ära kaotada. Kuid missugune tunne jääb töörahwale, kui ta wägisi wõetakse oma töö juurest ja wiiakse kasarmu. Käesolewal juhtumisel ainult neljaks kuuks, aga keegi ei garanteeri, et nelja kuu asemele ei tule mitte pikemat aega... (J. Holberg (põl.): Siis tuleb mõistus pähe.) ja et ei tule wõib olla ka otsekohe sõjaproowi teha. Sellega, kui kutsutakse mobilisatsiooni korras sunduslikult kodanikud teenistusse, olete veel kord näidanud, et sõjawäeteenistus ikkagi sunduslik on ja veel rohkem kui sunduslik. (J. Soots (põl.): Muidugi sunduslik, igale kodanikule sunduslik)... Ja teie ei saa seda ka millegiga selgitada, nagu oleks see töörahwale ehk ka rahwahulkadele üldse kasulik. Sõjawäeteenistusse kutsutute perekondadele lubatakse abiraha. Kui aga waadata neid abiraha normisid, mis siin on ette nähtud, see on 1.400, 1.600 ja 1.800 marka iga perekonnaliikme pealt, siis suudab küll waewalt perekond sellega ära elada, sest juba wäike imeja laps tartwab rohkem, kui 1.400 marka kuus. Sõjawäeteenistusse kutsumise järele nende kodanikkude perekonnaliikmed langewad raskesse seisukorda. Mina wõin näitusi tuua, kus minewal talwel kaitsewäeteenistusse kutsutud noorte nekrutite perekonnad praegu nii raskes seisukorras on ja isiklikult on minul wõimalus olnud ühe sõduri perekonna rasket seisukorda näha ja veel seda, et ühe sõduri ema õieti näljasurma ära suri, mingisugust abiandmist talle ei korraldatud. (J. Tõnisson (rhw.): See ei ole wõimalik, kus kohalsee oli?)... Tartus. (J. Tõnisson (rhw.): Kuidas selle nimi oli?)... See oli sõdur Lätti ema, kes suri ära suwel... (J. Tõnisson (rhw.): Ära wõis ta surra, aga mitte näljasurma)... Seda wõib härra

Tõnisson ka teada saada, kui ta lähemalt asjaoludega tutwuneb. Minul ei ole mingisugust põhjust siin waletada. (J. Tõnisson (rhw.): Tartu linna hoolekannet ei lase kedagi nälga surra.) Just kõigewähem wõib kiita Tartu linna hoolekannet. (J. Tõnisson (rhw.): Aga seal ei sure nälga.) Ma tean, et selle sõduri ema abiraha ei saanud ja wõin kindlasti ütelda, mul on isiklikult teada, et see poolnälgas oli. Muidugi selle seaduse järele nende kodanikkude hulgas, keda sõjawäkke kutsutakse, on kahtlemata palju perekondi, need on enamasti wanemate kodanikkude perekonnad, mis raskesse seisukorda jääwad. See abiraha nende äraelamist ei wõimalda. (J. Soots (põl.): Teie palk on wäljateenitud, ei maksa enam waewa näha.) Seda seaduseelnõu lehitsedes ei saa töörahwa ühise wäerinna esitajad kahtlemata selle poolt hääletada. Juba sellest on selge ka teile töörahwa seisukoht sõjawäeküsimuses, et töörahwa ühise wäerinna rühma esitajad, töörahwa nimel, selle seaduse wastu hääletawad ja selle tagasilükkamist nõuawad. Veel kord rõhutan, et selleks otstarbeks kodanikkude kasarmutesse kutsumine ja sõjawägede peale summade lubamine töörahwa arwel täiesti lubamata on. Veel kord rõhutan, et siin peab oletama kodanluse sõjalisi püüdeid ja kallaletungimise plaane. Igatahes on meie ülesanne ka selle seaduseelnõu puhul töörahwa hulkadele seda selgeks teha ja jätkata sõjawastalist selgitustööd. Teen ettepaneku ilma sõjawäelise õppuseta tagawarawäkke arwatud kodanikkude kaitsewäeteenistusse kutsumise seadust tagasi lükata.

Juhataja **K. Wirma**: Kuulutan weerandtunnilise waheaja.

Waheaeg algab kell 7.20 min.

Peale waheaega algab koosolek kell 7.35 min.

Koosolekut juhatab abiesimees **K. Wirma**.

Sekretäri kohal abisekretäär **J. Wain**.

J. Tõnisson (rhw.): Austatud Riigikogu liikmed! Mis siin kommunistlikkude waadete esitaja on kõnelenud põhimõttelikult riigikaitse mõtte ja selle teostamise wastu, selle peale ei taha ma mitte wastata ja ei taha seda ülepea arwesse wõtta. See on ju üsna loomulik, et sealt ringkon-

nast, kus Eesti riiki eitatakse, sihilikult välja astutakse riigikaitse mõtte ja selle teostamise vastu. Kui aga siin nüüd muidu rõhutati, et tarwidust ei ole riigikaitse huwides mehi õppusele kutsuda, kes weel ei ole sõjateenistusest läbi käinud, oma kaitsekohuste aja peale waatanud, siis on see ometi küsitaw. Kui meil tahetakse hea õnne peale lootma jääda, et ei ole edaspidi rasket seisukorda karta, siis wõime hädaohlikku seisukorda sattuda, sest et oleme oma riigikaitse kohused täitmata jätnud. Sellepärast peame ikkagi rääkima, et meie iga mehe, kes on riigikaitse ealine, peame kaitsewalmis õpetama. Selles ei ole wõimalik erandit teha. Meie ei tea, missuguse koha peale meist keegi satub, kui on riigi ja rahwa kaitseks tarwis välja astuda. Kaitseelisel kodanikul Eestis peab olema täielik wilumus sõjariistadega ümber käia. Küsimus wõiks selle poolest põhimõttelikult päwakorrale kerkida, kas meil ei ole juba liig kaua wiiwitatud sellega, et meil tagawarawäge kaitsewalmis õpetada. Kui meil täiesti 16.000 meest kaitseas olemas on, kes mitte ei ole kaitsewäest osa wõtnud, siis on meil peale selle ometi weel hulk mehi, kes küll on wabadussõjast osa wõtnud, kuid aastate jooksul on ära wõõrdunud sõjariistade tarwitamisest. Seal oleks siis ometi selle peale tarwis mõtelda, et meie oma tagawarawäge kaitsewalmis hoidmiseks kõik teeksimis, mis meil wõimalik. Sellepärast on kahju, et meil ei ole peale wabadussõja lõppu mitte ära kasutatud neid aastaid, et lühikese aja peale kokku kutsuda mehi harjutustele. Wõib olla ei ole niisugused mitmenädalised harjutused, nagu neid Wene ajal peeti, mitte soowitawad. Meil oleks sellepärast pidanud kahtlemata kaitsewalmis õpetamise organisatsioon olema, mis oleks wõimaldanud, et meil mehed ennast oleksid harjutanud, ilma et sellepeale tööaega oleks kaotanud. Niipea kui meie kõneleme Shweitsi rahwawäest ja tema harjutustest, naerdakse meil. Nii palju kui mina tean, wõib üsna julgesti ütelda, kõik naerjad ei ole õieti mitte millegagi tõendanud, et Shweitsi süsteem tagawarawäge ettewalmistamise ja kaitsewalmis hoidmise, kaitsewalmis õpetamise mõttes sündmata on. Kes aga lähemalt on seda tähele pannud, kauemat aega jälgida wõinud, kuidas Shweitsis iga kaitseelaine mees kütiseltsides ja teistes organisatsioonides ühes töötades tõesti oma koda-

niku kohuseid peab täitma ustawuses riigikaitse mõtte vastu, see teab, et Shweitsi rahwawäge isegi militaristliku ajajärgu sõjawäe-asjatundjate lugupidamise on wõitnud. Näituseks läks Saksa keiser Wilhelm enne ilmasõda Shweitsi sõjawäe manöwüritele õige kriitiliste waadete ja õige suurte eelarwamistega. Arwati, et seal õieti Shweitsi rahwawäge end kõige naljakamast küljest esitab. Shweitsi rahwawäe harjutusi jälgides, nähti aga, et seal oli suuremaid kogemusi, kui warem arwati. Shweitsi mägi-artilleeria oma liikumise ning opereerimise kindlusega, kui ka teised wäeosad, näitasid nii suurt walmisolekut, nii suurt wilumust, et sõjawäeringkondades jutustati, Saksa keisri ja tema kaaslaste poolt tehtud siis sellest õige tähtsaid järeldusi. Teatavasti oli Saksa kindral Bernhardi ja teiste kawatsuste järele neil soow läbi murda Shweitsist Lõuna-Prantsusmaale, sest et seal kohal Prantsusmaa wähem kindlustatud oli. Wähemalt oletati seda, et keiser Wilhelm läks sellepärast Shweitsi manöwürid waatama, et seal siis näha, kuidas need kawatsused ka asjalikult põhjendatud ja kas tarbekorral teed wõiks Shweitsi kaudu wõtta. Siis rõhutasid aga need, kes arwasid asja tundwat, et Shweitsi kaudu läbimurdmine oleks üleliigne ajaraiskamine, Nõnda ei olnud siis mitte selle kawatsuse mitteteostamise põhjuseks Shweitsi rahwawäe halb korraldus. Osalt sellepärast siis oligi otsustatud läbimurdmise teed walida Belgia kaudu. Niisugune oli siis asjatundjate otsus Shweitsi rahwawäe walmisoleku ja wõimise kohta. See oli väga heakskiitew. Ja kui teie siis silmas peate, et need head tagajärjed kätte saadi rahwa jõu ja kulude wõimalikult suure kokkuhoidmisega, siis wõiks ka meil seda ettewalmistussüsteemi ära kasutada, arwesse wõttes Shweitsi kui ka teiste vähemusrahwuste kogemusi rahwa kaitsewäe walmisoidmise mõttes. Meil on aga nüüd kaitseliit suikunud. Kütiseltsid on meil kõige rohkem meeste ajawiite-asupaikadeks kujunenud, kuna väga palju neist alkoholiga einelaudasid ülewal peawad. Seda tuleb aina kahetseda. Peab oletama, et kui meil mitte kokku ei wõeta kõike jõudu, et oma tagawarawäge tõesti kaitsewalmis hoida, siis oleme meie sunnitud niisuguseid suuremaid meestehulki kokku tõmbama pikemaajalisteks harjutusteks, millest täna on sotsiaaldemokraatliku rühma

nimel kõneldud. Mina ei usu mitte, et meie nüüd sel silmapilgul tohiksime tarwidust siin eitada, nagu ei maksaks mitte mehi kokku kutsuda, waid überpöördukt, nüüd kus meil suur hulk mehi tõesti sõjast läbi käimata ja kaitseks wilumata on, peame selle wea rutuliselt parandama. Sellepärast peame meie need mehed lipu alla kutsuma. Kui meil aga ainult sellega lepitaks, et niisuguseid pikemaid harjutusi iga aasta korraldakse, siis läheks see meil edaspidi kahtlemata kulukaks. Sellepärast olekski tarwis, et meie nüüd praegu sõjawäeteenistusest läbikäimata mehi õppusele kutsudes ometi selle peale mõtleme, kuidas edaspidi vähema jõu- ja ajakuluga mehi kaitsewalmis õpetada, kes päris sõjawäeteenistusest läbi käimata, wõi teenistusest omal ajal läbi käies siiski on ära harjunud kaitsekohustuste täitmisest. Oleks wististi edaspidi tarwis, et sõjaministeerium ühte tehes, teist tegemata ei jätaks, see tähendab õppusele kutsudes neid, kes kõige paremas kaitseas on, ühtlasi ka tagawarawäe kaitsewalmis hoidmise ja õpetamise peale tõsiselt mõtlema hakkaks ning kawatsusi teeks, mis meil mitte ainult rahwamajanduslikult ja riigimajanduslikult kantarwad ei oleks, waid mis meil tõesti võimaldaksid kaitsekohustuse täitmist kergema südamega ja armsamaks teha seda kohustust, kui see Wene ajast meeles on püsinud. Praeguse seaduseelnõu juures oleks küsitaw, kas õppuse lõpp liig hiljaks pole jäänud. Kui mehed õppuselt alles 10. mail koju lastakse, siis kulub loomulikult weel paar päewa kojusõiduks. See oleks 12. mail, kus meil juba kibe põllutööaeg käes on. Kas on see rahwamajanduslikult kasulik, kui mehed kõigeparemas tööeas töölt puuduwad? Kaitsewäeteenistuse aeg on nelja kuu peale määratud. Kui tõesti lühema ajaga läbi ei saada, kas ei wõidaks hädakorral õppuse ajaga natukene warem algust teha? Kas ei saaks seda asja kuidagi nii korraldada, et meil mehed 1. maiks kodus oleks! Ei oleks wististi mitte ainult põlluharijatest waid ka mitte põllupidajatest, ja sulastest palju neid, kellel kindel koht on ehk kes tahaksid endid aasta peale tööle kaubelda. Nende meelest oleks riigikaitse kohuse täitmine siis kergem. Meil ei oleks selle läbi midagi kaotada. Kui mehed teawad, et nad õigeaks ajaks koju pääsewad, teewad nad kõiksugu õppusi palju kiiremalt. Sellepärast panen ette teisel lugemisel kaaluda,

kas mitte ei saaks neid tähtaegu natukene muuta. Kooliõpetajate kohta olgu tähendatud, et neid kawatsetakse 25. septembri wast wabastada. Maal oleks see wast vähem tuntaw, kuid linna ja alewi kooliõpetajatele teeks see suuri raskusi, sest kooli algab warem ja nende asemele peaksid asetäitjad kooliõpetajad astuma. See takistaks kooliõpetuse korralikku algust, kuna võimalik oleks seda aega natukene lühendada ja õppuse lõppu septembri esimese poole peale nihutada. Need oleksid minu arust esiotse väikesed parandused, aga rahwaelus oleks see väga tuntaw, kui niisuguste asjadega wastu tulla saaks, nii et kohuse täitmine mitte kibe ja raske ei tunduks. See oleks eriti kodanikkude kohuse täitmise juures tarwiliku helewuse loomiseks tähtis.

J. Piiskar (is.): Siin on juba mõnelt poolt tähelpanu juhitud selle peale, kuidas see eelnõu paneb kodanikkude peale õieti raske koorma. Ei saanud sellest mööda isegi härra Tõnisson, kui ta soovitas õppuse aega lühendada ja kui ta kõneles, et tuleks see kohustus teha armsaks ja kergeks. Need asjad on ju soovidenäna väga ilusad, aga kui tegelikult hakatakse seda seadust läbi wiima, siis on ometi selge, et ta äärmiselt tuntawalt löikab majanduslikku ellu. Ta löikab seda terawamalt, mida kitsamates ja raskemates oludes praegu elatakse. Ei ole püütudki näidata selle seaduse hädalist elulist wajakust. Kui see seadus sarnase koormana tahetakse maksma panna ühelt poolt nende kohta, kes selle alla kuuluwad ja teiselt poolt laiemas ulatuses terve riigi ja rahwa kohta, kes kulude kandmisest osa peab wõtma, siis oleks pidanud esimeses järjekorras ette toodama need motiivid, mis näitawad, et ilma sarnase korralduseta kuidagi läbi ei saa. Nüüd aga kuulates aruandja seletusi ja jälgides teisi kõnelejaid, eriti aga härra Tõnisson'i, kes selle eelnõu poolt kõneles, ei saa lahti tundeist, et siin asja wõetakse liig teoreetiliselt: meie põhiseaduse järele kuulub iga kodanik selle kohustuse alla ja muud midagi. Mina arwan aga, et kui omal ajal, see on suwel, riigikaitse komisjon lükkas põhjendatult selle seaduseelnõu tagasi, siis pidid riigikaitse komisjonil olema selleks kaaluwad põhjused. Ja kui siis see eelnõu nüüd uuesti on esitatud, siis oleks waja olnud ometi ära näidata, et riigikaitse komisjoni selleaegne seisukoht

wildak oli ja et tõepoolest midagi wahepeal on muutunud. Seda ei ole aga tehtud. Uues eelnõus on küll katsutud mõnes osas kõrwaldada neid puudusi, mille peale seletuskiri tähelpanu juhib, kuid ainult katsutud, sest tegelikult on need küsimused ikkagi lahendamata. Kui, näituseks, seletuskirjas on öeldud, et sõjawäeteenistusse kutsutawate majanduslik seisukord peaks olema kindlustatud, siis need eelnõud annawad selle peale küll wastuse, aga see wastus on sarnane, et kui see korraldus maksma pannakse, siis kindlustust tõepoolest ei ole. Sest kui sõjawäelane, wõi tema perekond ei saa muud midagi, kui 1.400, 1.600 wõi 1.800 marka iga perekonnaliikme peale, ja seda ajal, kus meie, nagu juba tähendatud, wastu läheme ikaldusaastale, mil meil toiduained raskemini kättesaadawaks muutuwad, hinnad tõusewad, mis möödapääsemata, siis ei suuda see abiraha perekonda kuidagi wiisi kindlustada. Tähendab — see motiiv, mis oli suwel maksew, on ka praegu maksew: see seaduseelnõu ei kindlusta perekondi. Kuidas õppuse kohustust praeguses olukorras armsaks teha, jättis ka härra Tõnisson ütlemata. Seda oleks aga tulnud öelda.

Rkl. Jõeäär on näidanud selle seaduse ulatust majanduslikust küljest, on näidanud, et kui teatawad paragrahwid kõnelewad teenistusse kutsutute kohtade ja ametite allesjäämisest ka erateenistuses, siis on see paljas fraas, sellepärast, et seda kuidagi wiisi läbi wiia ei saa. Mina nende küsimuste juures peatada ei kawatse, aga ma pean ütleva, et ka selles osas on täies ulatuses maksma jäänud need motiivid, mille pärast see seaduseelnõu juba kord tagasi lükati. Ühe wastumotiivina toodi ette suwel, et seadus hilja rahwale teatawaks saab. Siis oli ka umbes samasugune pooleteistkuuline tähtaeg, siis peeti seda lühikeseks ja soowitati 6-kuulist etteteatamist. Nüüd on samuti umbes pooleteisekuuline tähtaeg. Kuidas siis nüüd see tähtaeg rohkem wastuwõtawam on, kui siis, sest üldine majanduslik olukord ei ole kergemaks läinud, waid on wahepeal märksa raskenenud? Ja kui nüüd kõik need motiivid, mis enne eeldasid selle seaduse tagasilükkamist, mis tema enne wastuwõtmatuks tegid, on jäänud püsima, on isegi palju terawamaks muutunud, siis jääb arusaamatuks, kuidas riigikaitse komisjon nüüd leiab võimalik olewat sedasama seadust maksma

panna. Jääb samuti arusaamatuks, kui Riigikogu nüüd need motiivid kõrwale jätab ja eelnõu wastu wõtab.

Ma pean aga weel eriti rõhutama seda asjaolu, et riigikaitse komisjon on olnud selle küsimuse arutamisel paawstlikum kui paawst ise. Komisjon on walitsuse poolt esitatud eelnõu märksa halwendanud, just toetuse suhtes, just nende majandusliku järje kindlustamise suhtes, keda see eelnõu kõige rohkem tabab. Wabariigi Walitsus leidis võimaliku esitada eelnõu sarnasel kujul, et tagawarawäelastele jääwad nende korterid ja kohad, mis küll, nagu eelpool näidatud, on ainult deklaratsioon, ning peale selle saawad nad teatawa osa oma erateenistuskoha palgast. (J. Laidoner (põl.): See on ainult riigiametnikkudele.) Perekonna ainsamad toitjad pidid saama $\frac{2}{3}$ endisest palgast ühes üldistel alustel antawa perekonna-abirahaga. Muudele tagawarawäelastele — pidi antama $\frac{1}{3}$ palgast nendest riigi- ja omawalitsuse asutustest, kus nad senni teenisid. Selle toetuse on aga riigikaitse komisjon maha kustutanud. Minule hüüti paremalt poolt wahele, et see kergendus käis ainult riigiteenijate kohta. Tõsi, aga riigikaitse komisjon, wõttes nähtawasti aluseks põhimõtte, mis härra aruandja siin ette kandis, et kõik peawad ühetaolistlesse oludesse asetatama, tegi sellest põhimõttest wastupidise järelduse; selle asemel, et rasketesse oludesse sattuwate seisukorda kergendada, neid teistega ühetaoliseks teha, wõeti teatawal osal seegi kergendus ära, millega Wabariigi Walitsus päri oli. (J. Laidoner (põl.): Japanditeistele juurde.) See juurdepanek on õige wäike praegustes oludes, nagu ma näitasin. (J. Laidoner (põl.): Härra Piiskar, mis Teie arwate, kas ametnikka on rohkem kui eraisikuid?) Mitte sellest ei ole jutt, keda rohkem on, waid sellest, kas see toetus võimaldab õppusekutsutu perekonnale ära elada wõi mitte. Kui peetakse see kohustus nii tähtsaks, et temast mööda minna ei saa, siis arwan ma, et riik peaks enese peale wõtma teatawad kohustused, et tõepoolest teostada seda põhimõtet, mille peale härra Tõnisson tähelpanu juhtis, et teha armsaks see kohustus. Kui perekond satub kitsikusse, millest see armsus siis peab tulema?

Edasi tahtsin ma paari sõnaga peatada õpetajate juures. Wabariigi Walit-

sus kawatses neid teenistusse kutsuda ühes teistega, mis muidugi koolitöö peale äärmiselt raskelt oleks mõjunud. Riigikaitse komisjoni eelnõust näeme, et õpetajad kutsutakse teenistusse suwikuudel, kooliwaheajal. Meie teame, et kooliwaheag, eriti linna koolides, ei kesta nelja kuud, tähendab, õpetajatel tuleb õppusel olla ka kooliajal. Siin oleks tulnud igatahes kaaluda, kas sarnane koolitöö halwamine meie wiletsates oludes on nii möödapääsemata wõi mitte. Ma arwan, et ei peaks olema wõimalik õpetajaile sedasama kätte õpetada lühema aja jooksul kui näituseks lihtinimesele, kes kunagi wõimlemisega tegemist teinud ei ole. (J. Soots (põl.): Ega Teie ei tea, wõib olla, teisteseason ka ülikooli haridusega isikuid.) Muidugi üksikuid on ju, ma ei waidle selle wastu, aga kui ülikooli haridusega ja külakooli haridusega isikud ühesuguse õppuse alla arwatakse, siis paistab see imeelik, härra kindral! Selle eelnõu kokkuseadjad on ajaküsimuse lihtsalt ära otsustanud, neli kuud, kui ei saa sellest kuupäewast, siis wõtame teisest kuupäewast arwates ja sellega on küsimus lahendatud. Kui küsimused kõik nii on otsustatud, nagu see, siis on otsustajad wäga kerge käega töötanud.

Edasi, on siin § 2-ses esimeses lõikes öeldud, et õpetajatel wõetakse aja eest, mil nad on õppusel, palk ära. (J. Soots (põl.): Nad saawad uue palga ametis ja see on küllalt suur palk.) Aga kui neil perekond on, ega Teie ju perekonnale palka ei maksa ega riideid ja ülespidamist ei anna. (Sõjaminister A. Anderkopp: Perekond saab abiraha.) Härra kindral, Teie ei arwa ometi, et õpetaja sellest palgast saab perekonda ülewal pidada? (J. Soots (põl.): Ta saab ju oma suwise palga kätte.) Teie ei taha ometi ütelda, härra kindral, et õpetajate palgad nii suured on, et sellest jätkub perekonna ülespidamiseks ka siis, kui enam palka ei saada. (J. Soots (põl.): Kuulge, härra Piiskar, esiteks õpetajate palk just ei wõetagi ära.) Härra kindral, § 6, teine lõige ütleb järgmist: „Õpetöö kestel saawad nad ettenähtud sõduripalga,“ aga õpetaja palka nad ei saa, sest esimene lõige ütleb seda otsekohe. (J. Laidoner (põl.): No õpetajad on selles suhtes kõige paremas seisukorras, J.

Soots (põl.): Õiguse pärast peaks neil palk nõndasama ära wõetama nagu teistelgi.) Ja muidugi, sest terwe selle eelnõu aluseks on ju nähtawasti soow inimesi kõige halwemaisse tingimustesse saata, talitada nii, nagu üks Riigikogu liige ühe teise küsimuse puhul ütles: mispärast tuleb ülikoolis õppimine kergeks teha. Härra kindral Soots ütleb nüüd ka, et mispärast tuleb sõjawäeõppus kergeks teha. Inimesi panna äärmiselt raskesse seisukorda — see wõib ju olla Teie seisukoht ja püüe.

Selles eelnõus ei ole põhimõtet, mille riigikaitse komisjon alguses ette pani, et tulewad kindlustada õppusele kutsutawate perekonnad. (J. Holberg (põl.): Petserimaalt tulewad ka naised, noored, 20 aastased, kuidas neid siis kindlustada?) Härra Holberg ehk lubab päewakorrast kinni pidada, sest kõiki küsimusi siin arutada ei jõua.

Lõpuks puudutan paari sõnaga selle seaduse kaudset mõju. Härra Tõnisson arwas, et see seadus oleks pidanud juba waremalt tulema. (J. Tõnisson (rhw.): Kaitsewalmis olla ei tähenda ju mitte sõdida.) Aga kuhu jääwad siis rahuaated. (J. Tõnisson (rhw.): Kui meile kaela tullakse, siis lööme.) Tahetakse inimesi pealaest jalatallani sõjariistustada. Eks ole see militarism. Kui militaristlikku jõudu kowendatakse, kas mobiliseerimise wõi muul teel, siis loetakse seda harilikult teiste poolt wäljakutseks ning wastatakse sellesamaga. Ja nii see militarism areneb, — püütakse üksteise wõidu kaugeemale saada, teisest ette jõuda. Oldagu siis awalik ning öeldagu, et peetakse tarwiliukuks pealaest jalatallani sõjariistus olla, elada militarismi tähe all. Kui sarnaste kawatsustega katsutakse militaristlikku meeoleu õhutada, siis ärgu pandagu nahaks, kui need, kes kuidagiwiisi sellest huwitatud, tarwilised järeldused teewad. (Sõjaminister A. Anderkopp: Mis Teie ähwardate? Keda Teie ähwardate?) Härra sõjaminister, ma arwan, et isik, kes sõjawäe eesotsas tahab seista, ei peaks nii arg olema. (Sõjaminister A. Anderkopp: Mina juba enese pärast ei karda.) Kui ma ütlesin, et sarnastest kawatsustest wõidakse teha teatawaid järeldused, siis oleks seda aastasadade kestes küllalt ette tulnud; kui üks riik

hakkab oma sõjawäge suurendama, siis kõik need maad, kellele selle wastu huwi wõib olla, sellepeale reageerivad. Siin pole miskit ähwardamist kellegi poolt wõi kellegi wastu. Need küsimused on nii lihtsad, nii üldised, et siit mingisugust isiklikku ähwardust wälja lugeda ei saa. Aga sarnase meeleolu soetamine on, wõib olla, selle seaduseelnõu wastuwõtmise järeldus. Kui walmistatakse end wälise pealetungimise wastu, nagu härra Tõnisson ütles, aga kui teised riigid sellest samasugused järeldused teewad ja end kaks kord rohkem walmis seawad, siis on ju Eesti walmisolek annulleeritud ja pole mitte seda kätte saadud, mis kätte saada taheti. (J. Tõnisson (rhw.): Aga kui sentimentaalselt panema sõjariistad kotti, kas see siis aitab?) Härra Tõnisson, kui Teie otsekohe ütlete, et wäewähendamise küsimus on sentimentalism, siis ärgu tehtagu sentimentaalseid sõnu rahulikkudest wahekordadest, wäewähendamisest ja teistest niisugustest asjadest. (J. Tõnisson (rhw.): Ega meie wäge ei wäheneda.) Aga härra Tõnisson, mis wahe on siis seiswa ja liikewa wäe wahel? (Sõjaminister A. Anderkopp: Wäga suur wahe.) Minu arwates on see wahe wäga wäike ja kui sel seiswal wäl mingisugust wäärtust pole, nagu wäidate, siis küsiksin: mispärast raisatakse raha, eriti praegusel kitsal ajal, sarnaste asjade peale, millel kuigi suurt wäärtust pole? Nii muutub see küsimus ju weel wähem wastuwõetawaks ning seda rohkem lubamatuks.

Kust küljest seda küsimust ka ei waata, ei näe meie selles midagi muud kui teoreetilist wõi wormalset lahendamisi, et waadake, meil on inimesi, kes pole sõjawäge õppust läbi teinud ja tarwis on nad kokku kutsuda. See on kõige wormalsem otsustamiswiis, mis olla wõib, kuid sealjuures suuri kulusid teha ning inimesi oma igapäewase töö juurest ära kiskuda, on meie arwates lubamatu.

Sõjaminister A. Anderkopp: Austatud Riigikogu liikmed! Käesolewa seaduseelnõu esitamisel seadis Wabariigi Walitsus endale põhiküsimused üles, mispärast temal käesolew seaduseelnõu niisugusel kujul esitada tuleb ja mispärast ühed wõi teised põhimõtted on nii üles seatud ja mitte teisiti. Täna on siin mitmelt poolt küsimused üles wõetud, et kas on nende tagawarawäelaste õppusele

kutsumine tarwilik wõi mitte. Selle küsimuse peale ei saa walitsus teist wastust anda, kui seda, et see hädasti tarwis on. Meie rahwaarw ei ole kaugeltki nõnda suur, et sellega wõiksime neile wastu astuda, kes meie wabadust häwitama tuleksid. Kui meie seda teha suudaksime, siis ainult kahe asja läbi: üks on meie hästiõpetatud inimeste kogu ja teine tehniline warustus, mis käsikäes wõiwad olla teguriteks, mis riigikaitse kindlustawad.

Kuid kas õpetama hakata neid 2.000 inimest? Kas wõib praegu üksikutele riigikodanikkudele ja eriti riigikassale niisugust koormat peale panna, kui niisuguse meeste arwuga kindlaid tagajärgi kätte ei saa. Kas aitab midagi 2.000 meest? Mina ei taha teisi näitusi mujalt tuua, kuid tahaks esineda paari sündmusega wabadussõjast, et näha, missuguste meestearwuga isegi rehkendada tuleb ja missugust osa sarnane meestearw meie wabadussõjas on wõinud etendada. Ma mäletan päewi, kui meie Rakwerest taganesime detsembrikuul 1918 a.; siis oli minul pikem jutuaamine Wiru wäerinna juhataja kindral Tõnisson'iga tema staabiwagunis. Kindral Tõnisson ütles sõna-sõnalt nõnda: „Kui mul oleks praegusel silmapilgul 500 õpetatud meest, wõiksin kindlasti ütelda, et meie paar nädalat wastu peame; aga mul ei ole 20-ki korralikku inimest ja sellepärast ei saa ma mingit kindlustust anda, kas meie homme seisma jääme wõi mitte.“ Edasi teine sündmus 5. ja 6. jaanuaril 1919 a., kui meie wabadussõja wäed enamlastele hoobi andsid Tallinna all. (Wahelhüüded J. Reesen'i (väljasp. rhm.) ja O. Gustawson'i (is.) poolt.) Sellepärast, et enne korralikku wäge seal ei olnud ja Teie, härra Gustawson, ei olnud ka seal. Igatahes oli 5. ja 6. jaanuaril meil seal liinil, kus pealetungimine algas kindlasti wähem mehi, kui see arw, mida meie praegu õppusele tahame kutsuda ja meie teame, et see inimeste hulk suutis midagi korda saata. Wõtame juhtumise edasi lahing Wõnnu all landeswehri wastu. Meie teame, kuidas seal wägede seisukord oli ja teame, et meie kolmas rügement oma koosseisu poolest mitte 2.000-st suurem ei olnud, aga see kolmas rügement on Wõnnu lahingus landeswehri wastu wäga ja wäga tuntawat osa etendanud meie pahemal tiival kindlasti seistes. Nõnda siis rääkida, et meie nende 2.000 mehega mitte ei saa pa-

remat kätte on täiesti põhjendamata. Sada inimest võib teinekord riigi päästa. Kõigil neil põhjusil on Wabariigi Walitsus otsustanud tungiwalt nõuda, et Riigikogu talle luba annaks nendele meestele seda õppust anda, kuna õpetatud meestest meil nappus kätte võib tulla. Edasi tuli küsimus kaalumisele sellelt seisukohalt, millal meie neid inimesi õppusele kutsume. Ma usun, wist keegi ei kahtle selle juures, et oleks parem olnud, kui meie seda warem oleksime teinud. Kuid seda ei ole tehtud ja tuleb siis nüüd peale hakata. Millal siis? Olukord on meil praegu niisugune: tänawu aasta on wiimane aasta, kus meie järjekorras kutsume mitte terve aasta mehed, waid 8 kuu mehed. See on tingitud sellest, et peale wabadussõja demobilisatsioon oli, edasi üksikud inimesed teenima jäid ja meil ei olnud põhjust 12 kuu mehi sisse wõtma hakata. 1925 a. peale muutub see kord ja meie wõtame teenistusse mitte 8, waid 12 kuu mehed korraga. Kui see nõnda on, siis on selge, et meil 1925 a. peale 12 kuu meeste sissewõtmisega kulud hakkawad kitsikusi tegema. Kuid, mis peasi, kulude katmisest saame meie teatud kordadel üle, aga meie praegused kasarmud, mis kaugeltki awarad ei ole, ei suuda niisugust reservi enam wastu wõtta. Jäi ainult üks wäljapääsete neid tagawarawäelasi õppusele kutsuda weel sel ajal, kui 12 kuu mehed meil sissekutsumisele ei tule. See oleks 1924 aastal. Millal siis 1924 a. neid inimesi õppusele kutsuda tuleks? Kui meie nendele inimestele õppuse anname, siis tuleb nendega õppusi teha ja manööwreid toime panna, mis wõimalik ainult suwel ehk sügisepoolikul. Talwel järjekulult õpetada enne jõulut ei saa. Kui aga arwesse wõtta, et manööwrid sügisel, et üle $\frac{3}{4}$ neist, kes õppusele tulewad, asuwad maal, siis on loomulik, et need inimesed on seotud maa tööga ja neid suwel nende töö juurest ära wõtta oleks meie rahwamajandusele palju suurem hoop, kui see teise korralduse läbiwiimise juures oleks. Nõnda ei ole wõimalik neid inimesi suwel õppusele kutsuda, waid kewadel, uuel aastal, et meie wõiks neid kewadeks tööajaks koju lasta. Kõike seda arwesse wõttes on sõjaministeerium aluseks wõtnud need tähtpäewad, mis käesolewas seaduseelnõus ette nähtud on. Weel tõuseb ühes sellega küsimus ülesse, kui pika aja jooksul meil nendele inimestele õpetust tuleb anda. On ju kõigil selge, et selle

nelja kuuga meie inimesi kaugeltki ideaalselt wälja ei õpeta. See aeg, mida meil praegu õpetuse andmiseks antakse, — poolteist aastat jalawäes — on aeg, mis täiesti õpetamise peale ära kulub. Wõiks peaaegu õigusega öelda, et meil ei ole mitte wäge, mis seisab teenistuses siis, kui ta wälja õpetatud on, waid meil on see korraldus enam-wähem rajatud miilitsa süsteemi alusele, ainult selle wahega, et miilitsaõpetuse juures tulewad inimesed mitmel aastal lühemaks ajaks, meil aga on see aeg koondatud kokku, et tehnilist õppust neile kõiksugu abinõudega juba korralikult ühes koos läbi wiia lasta. Ja sellepärast on minu lugupeetud eelkäija aluseks wõtnud, et õpetust tuleks anda 9 kuu jooksul. Aga hilisemad kaalumised siin riigikaitse komisjonis ja raske majanduslik aasta, mis laseb oletada, et ka tulewane aasta kergem olla ei tohiks, näitawad, et wäga raske on inimesi 9 kuu peale sisse kutsuda, ja et nende perekondade olukord siis wäga raskeks muutuks. Teisest küljest peame aga silmas pidama, et oleme sunnitud õpetama ja wõimalik on seda teatud ulatuses läbi wiia lühema aja jooksul, teadmisi wäheamas ulatuses andes, mis modernsõjas tarwilikud on, mispärast sõjaministeerium peatama jäi umbes 3 kuu ja 3 nädala peale, mille jooksul juba teatud õpetuse süsteemi wõimalik on läbi wiia ja inimestele üldistes joontes anda, mis neile anda tarwis on. Seda aega weel lühendada ei pea sõjaministeerium mitte wõimalikuks, sest siis ei saaks meie mitte tarwilikku ettevalmistust neile inimestele anda, ja see töö, mis meie siis teeksime, ei kannaks mitte seda wilja ja ei tasuks ära neid kulusid, mis meie selle õpetamise peale wälja anname.

Nende üldiste põhimõtete seisukohalt tahaks mina ka hinnata neid wastuwäiteid, mida minu lugupeetud eelkõnelejad sellelt kõrgelt kõnetoolilt esile on toonud. Härra Jõeäär tähendas kõigepealt, et käesolewa seaduseelnõuga seaksime meie oma rahwa ja riigi wäga raskesse seisukorda. Nimelt põhjendas tema seda sellega, et meie kaotame sellest ümmarguselt 100 tuhat tööpäewa. Pean ütleva, et see arw wist küll ekslik on. See peab suurem olema, sest kui Teie arwate ümmarguselt 4 kuud à 25 tööpäewa, see on 100 tööpäewa ühe inimese peale, 2.000 inimese peale tuleb aga siis 200 tuhat, mitte üks sada tuhat, nagu Teie arw wõetud oli. Pealegi kaotawad need inimesed oma

kohad, mis nende olukorra raskeks muudab. Siin ei saa ka mina salata, et see riigile kindlasti oma kulud toob ja et see inimestele, kes õppusele tulewad, kerge kanda ei ole. Aga kui meie nende põhimõtete alusel tahaksime selle seaduse vastu olla, siis peaks ütlema, et meie wabariigis enam ühtki sõdurit sõjawäkke kutsuda ei tohi, ega õppusele saata. Iga sõdur, austatud Riigikogu liikmed, wõtab ju meie käest raha; iga sõdur tuleb oma wanemate juurest ära, kus ta toitja wõis olla, ja iga sõdur, kui ta teenima tuleb, on juba õppuse töö juures kinni ja kaotab oma koha.

Waatame edasi, härra Jõeäär küsib, kas need tulud, mis meie selle õpetuse järele saame, tõesti üles kaaluwad neid kulusid, mis meie teeme. Härra Jõeäär seletab, et nelja kuuga ei õpeta meie inimesi mitte wälja. Minule paistab see seletus natukene imelik. Mina ütlesin, et meie selle aja jooksul ideaalselt õpetust anda ei saa, ka mitte seda, mis meie teistele sõduritele anname. Aga ma olen kuulnud Teie ridadest alati seletamist, et meie peame praeguse õpetamiswiisi ära kaotama ja miilitsa-süsteemi alusele minema. Miilitsa-süsteemi juures on aga õpetamine veelgi lühem. Teiste sõnadega, Teie olete oma praeguse seletusega sõjawäe-õpetamise jäielikule eitamisele wälja jõudnud. Sest kui see süsteem teile wastuwõetaw ei ole sellepärast, et ta lühike on, siis on miilitsa-süsteem veelgi lühem, tähendab, ei kõlba see ammugi, ja mulle tundub, et just Teie kõnes see juhtmõte läbi läheb. Teie leiute, et meie tõesti isennast kaitsta ei suuda, kui suurriigid meid toetama ei saa. Mina usun seda kindlasti, et meil suurriikide abi olema saab. Aga selle juures peame teadma, et need suurriigid telegraafi teel ikka siia ei jõua ja et meie esimese hoobi ikka enese turjal vastu peame wõtma, ja just need esimesed hoobid on alati kõige walusamad ja selleks peame meie ette walmistatud olema, et meie esimestel päewadel vastu panna suudame, kunni abi kohale jõuab, kellega siis ühes koos nendele vastu astuda, kes meie wabaduse kallale kawatsewad tungida. Härra Jõeäär seletas, et meie olime omal ajal ilma nende inimesteta, et nemad ei ole sõdinud, ja mis häda see siis nüüd teeb, kui need inimesed eemale jääwad. Minul ei ole niisugust kindlustust, et uus sõda samasugune on, kui wabadussõda ja ei tahaks mina mitte

näha, et need inimesed tulewikus sõjast peawad eemale jääma. Meie oleme näinud meie wabadussõjas, kuidas meil taganeda tuli ja teame, et meie pärastine wabadussõja osa wäga wõidurikkaks oli muutunud ja waenlased peaaegu meie pinnalegi ei pääsenud. Aga kas see meil tulewikus ka nõnda sünnib, kas meil üksikuid wähemaid maalapikesi ajutiselt ära anda ei tule, kus ka ametnikud oma ametikohtadest siis peawad lahkuma, seda meie keegi ei tea. Mina wõiks aga ainult ühte öelda, et kui niisugune lahkumine tuleb, siis on nende ametnikkude kohus mitte Tallinna ja mujale reserwi sõita, waid need inimesed peawad püssi alla asuma ja wäeliinile minema. Mina usun, nemad seda aga ei wõi, kui nad ei ole tarwilikku õppust saanud, et wäeliinil üldse olla. Seks peab neid õpetama. Selle juhtumise juures räägitakse, et on terwe rida inimesi eemal olnud, eks nad wõi siis ka eemale jääda. Muidugi jääwad heameelega eemale. Selles see küsimus ongi. Ja kui need hulgad õppust mitte ei saa, siis on ju kindel, et nad eemale jääwad ja et meie sellega oma riigikaitse seisukorda mitte ei kindlusta. Mina peaks siin ühte asja wahel tähendama, nimelt et nende inimeste hulgas on palju ametnikka, kes kõige parema tahtmisega kodumaa heaks tööd on teinud, aga ärgu nüüd seletama tulda, et nende inimeste hulgas niisuguseid ei ole, kes kõrwale hoidnud ei ole. Ma wõin siin ühte fakti jutustada, mida lugupeetud endine wägede ülemjuhataja esile tõi, kui seda seaduseelnõu riigikaitse komisjonis arutati. Tema teadis kõnelda, et on ilmasõja ajal intelligent inimesi olnud, kes on walmis olnud ennem wäljakäigukohta puhastama selle asemel, et wäeliinile minna ja oma elu isamaa eest pandiks panna. Kui see nii oli, siis pean mina ütlema, et inimese hingeelu wist ühe päewaga nii ei muutu. Ja sellepärast ei wõi ka mitte sellega arwestada, et kui inimene kord ei ole wäeteenistuses olnud, et tema siis sinna ka ei tarwitse minna. Härra Jõeäär kõneles edasi, et seaduseelnõu kõnelewat sellest, et rahuldust anda nendele, kes teeninud on, nende sissekutsumisega, kes veel teeninud pole. Pean ütlema, et seda ei ole sõjaministerium mitte enese poolt esile toonud, waid seda on riigikaitse komisjon esile toonud ja ma pean puhtast südamest tunnustama, et mul muud midagi üle ei jää, kui sellega ühineda. Et meie praegu kõiki sisse kut-

suda ei saa, selleks on omad põhjused, oma eelarwe wõtame, nagu ta Riigikogule mille juures mõne sõnaga peatada tahan. esitatud on, siis meie eelarwe-kulude Aga see teadmine, et kõik on wäeõppuse summa selle läbi küll ei kaswa, kui mehi läbi teinud ja tulewikus liinile lähewad, õppusele kutsume. sest need kulud on

sõjawäearw on vähem, kui Eestis. Just wastupidi, Wenemaal on see suurem. Kui teie wõtate praeguse Wenemaa üldise elanikkude arwu, mis on üle saja miljoni, siis teate teie, et Wenemaa regulaar sõjawäge — need andmed ei ole ju kellegile saladus, sest ajakirjandusest on nad teile kätte saadawad — on umbes 1.350.000, see on ümmarguselt üldisest rahwaarwust 1,35%. Teie saate vähema protsendi, kui teie Eesti wäearwu wõtate, mis ka saladus ei ole, teie wõite seda kõigist teadaannetest leida, ja wõrrelda seda rahwaarwuga. (W a h e l h ü ü e J. R e e s e n'i (wäljasp. rhm.) poolt.) Ma räägin Teile, Teid see asi huwitab. Teie tõite siin arwusid ette, mis õiged ei olnud, siis pean ma teile üttelema, et meil sõjawäge rahwaarwuga wõrreldes 1,15%, s. o. 0,2% vähem, kui Wenemaal. Ja mina ei tea, mis õigusega teie tulete ja ütlete, et Wenemaal on vähem wäge kui meil. Kõige nende andmete lisaks wõiksin mina veel juurde lisada, et see keskaader, mis nende wägedes praegu on, on arwu poolest wäiksem üldwäest, kuid wiimasel ajal on wastu wõetud seda keskaadrit veel suurendada. Mina ei tea, kui palju nad seda suurendawad, aga igatahes on see protsentuaalne wahe meie arwu ja Wenemaa arwu wahel suurem. (S e g a s e d w a h e l h ü ü e d p a h e m a l t p o o l t.) Nagu näha, ei ole teie südame-tunnistus mitte puhas, sest kisa läheb ikka suuremaks, kui ma räägin. Siis tähendas härra Heideman edasi, et tema kaitseb Wenemaa töörahwa walitsust, et meie läheme nende kallale. Meil mingisugust kawatsust ei ole olnud Wenemaa kallale tungida. Mind aga huwitab üks asi, miks härra Heideman Wenemaad kaitseb. Mina tean, et seal üks walitsus on, kui kauaks ta püsima jääb, seda ei tea mina mitte. Härra Heideman kaitseb kõige aja Wenemaad, teiste sõnadega, olgu ta missugune tahes. Ja mõistagi siis ka nende walgete kindralite näol, kes meie wastu olid enne meie Tartu rahulepingule allakirjutamist. Tundub mulle, et Teie Wenemaad kaitstes ka neid walgeid kindralid tahate kaitsta, nii kaugele teie poliitika wiib, sest kaugemale teie oma arusaamises ei taha saada. Kukub Wenemaal nõukogude walitsus, tahate teie meid Suur-Wene sülle heita. Mina wõin teile ütelda, kuidas Wenemaaga praegu lugu on. Mina sain 4—5 päewa tagasi Wene sõjaministeeriumist ametliku saadetise,

kus palutakse toetada Wene õhulaewa seltsi, kiri on adresseeritud Eesti kubermangule. Selle järele on näha, et meid nähakse veel praegu kui Wene kubermangu. Ma usun, need arwamised on neil praegu ja need niipea ei kao. Nad tahawad seda ka täide wiia. Siis awaldas härra Heideman edasi, et õppusega tapmisele õpetatakse. Minul tundus see weidi imelikuna. Härra Reesen, kas Teie mäletate, see on mõni nädal tagasi, kui Teie samal kõnetoolil waidlesite härra Soots'iga ja kurb olite, miks kindral Soots Teid ohwitseriks ei ole teinud. Nähtawasti elu kasarmutes ja sõjawäeline waim ja tapmise isu Teile siiski meeldis. (W a h e l h ü ü e p a h e m a l t p o o l t: M i l l a l?) Sõjakoolis olles. Härra Reesen küsis järele, kuidas nende kihwtiste gaasidega lugu on. Eestimaal ma neist küll kuulnud ei ole, aga ma wõin Teile teatada, kuidas Wenemaa katseid teeb. Wenemaal oli paar kuud tagasi spetsiaal kihwtiste gaasidega katseid algatud. Sõjawäeliste manööwrite juures on nad veel iseäralise gaaside harjutuse sisse seadnud; nagu meil hobuseid, kes kärnatöbe all, putkadesse kinni pannakse, nii et pea wälja jääb, suitsetatakse neid seal wääwliga, nii tehakse ka inimestega, et inimesi gaaside wastu wälja õpetada; nad nime-taawad seda ise okuriwanie tshastei. (M. Martna (sd.): Kuidas ta lühendatult on?) See on wäeosade suitsetamine. Kuidas wenelased seda lühendawad ei tea. Kui teie nüüd sõjapidamises gaasidest kõnelete, miks teie siis meilt peale hakkate? Meil on, tänu Jumalale, puhas õhk sõduritel olnud.

Härra Heideman rääkis edasi, et meie oleme mööda läinud Moskwa konwerentsist, et meie olla Moskwa konwerentsi katkestanud. Mina kahjuks seal ei olnud, aga nendest asutustest, kust ma teateid sain, on Wabariigi Walitsuse poolt meie esitajatele ülesandeks tehtud Moskwa konwerentsil kaitseda nõndanimetatud non-agressiooni ehk mitte-pealetungimise lepingut. Ja ma ei tea, kui see konwerents katkes, et meie poolt seda oleks tehtud. Meie poolt ei ole ühtegi ettewalmistust olnud kellegile pealetungimiseks. Kui kedagi kellegile pealetungimises süüdistada saab, siis igatahes mitte Eesti riiki. (J. Reesen (wäljasp. rhm.): Kuidas Poolamaa seisukoht oli?) Härra Reesen, mina ei ole Poola sõjaminister. Teil on ju ka esitus olemas seal,

Teil on ju ka keskkocht, kust teie teateid saate. (J. Reesen (wäljasp. rhm.): Mispärast härra Piip teisiti kõneles, kui ta tagasi tuli?) Mina ei ole härra Piip ja ei kõnele tema eest ka mitte, waid sõjaministrina Wabariigi Walitsuse nimel. (Müra. Juhataja kõlistab ja palub kohtadelt mitte kõneleda.) Mõne sõnaga tahan ma lugupeetud rkl. Piiskar'i .... (Wahelhüüded Eestimaa töörahwa partei Riigikogu rühma poolt.) Kuulge, kas Teie ei anna rahu? Kasarmu mõtte wastu oskate rääkida küllalt, kuid mürate ise ikkagi. Hakkab igatepidi külge, midagi pole teha. Härra Piiskar tähendas, et riigikaitse komisjon on esimene kord eelnõu tagasi lükanud, ilma et motiive oleks ette kandnud. Lugupeetud aruandja kandis need motiivid ette ja tähendas selle peale, kui palju teistkordsel eelnõu esitamisel neid motiivisid kõrwaldatud on ja et nende uute olukordade läbiwiimiseks seda seaduseelnõu wastuwõetawaks Riigikogule teha. (J. Reesen (wäljasp. rhm.): Kas saaks sülla puid selle toetuse eest?) Mina seda ei tea, kust Teie toetust saate, ja mina ei tea, kes Teile sülla puid wälja annab. Härra Piiskar tähendas edasi, et see toetus ei kindlusta perekondi. Meie teame seda kõik, et meie sellega kaugeltki ära elada ei saa, aga Teie peaks ka teisest küljest asja peale waatama, see on — et meil riiki kaitseda tarwis; meil on tarwis inimesi õpetada ja inimeste käest on tarwis maksumid wõtta. Kõrge kogu on siin koos istunud Walges saalis ja „Estoonia“ saalis, kus Asutaw Kogu oma esimesi kuupäewi koos istus. Üks nõudmine on alati olnud: sõjaministeeriumile antakse liig palju wälja. Nii palju wälja anda ei tohi. Meie ei saa mitte määratud summadega wabalt ümber käia. Meie peame leidma need minimaalsed summad, millede piirides meie saaksime inimestele abiks anda teatud ekwiwalendi, siis kui nende toitja on õppusele kutsutud. Ja kui teie nüüd arwesse wõtate, et teenistuse aeg lühemaks on tehtud, et abiraha on juurde määratud, siis peab ütleva, et olukord esimese eelnõuga wõrreldes palju on paranenud. Mina ei taha neid kaugeltki wõtta ei enda, ei sõjaministeeriumi ega Wabariigi Walitsuse arwele, aga eelnõu on siiski paremaks muutunud. Kahtlemata on siin riigikaitse komisjon palju kaasa aidanud.

Edasi leidis härra Piiskar, et komisjon olewat eelnõu kitsamaks teinud. Mina isiklikult pean komisjoni seisukohta terwitama. Need seisukohad, millega ma ise päri olin, on Wabariigi Walitsus täiesti heaks kiitnud. Mina ei wõi mitte õiglaseks pidada, kui ametnikkude ringkonnal palju paremad tingimised olid sisse seatud ja teised palju kitsamini pidid läbi ajama perekonna-abiraha summaga. (J. Piiskar (is.): Sellepärast suruge kõik alla.) Ei, mitte kõik, waid meie katsume kõigile anda ühesugused abirahad, et ühed mitte rohkem ei saaks, kui teised. Jah, härra Piiskar, Teie siin just eksite, Teie seisukoht oli just teine, sest Teie tahaks, et meie wõimalikult ühe kildkonna rohkem wälja tõstaks, neile rohkem igasuguseid wõimalusi annaks kui seda teistel on. Seda näitas Teie wäljendus kooliõpetajate kohta. Härra Laidoner tähendas siin wahele ja õige tabawalt, et kui nüüd kellegile on rohkem wõimalusi antud ja rohkem wastu tuldud, siis on seda just tehtud kooliõpetajatega. On isegi riigikaitse komisjoni kaalutud õige tugevasti, kas neid eesõigusi, mis on kooliõpetajatel, kus nad oma palga suwise waheaja eest täielikult kätte saawad, on wõimalik maksma jätta wõi mitte. Samuti tähendati ka riigikaitse komisjonis, et teised riigiametnikud tulewad õppusele omal harilikul töö ajal ja peale selle on neil wõimalus oma harilikku puhkust saada, kuna õpetajad siis, kui nad õppusele lähewad, puhkust ei saa, nad peawad selle asemel, et puhata, õppusel olema, kaotama oma puhkeaja täielikult, ja kui nende palk ka ära wõtta selle aja eest, kui nemad suwel wabad oleks wõinud olla, siis on ju loomulik, et see oleks õpetajate wastu tõesti ülekohus olnud. Aga, et kooliõpetajad praegu oleks seatud raskematesse tingimistesse, seda wist küll keegi ütelda ei saa. Härra Piiskar arwab, et see õige ei ole, et meie inimestele, kes rohkem haridust on saanud, kõrgemad kohustused peale paneme. Wõib olla, on see Teie seisukoht, kuid on kohti, kus hoopis wastupidi käiakse. Wõtke näituseks Rootsimaa, seal peawad kõik kõrgema haridusega inimesed palju pikemat aega sõjawäes teenima kui teised ja just sellepärast, et nendel wõimalused selleks palju kergemad on. Nende intelligents lubab seda. Meil ei ole seda põhimõtet maksma pandud, aga ma ütlen, et see on mitmel pool teisal maksma pandud ja et see põ-

himõte endas nii paljugi, wõib olla, õiglast sisaldab.

Härra Tõnisson'i üksikute seletuste kohta oleks wähe ütelda: ainult mõne sõnaga nende näpunäidete kohta, mida wilunud riigimees Wabariigi Walitsuses oma kauaaegses praktikas on awaldanud. Härra Tõnisson küsis kõigepealt, kas meie ettewalmistused mitte hiljaks ei ole jäänud ja siin pean tähendama, et kahtlemata meie oleks pidanud seda warem tegema. Lasta läbi wiia seda mobiliseerimist suuremal kujul, üle 2000 mehe, on meil wäga raske korraga kutsuda, sest mida wanemad mehed — üle 31 aasta, — on nende perekond suurem, nad on seotud juba majapidamisega ja nende äratõmbamine teeb riigi rahwamajandusele palju rohkem kahju, rääkimata sellest, et riigikassa ja sõjaministeeriumi eelarwe selle all wäga tuntawalt kannataks. Mis puutub aga sõjalise õppuse korraldamisesse, siis on seal täie hooga ettewalmistused käimas, mida uue aasta lähematel kuudel, kui mina sõjaministeeriumis edasi olen, ka juba tegelikult ellu wiia tahan. Kõigepealt on meil praegu kaitseliit, mis seda elawust mitte ei ole andnud, mis temalt ehk oleks oodata wõinud, ümberkorraldusele wõetud, et wiia teda uutele alustele; ning ühtlasi katsutakse meie sõjawäelist õppust intensiivsemaks teha, mis meie riigikassale ja ka sõjaministeeriumile kindlasti palju kergendust toob... (M. Martna (sd.): Kas Soome kujul?) No, meil ei ole ta kunagi niisugune olnud ja ma usun, et ka meie, härra Martna, nikaugale, wõib olla ei jõua. Minul on see usk, usk on aga petlik asi tihti, aga minul on siiski see usk, et meie sinnamaale, wõib olla, mitte ei jõua, et üksikud wäärnähtused, mis Soomes esile on tulnud, meil korduma hakkaks.

Teiseks on meil kaitsewäe õpetamise alal praegu töö hooga käimas. Koolides on kawatsatud korraldada sõjawäelaste õpetuste andmist õpetöö kõrwal wanemates klassides, samuti ka ülikooli kõrwal ja on ka kawatsusel teisi kursusi korraldada. Ma ütlen, need on korraldused, mis tahawad põhjalikku kaalumist ja kui sellega ei taheta mitte halba teha, kui seda põhjalikult läbi kaalutakse, mida ei saa mitte ühe ega kahe nädalaga teha. Neid tuleb ette walmistada, terve wõrk käima panna, et need tööd juba lähemal ajal tagajärgi wõiks näitama hakata. Mis puu-

tub lugupeetud rkl. Tõnisson'i arwamistesse tähtaegade kohta, millal teenistusse kutsutakse, pean kõigepealt 10. mai kohta nii palju tähendama, et see aeg on meil umbes kalkuleeritud nende andmete järele, kus meil põllutöö algab. Wõib olla, et lugupeetud rkl. härra Tõnisson'il õigus on, et tulewal aastal, kus meil tänawuste wihmade tõttu põllud kündmata jääwad, tööd peab tõesti waremalt algama, kui see harilikult algab, sest jüripäewa ajal on ju harilik liikumine kohalt kohale ja töö algab nädalat poolteist peale jüripäewa. Ma küsisin ka lugupeetud põllumeeste esitaja härra Arro käest seda järele ja tema awaldas samu arwamisi. Seega oleks eelnõus ettenähtud tähtaeg kõlblik. Kui meil kartust peaks olema, et meil just tänawu halbade ilmade tõttu wõimalust ei ole põllutööd alata harilikul ajal, siis sõjaministeeriumil ei oleks ju midagi selle wastu, kui nüüd ühe kunni kolme päewa wõrra saaks tähtaega wähendatud. See ei löö seda kawa, mis meil olemas, ümber, aga ma ütlen, et seda peaks siiski tõsiselt kaaluma, sest just wäljamaoõwrid ja nende korraldamine ei ole nende tähtaegadega muutmise juures mitte kõige soodsamad enam läbi wiia, see teeks meile teatud raskusi. Mis puutub kooliõpetajate wabastamisesse 25. septembril, siis ei taha mina ega ka sõjaministeerium siin mõõduandwad olla, waid siin peaks haridusministeerium oma seisukohta awaldama, ja ma usun, et tema kohus oleks seda küsimust kaaluda, kas tema saab selle seisukohaga leppida, et õpetajaid 25. sept. wabastatakse. Ma tahan selles asjas oma seisukoha reserweerida.

Milles mina lugupeetud rkl. härra Tõnisson'iga lahku lähen, on arusaamine sellest, mis Shweitsi miilits on. Olen paari, kolme aasta jooksul järgimööda Shweitsis käinud ja wiimasel aastal uuri- nud neid tagajärgi, samuti ka andmeid, mida Shweitsi miilitsakorraldus maksma läheb. Andmed on wäga kurwad, sest ühe Shweitsi sõduri ülewälpidamine läheb palju rohkem maksma, kui meil. Wõib olla, öeldakse, et see midagi ei tähenda, et Shweits annab oma kodanikkudele juustu ja muud, mida meie kaugeltki ei saa, kuid on ometi weel teine baromeeter olemas, see on riigi eelarwe. Shweitsis on sõjawäe peale palju suuremad wäljamine- kud eelarwes protsentuaalselt ette nähtud, kui meil, nii et miilitsa-süsteem põr-

mugi kokkuhoidmist ei tähenda, sest kulud on protsentuaalselt suuremad kui meil.

Mis puutub Saksamaa poolt algatatud sõjaoperatsioonide kohta, siis lähewad minu teadmised ja arwamised lahku lugupeetud Riigikogu esimehe omadest. Härra esimees tähendas Bernhardi peale, kuid pean ütleva, et tema töid lugedes, iseäranis ta wiimast tööd „Vom Kriege der Zukunft“, kus ta ilmasõja tagajärgi kokku wõtab, otsusele on tulnud, et Shweitsi miilitsa-süsteemiga sõdida ei saa.

Mis puutub sellesse, et ilmasõja ajal Saksamaa Shweitsist läbi ei läinud, siis wõin öelda, et niipalju kui mina sõjakirjandust lugenud olen, olen mitu ja mitu korda leidnud järgmise wastuse: plaan, mille järele Saksamaa tegutsema pidi, seati hulk aega warem kokku, kui sõda algas. See on wana kuulus Shliefeni plaan, mida Moltke weidi muutis, mis aga just selle peale juhitud oli, et ette arwata wõis Inglismaa ja Prantsusmaa ühinemist. Oli selge, et läbimurd pidi tulema kas weidi lõuna poole Belgiat, wõi Belgiast läbi, mis kiilu prantslaste ja inglaste wahele oleks ajanud. See oli plaan, mida enne tehti, kui Shweitsi manööwrid olid ja mida ka teostati, wälja arwatud üksikud muudatused, mis Moltke ette wõttis ja mis kindlasti wäga halbu tagajärgi on andnud.

Teine põhjus, miks sõjakäik läbi Belgia ette wõeti, on nende andmete järele, mis mulle kättesaadawad olnud, see, et modern sõda liigub raudteed mööda. Meie oleme seda oma wabadussõjas näinud, missugust suurt osa meil soomusrongid etendasid. Modern sõja tegewus on koonduanud raudteede ümber. Euroopa kaarti kätte wõttes näeme, et kusagil nii tihedat raudteewõrku ei ole, kui Belgias ja Belgia piiril Prantsusmaal. Loomulik, kui Saksamaa kusagilt läbi murda tahtis, pidi see just Belgia ehk Prantsusmaa Belgia lähedal asuw osa olema. (J. Tõnisson (rhw.): Raudteewõrk Baaseli ümbruses on wäga tihe.) See on wäga nõrk. Rongide liikumine sellel liinil läheb wäga pikka, kuna maa liiaks mägine. Need ei ole ainuüksi minu seisukohad ja minu andmed, waid sellest on kirjutanud Saksa, Prantsuse ja Inglise wäejuhid, üksikud shweitslased ja hollandlased. Nende andmete waral olen omale selgeks teinud, et seda süsteemi, mis meil praegu olemas, ei ole tarwis muuta, ega

pole selleks põhjust, kuna seda ükski riik teinud ei ole, waid weelgi kindlamalt selle juurde on jäänud. Igatahes ei tuleks meil see esimene pioneer olla. Kuigi teised oma sõjalise tegewusega ees peaks sammuma, näituseks, Shweits, ei oleks meil põhjust temale järele minna.

Käesolewa seaduseelnõu puhul on suuremad rühmad oma seisukohta awaldanud ja, pean ütleva, et kerge nende inimeste kutsumine ei ole. Toetus, mida perekondadele antakse, ei ole kaugeltki see, mis ta olema peaks, kuid õpetada inimesi on tarwis ja meie majanduslikud wõimalused on kitsad. Eriti tulewa aasta raske majandusliku olukorra tõttu ei saa meie suuremaid summasid wälja anda, sellepärast julgen Riigikogu paluda, et ta eelnõu tõsiselt kaaluks ja eitawat otsust ei annaks, kui ta seisukohal asub, et meil wäljaõpetatud sõjawäge tarwis on.

M. Martna (sd.): Wäga austatud Riigikogu liikmed! Ma olen soowinud, et ma siin oleks wõinud rääkida enne härra sõjaministri kõnet. Siis oleks mina tema arwamisi ka minu arwamiste kohta kuulda wõinud. Aga, wõib olla, et härra sõjaminister wõtab weel sõna.

Ma pean kõigepealt tähendama, et härra sõjaministri põhjendused, et tulewal aastal neid mehi teenistusse kutsuda sellepärast kergem olla, et alles ainult 8 kuu nooredmehed teenistusse kutsutakse, õiged on. See on wäga õige, see on loogiline. Teiseks, mida härra sõjaminister ega ka keegi teine siin ei puudutanud, on praegune poliitiline seisukord terwes maailmas. Kui meie praegust poliitilist seisukorda tähele paneme, siis ei ole ime, et härra sõjaminister arwamisele tuleks, igaks juhtumiseks walmis olla! Meie seisame praegu sõna tõsises mõttes, nii ütelda, tuld purskawal alusel. Kuidas poliitiline seisukord selles suhtes lähemal ajal kujuneb, seda ei tea keegi praegu ütelda, aga igatahes on kõige kardetawamad, kõige hädaohtlikumad wõimalused sõja lahtipuhkumiseks lähemas tulewikus olemas. Seda seisukorda silmas pidades peab ometi küsima, kas meil tõepoolest mitte kasulikum ei oleks, kui meie selle õppusele kutsumise kutsumata jätaksime. Meie ei pruugi ju jaanalinnud olla, kes pea liiwa alla pistawad ja siis mõtlewad, et nad terwe keha warjanud on. Milles seisab siis asjaolu? Asjaolu seisab selles, et meie kardame pealetungimist! Keegi mõistlikult mõt-

leja inimene küll seda ei karda, et Eesti ise kellegile kallale tungiks. (J. Laidoner (põl.): Kahjuks paljud seda räägiwad.) Ma ei usu seda, et nõnda rääkijad seda ise tõsiselt usuksid, nad ei usu seda, waid nad peawad teatud programmi wõi joone järele rääkima. Meie peame aga seda silmas pidama, kas meie selle määrusega, õppusele kutsumisega mitte ise eneste wastu halbtust wälja ei kutsu, niisuguseid halbtusi, mida meie ise pärast kahetsema peame. Kui hiljuti Wene-maa poolt Eesti-Läti lepingu kawatsuste puhul kõneldi, et see teatawal määral rahu pandiks wõida olla, siis oli see wäga armas kuulda, et sealt poolt seda tõesti arwatakse ja arwati. Aga kui me seda määrust ligemalt kaaluma hakkame, siis tekib küsimine, mispärast teeb Eesti seda? Keda ta kardab? Mida ta mõtleb, kui ta 2.000 meest õppusele kutsub? Kuigi see 2.000 mehe õppusele kutsumine veel kellegi pealetungimist ei tähenda, ega meie poolt mingit pealetungimist kuhugile poole ei wõimalda, siis wõib see ometi selleks halwaks kombinatsiooniks põhjust anda, et öeldakse — waat' mis teil sünnib, te teete sõjaettewalmistusi! — Austatud härrad... (Chr. Kaarna (töer.): Aga mis Reesen ütleb, seda ei maksa tõsiselt wõtta.) Ütelgu härra Reesen mis tahes, sedakorda ma ka seda tõsiselt ei wõta, mis härra Kaarna ütleb. Aga seda peame küll wiimati tõsiselt wõtma, kui me kuuleme, et Wenes Eesti piirile jälle rohkem wäge kogutawat ja mina kardan, et seda wõib siis selle õppuse tagajärjeks lugeda. Aga kui meie seda mitte ei teeks, siis ei oleks kuidagi wiisi loogilist põhjust uuteks wägede kogumiseks. Teine asi, mis meile enestele selle eelnõu veel kaaluwamaks teeb on see, et see õppusele kutsumine nii raskel ajal sünnib. Nagu meile tänaõhtuste läbirääkimiste põhjal selgus, ootab meid nälg. Seda meeles pidades wõidakse aga ütelda: nad ise tunnistawad, et neid nälg ootab, aga nad kutsuwad ometi inimesed sõjawäe õppusele! See maksab õige palju raha ja kui nad need 2.000 meest niisugusele raskele ajale silma waadates õppusele kutsuwad, siis peab neil ometi tõi taga olema! Aga missugune see „tõsi“ on — seda ei tea mitte ütelda. Nii wõib kergesti juhtuda, et meid niisugusel korral kergesti sõjaliste sekelduste sisse tõmmatakse. Kui meie wõitlema peaks niisugusel silmapilgul, siis on ometi tõesti

wäga küsitaw, kas see meie kasuks palju tähendab, kui need 2.000 meest enam-wähem wälja õpetatakse. Minu arwamise järele ei tähenda see mitte wäga palju. Aga see asjaolu, kui meie neid mitte õppusele ei kutsu ja näitame, et meie täitsa rahuteel elame, peaks küll palju kaaluma. Meie ei annaks siis kellegile põhjust, meie juurest midagi muud kui rahupüüdeid otsida. Meie sennise kaitsewäeteenistusega wõi sõjawäeteenistusega on üldiselt juba sedawiisi ära harjutud, et seda kui harilikku asja wõi asutust hinnatakse. Kui meie sellest eemale läheme ja 2000 inimest rohkem õppusele kutsume, siis wõib seda kaugemal igatahes teisiti, meile kahjulikult seletada. — Austatud Riigikogu liikmed, meil oli eile parlamendiwahelise liidu osakonna juhatause koosolek. Seal oli meil üks kiri kõne all, mida juhatus otsustas tulewanädalise koosoleku päewakorda wõtta. See oli liidu juhatause poolt saadetud üleskutse, et kõik parlamendiwahelised liidu liikmed, nõnda siis ka meie, kohustatud oleme rahu kasuks tööd teha, sõja wastu kõneleda ja tegutseda ja selles suunas töötada, milleks see liit üldse on asutatud. Ma arwan, et see ka siia kuulub. Kui meie — vähemalt esiotsa — selle seaduse kõrwale jätame ja õppusele kutsumise edasi lükkame, siis on meil põhjusi selleks küllalt. Hääleta-des toetan ma oma parteisõbra ettepanekut, aga kui Riigikogu enamus selle seaduse siiski wastu tahab wõtta ja wastu wõtab, siis meil wäga tõsiselt asjaolud läbi kaaluda tulewad, kas meil just tulewaks kewadeks, kus meil raske näljaajaga tegemist tuleb, on tingimata waja seda seadust maksma panna. Ma ütleksin selle peale „Ei“. — Mina nimetaksin ka üldiselt Shweitsi miilitsat paari sõnaga. Ma elasin sõjaajal seal ja jälgisin ajakirjandust, mis sellest asjast kõneles. Shweitsi oma opositsioon ei pea oma miilitsat miilitsaks. Shweitsi sotsiaaldemokraatia, eriti veel nõnda nimetatud sõjawastased ja kommunistid nimetawad Shweitsi kaitsewäge Preisi eeskuju järele õpetatud ja harjutatud harilikuks sõjawäeks. (J. Reesen (wäljasp. rhm.) poolt segane wahelhüüe.) Kui Teile ligemal oleksite, siis ütleksin ma seda Teile kõrwa, aga ma ei taha teiste meeleolu, teiste tuju rikkuda. (Naer. Juhataja kõlistab.) „Was kann man vor Begeisterung“. (Segane wahelhüüe

J. Tõnisson'i (rhw.) poolt.) Härra Reesen, parematel aegadel tulewad paremad.

Kui Saksa keiser Shweitsi wäge waatama läks, siis küll tagamõttega, kas see wägi ka tõesti Preisi eeskujul korraldatud on ja seda ta ka oli. Härra Tõnisson, ka Teie teate, et Shweitsi ainus kindral sõjaajaks walitakse ja see kindral, keda seekord ametisse pandi, oli von Wille, Bismarcki sugulane; tähendab, et see miilitsawägi seda nime ära teenis, mis Shweitsi opositsioon talle andis. Teine asi, mis Shweitsi wäe wägewusest räägib, on Shweitsi oma staabiohwitseride eneste arwamine. Nende poolt awaldati arwamist, kui sakslased tõesti oleksid läbi tungida tahtnud, siis nad ka 12 tunniga oleksid Luzernis olla wõinud ja weel kord 12 tunniga oleksid nad üle Gothardi mägede — Itaalias olla wõinud. Ja need-samad mehed ütlesid ka, et prantslased oleksid üle Genfi järwe tungides niisama 24 tunni jooksul, nõndanimetatud kolmenurga juures olnud, kus Saksa Shweitsi ja Prantsuse piirid kokku puutuwad. Minu kogemuste järele näis kõige kaaluwam põhjus olewat, mis Shweitsi kallale tungida ei lubanud, et, kui Prantsuse poolt oleks kallale tungitud, oleks terwe Shweitsi wägi — 300.000 meest — Saksa poole üle läinud ja kui oleks Saksa poolt kallale tungitud, oleks seesama wägi Prantsuse poole üle läinud. Seda aga kumbki pool ei soowinud. See oleks wastase wäerinna ülekaalu wõinud tähendada.

J. Tõnisson (rhw.): Austatud Riigikogu liikmed! Sõjaministri seletuse puhul pean mina rõhutama, et ma ei ole mitte waielnud selle wastu, et meil kaadri-süsteem oleks. Mina ei ole mitte selle wastu, kui meil wäike õpetatud sõjawägi riigikaitse tüweks on. Mida mina soowin, on see, et meil oma tagawarawägi Shweitsi süsteemi järele kaitsewalmis hoitaks! Kui tagawarawäe kaitsewalmis õpetamise mõttes kasutada seda süsteemi, mis Shweitsis olemas, siis ei ole meil mitte tarwis tagawarawäe-mehi pikemaks ajaks. Seda süsteemi tarwitades wõiksime ühiskondlikkude organisatsioonide ja sõjawäewalitsuse koostöötamise wõi kooperatsiooni alusel tegutseda.

Mis puutub sellesse, kas sõjawäe wal-misolek Shweitsis on kindlustatud, siis on sellele tõenduseks ka see, et eelkõneleja

ütles, Saksa läbimurdmise põhjuste kohta wõiwad ju arwamised lahku minna. Sest ilmasõja ajal waatas üks, kui teine sõja-kirjanik muidugi ühte kui teist asjaolu oma moodi. Wististi on aga Belgia tee walikule üks kui teine kaalumine kaasa aidanud. Preisi eeskujul valmistatud sõjawäel on igatahes palju suurem tähtsus, kui selle süsteemi wastased seda tunnistada tahawad. Nii siis annaks see kaudselt ka tunnistust, et see rahwawäe ettewalmistus palju suurem on.

Mis puutub tähtaegadesse, õppuse algusesse ja lõppu, siis peab neid igatahes kaalumise alla wõtma. Lahtilaskmine on määratud 10. maiks; tähendab, mehed saaksid koju umbes 12. mail. See oleks wana 1. mai. Wanal 1. mail on aga põllutöö kõige suuremas hoos Lõuna-Eestis kui ka Kesk-Eestis. Seda wõib siin arwesse wõtta, nii et mina ei hakka siin enam sellest pikemalt kõnelema. Mis aga puutub nüüd sellesse sõjaministri ütelu-sesse, et Shweitsi süsteem wäga kallis on, sest Shweitsi rahwawäe ülewalmistamise kulud on protsentuaalselt wõttes suuremad, kui meie omad, siis peab seda silmas pidama, et Shweitsi kogu riigi eelarwe, wõrreldes kogu maaga, palju wähem on, kui meie oma. Ta peabki wähem olema, wõrreldes riigi üldiste wäljaminekutega, kui arwesse wõtta, et kantonitesse koondub wäga palju riigi elu ja suur osa riiklikkudest kuludest sünnib kantonites, nii et „Eidgenossenschafti“ eelarwe peale ei tule nii suuri summasid, kui siis, kui kantonaalkulud ka sinna hulka läheksid. Protsentuaalne wahekord kogu riigi ja sõjawäe kuludel on suurem sellepärast, et seal kantoniosariigid oma eelarwetega wälja jääwad, kuna meil maakonna omawalitsused riiklikus mõttes mitte seda ei esita, mis kantonid.

J. Laidoner (põl.) Wäga lugupeetud Riigikogu liikmed! Üks lugupeetud eelkõnelejatest tähendas siin, et riigikaitse komisjon on omal ajal selle seaduseelnõu tagasi lükanud ja nüüd wastu wõtnud ning temal ei olla selge, mispärast see nii on. Lugupeetud härra Piiskar! Kui omal ajal see seaduseelnõu esimest korda esitati, arutas riigikaitse komisjon tema läbi, ei olnud aga mitte põhimõttelikult tema wastu, waid näitas ära, mis mõttes seda eelnõu oleks soowitaw muuta. Härra Piiskar'ile peaks arusaadaw olema, et see wäga suur muudatus on, kui üheksa kuu

asemel on neli kuud wõetud. Teiseks ei olnud esimeses seaduseelnõus ette nähtud mingisugust toetust õppusele wõetute perekondadele, kuna see nüüd on ette nähtud ja wõrdlemisi suur, kaks kunni kolm korda suurem, kui see on ette nähtud harilikkude sõdurite perekondade toetamise seaduse järele.

Tahaks lühidalt peatada selle küsimuse juures, kas on tarwis õppusele kutsuda wõi mitte. Kui meie ette kujutame, et tulewane sõda saab kergem olema, kui eelmine oli... (M. Martna (sd.): Meie ei tohi sõda ette kujutadaagi.) Kui nüüd asume niisugusele seisukohale, nagu lugupeetud rkl. härra Jõeäär seda tegi, siis ei wõiks seda kuidagi oletada. Lugupeetud härra Martna tähendab, et meie ei tohi sõda ülepea mitte oletada. Oleks ju väga hea, kui see meist ära ripuks. Mina tahaks heameelega, et teda mitte ei tuleks, aga kui ta siiski tuleb, siis ei usu ma, et Teie, lugupeetud rkl. härra Martna, seda rahulikult ootama jäete, waid arwan, et ka väga aktiivselt wälja astute.

Meie ei saa tulewiku sõda mitte nii kergena ette kujutada. Olen mitu korda seda tähendanud ja ühinen täiesti härra sõjaministriga, et meie ei saa mitte pikaldast sõda omal jõul läbi pidada. Loodame, et meie abi saame, kuid esimese löögi peame ikkagi ise wastu wõtma. Wõib ütelda, et see riik, kust meil kõige rohkem hädaohtu oodata, on kibedalt ametis oma sõjawägede korraldamisega ja teeb seda väga intensiivselt ning on sel alal palju ära teinud. Ja kui meil nüüd ida poolt pealetungimine peaks tulema, siis peame õige ruttu walmis olema, et seda esimest lööki wastu wõtta. Keda peaksime siis kõige enne sõjawäkke kutsuma? Muidugi kõige nooremad aastakäigud. Ei saa ette kujutada, et see oleks rohkem kui 10 aastakäiku, ja 10 aastakäiku on miinimum, mis kohe peame kokku kutsuma, ja nende hulgas on üks jagu täitsa õppimata inimesi. Kujutage ette seisukorda, et meie peame ühe osa inimesi kõrwale jätma ning paigutama seljatagustesse asutustesse. Siin on suur raskuspunkt ning sellega sünnitaksime oma sõjawäes nii ütelda eesõigustatud seisukorra. Need inimesed ei ole meie wabadussõjast osa wõtnud ja nüüd, kui oleks tarwis linile minna, peaksime nemad jällegi seljatagustesse asutustesse saatma. Ütleme, et saadame nad kompaniidesse

wõi rügementidesse, kuid see kompaniivõi rügemendiüleml peaks olema peapealekukkunud wõi oma riigi waenlane, kui ta õppimata inimesed peaks eeslinile saatma. Ta teeks sellega omale kahju, rügemendile kahju ja ka tervele rahwale kahju. Ta peab panema nad kas pudrukeetjateks, hobusemeesteks wõi kuhugile mujale ja ei saa neid mitte otsekohe linile saata. Meie põhiseadus nõuab, et riigikaitse kohustus kõigile ühesugune on. See on väga suur ideaalne mõte, see on üks tähtsamatest põhimõtetest meie põhiseaduses. Riigikaitse peab olema kõigi kohustus, see on üks raske kohustus. Lugupeetud Riigikogu esimees tähendas, et meie peame katsuma, et ta kergem oleks. See on väga õige, aga ta saab ikka raske olema, ja iseäranis siis, kui elu on kaalu peal. Waadake, siis iga inimene katsub niisugusesse seisukorda sattuda, et ta mitte ei pruugi oma elu kaalu peale panna. On inimesi, kes ei ole wabadussõjast osa wõtnud, kes ei ole õppust saanud, sellega meie paneme nad eesõigustatud seisukorda just sellega, et nad õppust pole saanud. Ma olen kaugel sellest, et meie peaks mingisugust kättemaksmise poliitikat siin ajama. Meie peame ainult niisuguse moraalilise seisukorra looma, et tulewikus niisugust wahet ei tuleks. Juba lugupeetud sõjaminister tähendas, et oli wabadussõja ajal väga palju sõjast kõrwale hoidjaid, weel rohkem oli neid ilma sõja ajal. Ja mina tähendan, et üks osa nendest olid need, kelle peale on tähendatud, et oli tarwis neid jätta selja taha. See oli ju õige, ei saanud ju kõiki kohtadelt ära wõtta, aga ma ütlen, et ideaalne on ainult see seisukord, et kõik peawad ikkagi minema. Prantsusmaa wiis seda kõige rohkem läbi. Tema wahetas järkjärgult kõiki, nii et kõik enamasti frondilt läbi käisid, ja isegi parlamendi liikmetest käis 75% frondist läbi. Niikaugele wiis Prantsusmaa oma korralduse. Meil aga jäi üks osa järele, kelle kohta öeldi, et nemad on niisuguste kohtade peal, ja et neid on tarwis, ja et neid olla ka nüüd loomulikult oma kohtadele tarwis. Ja wabandage, mu härrad, mõned neist ei ole enam sugugi ametnikud, waid lihtsad eraisikud, ja ega siis ka kõik ei jäänud ju ära sellepärast, et nad ametikohtadel olid, waid teie teate ju kõik, kui palju oli Wene sõja ajal kõrwalehoidmist. Esiteks juba Wene seaduste järele polnud riigikaitse mitte ühesugune kõigile ja selle tõttu oli

ju rahulolematus väga suur. Kõik här-
rad, kes olid Wene sõjawäes, mäletavad,
missugune suur rahulolematus seal selle-
pärast oli, et sõjawäekohustus mitte kõi-
gile ühesugune ei olnud. See oli ju mi-
dagi pöörast. Ja see oli üks rewolutsiooni
põhjustest. Ja just selle tõttu jõudis
Prantsusmaa nii intensiivselt vastu
panna, et tema kõik kodanikud pani ühe-
sugusesse seisukorda.

Läheme nüüd edasi meie korralduste
juurde. Ma pean ütleva, et Wabariigi
Walitsus tegi sel ajal kõik, mis võimalik
oli, et kõiki kutsuda, et mitte kellegile
ülekohut teha. Aga ärge unustage, et sel
ajal oli Wabariigi Walitsus ise nagu kana-
poeg, kes oli munast välja tulnud, ja tema
jõud oli õige väikene. Ja mäletate, —
kes olid sel ajal korraldajateks? Meie
kaitseliit. Ma olen kaugel sellest, et
kaitseliidu teeneid mitte hinnata, tema tee-
ned olid väga suured, aga sinna kaitse-
liitu pugesisid ka inimesed, kes tahtsid sõ-
jast kõrvale hoida. Ja see kaitseliit oli
sel ajal ise ka politsei, oli ise sissekutsuja
ja korraldaja. Waadake, niisuguse korral-
duse juures võisid sinna inimesed sattuda,
kellel mingisugust õigust ei olnud sõja-
väest kõrvale hoida. Ja kui nüüd need
inimesed sel korral mitte õigel teel sõja-
väest ära ei jäänud, siis weel halvem on
seisukord, kui meie nad tulewikus, sõja-
korral, jällegi paneme eesõigustatud sei-
sukorda. Waadake, sellega sünnitame
meie kohe sõjawäes, nendes esimestes
ridades, noorte inimeste keskel, kes esi-
mises järjekorras peavad sõtta minema,
suure lõhe. Ja see on minu arwates üks
hädaohtlikumatest momentidest. Meie
peame kõik tegema, et selles asjas meie
põhiseaduse järel käia, et riigikaitse ko-
hustus on kõigile ühesugune. Ma tähend-
dan weel, see on raske kohustus, sest ini-
mene annab kõik ära, aga ta ei taha oma
elu ära anda. Ja see on minu arwates see
kõige tähtsam moment, et peab nende
õppus läbi viiidud saama, kes õppusel pole
olnud.

Nüüd tõuseb küsimus, kui kaua aega
seda teha. Siin on tähendatud mõne lugu-
peetud eelkõneleja poolt, kas ei saaks
mitte seda aega weel lühendada. Minu
arusaamise järele on sõjaministerium
kõik teinud, mis võimalik, et siin lühikest
aega võtta ja on vastu tulnud kõigipidi,
iseäranis kooliõpetajatele. Aga peaks sil-
mas pidama, et on üks moment, kui teie
liiga lühikese õppuse aja teete, siis see

õppus ei tasu ennast ära, sest on ikka
sissekutsumise ja riietamise kulud ja kui
sellel õppusel tagajärgi ei ole, siis ei maksa
seda ka teha. See on moment, ja et sel-
lest mitte üle minna, peab nii pikk õppuse
aeg olema, et tal ka mingisugused tagajär-
jed oleks. Kõik meie praegustes oludes
teenivad wanemad sõjawäelased-ohwit-
serid tähendavad, et vähema kui nelja
kuuga on meil raske midagi välja õpe-
tada. See on nüüd see minimaalne aeg.

Teine küsimus on nüüd see, kas ei
wõiks seda õppust edasi lükata. Mina
katsusin tõsiselt kuulata lugupeetud Riigi-
kogu liikme härra Martna kõnet. Tema
tõi selle vastu kõige mõjuwamad argu-
mendid. Üks kõigemõjuwam argument
on, et meil on väga raske aasta. See on
iseenesest väga tähtis moment ja see pidi
kaalumise alla wõetud saama. See oli ka
riigikaitse komisjonis kaalumise all ja
on ka Wabariigi Walitsuses kaalumise all
olnud. Tähendan weel, et selle vastu on
üks teine moment, nimelt, et meil on ju
praegu ülemineku ajajärk. Härra sõja-
minister tähendas selle peale, aga ei sele-
tanud seda mitte väga põhjalikult. Mäle-
tate weel, et meil said sõjaajal kokku
kutsutud 18-aastased noored mehed.
Nüüd meie läheme järk-järgult 20. aasta
peale üle. Selle tõttu saavad iga aasta ai-
nult 8 kuu mehed sisse kutsutud. Nad
saavad küll pikemat aega õpetatud
ja selle tõttu on ikka kasarmutes tar-
wilik osa ja kui järgmisel aastal saa-
wad mehed sisse kutsutud, siis on
juba terve aasta mehed koos. (M.
Martna (sd.): Siis on need 2000
meest käes!) Need jääwad ära, ega
neid siis enam ei kutsuta, need on juba
teenistuse ajast mööda. Siis on nõnda
raske meil asja korraldada, siis peame
meie mehi kokku kutsuma, kus on wõi-
malus üht osa laagrisse wiia. Suwel kokku
kutsumine on aga jällegi väga wastuwõt-
mata meie majanduslikust seisukohast,
sest nagu härra sõjaminister tähendas, tu-
leb meil maalt rohkem kui $\frac{2}{3}$ inimesi, ehk
peaaegu $\frac{3}{4}$. See on jällegi suur küsimus.
Nõnda, et lõppude lõpuks riigikaitse kom-
misjon tuli otsusel, et õppusele kutsumist
enam edasi lükata ei saa. Teiseks,
tähendan mina weel, et lugupeetud rkl.
Martna tähendas, et kas see mitte teisi
välja ei kutsu wõi teisi välja ei awatle.
(M. Martna (sd.): Seda ma kard-
dan!) Mina isiklikult arwan küll, et selle
seaduseelnõu pärast Wenemaa meiega

sõda ei hakka ega sõjawäge ei koonda. Kui Wenemaa mingisuguseid sõjawäe koondusi teeb, siis peavad tal selleks mõned teised mõjuvamad momendid olema. Peale selle teab Wenemaa väga hästi, et meie siinsamas Riigikogus võtsime vastu korralduse, millega meie lasksime koju ühe osa oma sõjawäest enne, kui seaduslik aeg lõppes. See oli ka siis sõjamineisteriumi poolt arvesse võetud, et saab sisse võetud need, kes veel õppust pole saanud. Nii, et see on juba kompenseeritud sellega. Isiklikult mina küll seda momenti ei usu, et nüüd Wenemaa hakkaks oma sõjawägesid meie vastu koondama sellepärast, et meil mehi sisse kutsutakse, neid, kes praegu õppimata on ja kui nemad välja õppinud on, jälle koju saadetakse ja nagu oleks see mingisugune ähtardus Wenemaa vastu. Selleks peavad igatahes suuremad põhjused olema, kui ta meie vastu demonstreerib ja sõjawägesid koondama hakkab. Nüüd ma veel puudutan ühte küsimust selles seaduseelnõus nimelt, mis lugupeetud rkl. Piiskar ülesse tõstis, see on nimelt ametnikkude palgaküsimus. Siin ma ei saa aru lugupeetud rkl. Piiskar'i seisukohast. On ju meil ametnikkude hulk, mis sisse kutsutakse, õige väikene. Ja nüüd just härra Piiskar tahab neid asetada eesõigustatud seisukohale võrreldes teistega. Ta ütleb, et riigikaitse komisjonis on nad kõik alla surutud. Minu teades tuli see eelnõu niisugusena Riigikogusse, kus oli ametnikkudele suur palga osa järele jäetud kunni $\frac{3}{5}$ ja poissmeestele $\frac{2}{5}$, kuna jälle kõik teised, keda $\frac{9}{10}$ kõigist on, — 2000 mehest ei ole üle 200 ametniku, — ülejäänud 1800 inimest, neile oli nii väike abiraha ette nähtud, et nad oleks saanud 400, 600 ja 800 wastawalt elukalliduse järele. Riigikaitse komisjon asus seisukohale, et ei ole mingisugust põhjust ega õigust jätta ühele poissmehele-ametnikule $\frac{3}{5}$ tema palka ja teisele eraisikule, kellel on üks ehk kaks last selle lapse pealt maksta 400—800 marka. Seda arvesse võttes tõstis ka riigikaitse komisjon selle perekonna-abirahaks. Pani igale ühele wastawalt 1000 marka juurde nii, et iga perekonnaliikme kohta tuleb 1400—1600 ja 1800 marka. Lugupeetud sõjamineister tähendas siin väga põhjalikult, et see abiraha küll mitte nii suur ei ole, siiski see on ometi midagi, on palju suuremaks kindlustuseks, kui see, mida pakkus seaduseelnõu, mida esitas Wabariigi Walitsus.

Ma loen, et see seaduseelnõu tuli riigikaitse komisjonist palju parem, palju õiglasem välja, kui ta sinna tuli. Ametnikkude kohta sai see vähendatud, aga riigikaitse suhtes ei ole ametnik mingisuguses eesõigustatud seisukorras. Kui teie seda tahate alles jätta, siis on see ka üks Wene waimu jätis, millest lahti peame saama. Siin on veel puudutatud küsimust, kuidas oleks kojulaskmise ajaga: kas 10. mai ei ole mitte väga hiline aeg. Lugupeetud Riigikogu esimees tähendas, et siis on põllutööd täies hoos. Mina usun, et see ripub ära kewadest. Kui tänawust sügist arvesse võtta, kus põllud on läbi ja läbi weega imbunud, siis ei saa wist küll loota, et väga wara nemad ära kuiwawad. Aga kui on väga wara kewade, siis algawad tööd ka warem, aga kui on väga hiline kewade, nagu tänawu, ei ole inimestel siis veel mitte midagi põllu peal teha. Aga võib olla, et saaks küsimusest üle, kui antaks luba sõjamineistrile, kui võimalus on, ka 10 päewa warem koju lasta ja võib olla, siis see teeks selle seaduse painduwamaks. Kui on hiline kewade ja ei ole tarwidust neid warem koju lasta, seda saab juba kuu aega enne ära näha, siis ei maksa neid koju lasta, las nad õiwiad. Pean tunnistama, et täna selle seaduseelnõu arutamise juures on kaks seisukohta väga kujukalt esile tulnud. Üks seisukoht on koalitsiooni rühmadel ja nendel opositsioonis, kes Eesti iseseiswust on walmis kaitsma ja kes seda seaduseelnõu on tõsiselt wõtnud. Väga rõõmustawalt pean ma tähendama, et tänase arutamise juures ka rkl. Piiskar esimest korda väga tõsiselt seda asja wõttis ja sugugi põhimõtteliselt ei rääkinud riigikaitse vastu, waid rääkis, et kuidas on otstarbekohane seda teha wõi mitte. Teine seisukoht on äärmisel rühmitusel ja kui nemad räägiwad militarismist, siis on see naeruwäärt. Kuulge härrad, kui teie wõim siin oleks, siis oleks meil siin samas mitte ainult militarism, waid suur sõjawäeline surwe, nagu Gruusias. Ärge unustage, et kusagil ilmas ei ole praegu niisugust surwet, kui Gruusias ja niisugune oleks meil, kui teil siin wõim oleks. Sellega ma lõpetan.

Juhataja K. Wirma: Kuulutan weerandtunnilise waheaja.

Waheaeg algab kell 9.40 min.

Peale waheaja jätkub koosolek kell 9.55 min.

Koosolekut juhatab abiesimees K. dele eriti töötavatele kihtidele enneole-
Wirma. mata viletsust ja raskust on toonud ja et

just see ala, et sõjatehnika on tõusnud, toob kaasa suuremaid ja kiiremaid sõjavägede peale antawaid väljaminekuid ja kulude kaswamist. Härra sõjaminister kõneles siin, et meil on ainult kaks põhjust, kaks võimalust, millega meie võime wastase vastu woidelda, mille abil meie end kaitseme — see on hästiõpetatud sõjawägi ja teiseks meie kõrgetõstetud sõjatehnika. Need kaks asja on kõigis maades lahutamata ühenduses ja tulewiku sõdades saab mõõduandew olema tingimata wiimane osa. See tähendab seda, et riigid seda edenemise protsessi, mis alates wiimastest aastakümnetest ilmsiks tuli Saksamaal ja mujal militarismi kaswamisena ja ühes sellega ka teiste maade sõjalistes väljendustes ja et see kaswamine edasi läheb, seda ei taha wist härra sõjaminister ütelda Eesti riigi kohta, et ka Eestis sõjalise tehnika arenemise peale ikka edaspidi ja alati saab suuremaid summasid neile ülesleidmistele ja tehnilistele edusammudele määratud. (Sõjaminister A. Anderkopp: Täiesti õigus.) See tähendab seda, et militarismi wõim, mis enne ilmasõda kohutawa tondina töörahwahulkade ees seisis ja kogu töörahwast hirmutada püüdis, et see tont praegu weel elab ja weel kohutawamalt. (Chr. Kaarna (töer.).) Teie ise olete selle tondi süwendaja.) Kui üks töörahwa olemasolemine süwendab militarismi, siis tähendab see, et töörahwa olemasolemine on neile kapitalistidele hädaohtlik ja sellepärast peawad nad nüüd weel rohkem ja weel palju suurema järjekindlusega seda arendama, kui enne ilmasõda. Ei wõi ütelda, et just see on suurem põhjus, waid need põhjused seisawad ka mujal ja nimelt selles, et need suurriigid ei ole saanud seda läbi wiia, mis seisis sõjariistade mahapanemise tähe all, ja edaspidiste sõdade ärahoidmise idees. Suurriigid seisawad ka praegu oma majanduslikkude huwide poolest ikkagi üksteisega väga terawas huwide wastoludes ja neid suurriike, peale Inglismaa ja Prantsusmaa, on ka weel teisi, kes ka weel tänapäew oma sõjatehnikat tõsta ja arendada püüawad. Kui nüüd meie tahame suurest riigist, mis töörahwa wabariigina püsib ida pool, et tema esimesena nüüd sõjariistad maha peab panema, siis teie, härrad, eksite ja et siis teised tema, lubage ütelda, mitte sõbrad, waid terawad wastased oma sõjatehnikaga ja sõjajõududega temale peale

tungida wõiks, tema riiklust häwitada, siis minu härrad, ei wõiks ükski riik seda teha. Seda ei saa mitte uskuda, et ka Teie panete sõjariistad maha ja lasete kas Lätit wõi Soomet wõi nõukogude wabariiki — Wenemaad — tulla ilma takistuse teie vastu agitatsiooni tegema, seda teie ei luba, seda teie ei wõi teha sellepärast, et teie olete teistsugune klass. (Chr. Kaarna (töer.): Mispärast siis seda Eestile peab lubatama?) Ma saan sellest väga hästi aru, tõin selle ainult näitusena, aga waadake, see etteheide, nõukogude Wenemaa ei ole wäewähendamise peale läinud esimesena, selle kohta wõin ütelda, et tema ei wõi seda teha sellepärast, et temal on kogu kapitalistlik ilm wastas, kes tahab teda häwitada ja sellepärast ei wõi tema oma sõjawägesid wähandada... (Wahelhüüe paremalt poolt: Meil jälle kommunistlik.) niisugusel määral, nagu temale tarwilik oleks. Teie ei wõi ükski tõendama tulla, et töörahwas Wenemaal ja mujal riikides tahaks pidada sõjawägesid. Mina tahaksin selle asjaolu peale tähelpanu juhtida, et see poliitika, mis siin aetakse, see sõjawägede poliitika, mis sõjawäe küsimuse all on päewakorraks tekkinud, et see lähedases ühenduses seisab kõigi maade kapitalistlikkude ühiste sihtidega ja need sihid on siin täiesti awalikuks tulnud. Kui härra Martna siin nii pool arglikult püüdis otsida mingisugust lindu liiwa alt... (J. Laidoner (põl.): Mis Teie nüüd räägite tühja juttu, et härra Martna Teie vastu arglik oleks!) Siis härra Piiskar'il ei olnud mitte midagi ütelda selle kohta, missugune saab olema nende seisukoht niisugusel korral, kui kapitalistlikud riigid kõigile oma sõpradele ettepaneku teewad seda Saksa rewolutsiooni korral. (J. Soots (põl.): Millal see rewolutsioon Saksas tuleb?) Mina ei ole mitte ja meie marksistid ei ole mitte, kes kalendri peal ette kuulutawad rewolutsiooni, seda wõiwad teha ainult Saksa keiser Willemi taolised monarhistid, kes määravad rewolutsiooni näituseks mõne päewa peale kindlaks... (Chr. Kaarna (töer.): Ja Reeseni taolised kommunistid.)

Juhataja K. Wirma: Ma palun rahu! Ja palun kõnelejat päewakorra juurde jääda.

J. Reesen (väljasp. rhm.): Kuid ühte wõin mina ütelda, et see majanduslik lagunemine, mis praegu Saksamaal maad on leidnud, mis ka Eestis lähemal ajal maad leiab, sünnib nende kihtide huwides, kes mõõkaside täristawad...

Juhataja **K. Wirma**: Rkl. Reesen, ma kutsun Teid teist korda päewakorra juurde.

J. Reesen (väljasp. rhm.):... kes üksteise käest rikkamaid maaosaid oma kätte tahawad kiskuda. (Wahelhüüe paremalt poolt: Kes seda on teinud.)... Prantsusmaa on seda teinud. (J. Soots (põl.): Ega meie ei ole seda teinud. Meie ajame oma kehwa Eestimaaga läbi.)... aga Prantsusmaa wõib olla tahab ka Wenemaad oma asumaaks teha... (J. Piiskar (is.): Härra Reesen kõneleb, kui tulewane ülemjuhataja.)... Aga mis teie siis teeksite? (Wahelhüüded paremalt poolt: Meie jääksime Eestimaale.)... Kas siis talitaksite niisama kui Judenitshi ajal? Kas härra Päts teeks uuesti ettepaneku siis mõne nende kawatsetawatele kindralitele. Siis on iga liitlane tarwilik.

Juhataja **K. Wirma**: Ma palun kõnelejat mitte segada ja teda mitte kutsuda päewakorrast eemale.

... (Wahelhüüded paremalt poolt: Te olite ka omal ajal Ludentorfiga ühenduses.)

J. Reesen (väljasp. rhm.): Ja see Ludentorfi küsimus seisab ikka päewakorras. Ma tahaksin härra sõjaministri käest küsida, kas härra sõjaminister ei taha asja tõsiselt wõtta ja siis seda asja ka päewakorda paigutada.

Juhataja **K. Wirma**: Kas ei saaks seda neljapäewal teha?

J. Reesen (väljasp. rhm.): Härra Martna kõneles siin ka poliitilisest seisukorrast ja ma arwan, et mina ka poliitilisest seisukorrast kõnelen.

Juhataja **K. Wirma**: Ma palun minuga mitte waielda ja kõneleda ainult päewakorras olewa seaduseelnõu kohta.

J. Reesen (väljasp. rhm.): See on ka käesolewa seaduseelnõuga seotud. Siin tõsteti küsimus ülesse käesolewa seaduseelnõu esimesel lugemisel, kas ei ärata

see seaduseelnõu, wõi kas ei kutsu selle seaduseelnõu wastuwõtmine mõnesuguseid sõjalisi wastusamme teiste riikide juures esile. Mina tahaksin selle kohta, härra sõjaminister, teada saada, kas sel korral, kui Saksamaal monarhistid wõimu oma kätte saaks ja Wene monarhistidega, kes minu teada Prantsusmaal ja teistes riikides õige suures lugupidamises on, kellel weel oma esitused seal olemas ja kes ühist wäerinda teewad, kas teie siis nende härradega lähete ühises wäerinnas, wõi lähete nende wastu? (Sõjaminister A. Anderkopp: Minulei ole Saksamaaga mingit sugulust ega sõprussidemeid jamina Teie sellele peale midagi wastata ei oska)... Kui Teie ei oska selle peale wastata, siis ei saa Teie ka minister olla. (M. Martna (sd.): Wõtke amet omale ja astuge asemele.) Mis see tähendab, astuge asemele. Ma tahan selle peale wastust saada. (J. Laidoner (põl.) hüüab sõjaministrile: Õpetage talle see asi ära!)... Teie ärge hoolitsege selle eest, kas ma sopas olen, wõi mitte, waid ma tahaksin wastust saada selle küsimuse peale, mis töörahwast huwitab ja sellepärast tõstsin ma need küsimused ülesse. Kui mina nüüd pean ainult piirduma nende küsimustega, mis siin seaduses on üles tõstetud, siis see sugugi erapooletus ei ole, kui ühele lubatakse kõneleda poliitilisest seisukohast ja teistele, kes neid samu asjaolusid esile toowad, märkus tehakse. Kas Shweitsi sõjaorganisatsioon, kas Shweitsi miilitsa küsimus on täna päewakorral wõi ei ole, sellepärast ei ole õige märkusi teha. (Müra saalis.)

Juhataja **K. Wirma**: Ma palun kõnelejat mitte segada.

J. Reesen (väljasp. rhm.): Minul on aega küll, kunni teie waikseks jäete. (Wahelhüüe paremalt poolt: Laske toon madalamale!)... Siin on täna puudutatud kodanliste kihtide poolt küsimust, kuidas moodi oleks wõimalik sõjawäge rohkem wälja õpetada selleks, et neid ülesandeid wõiks täita, mida sõjawäed kodanlikes riigis täitma peaksid. Mina ei taha mitte hakata nende küsimuste juures peatama, mida siin Shweitsi miilitsa kohta on arwatud ühelt wõi teiselt kohalt. Mina arwan, et kui kodanlised kihid, praegu walitsewad rühmad,

hakkawad nüüd seda põhimõtet, mida nüüd härra sõjaminister ja teised kõnelejad Riigikogu liikmed ja ka aruandja on ette kandnud, kui nad seda käsitama hakkawad, et see siis ühesugustel alustel wälja ei tule, — mida sõjaminister, härra Tõnisson ja aruandja esile tõid, et kõik peawad ühesugustel alustel riigikaitse teenistusest osa wõtma. See ühesuguste aluste ja õiguste põhimõte ei ole teie juures mitte pinda leidnud ega kuidagi läbiwiidaw. (J. Soots (põl.): Miks?) Miks kütirühmadesse kõiki ei wõeta. Kui tahetakse asuda nõndanimetatud rahwamiilitsa süsteemil, siis peab kogu rahwas sõjawäe õppusest osa wõtma, kogu rahwas peab sõjaks ette walmistatud saama. Olgu see Soome kaitseliidu taoline wõi Mannerheimi kawa järele moodustatud organisatsioon, kuid neid põhimõtteid ei saa teie kuidagi läbi wiia, siis kaotaks teie klassiline sõjawägi oma iseloomu. Töörahwast jõuab siis arusaamisele, mis-sugused ülesanded temal täita, et töörahwast walitsewaks klassiks teha. Teie moodustate organisatsiooni oma näo järele ja piirate neid kaadritega...

Juhataja **K. Wirma:** Wõtan Teilt päewakorra juurest kõrwalkaldumise pärast sõna ära. Faktiliseks märkuseks on sõna rkl. Laidoner'il.

J. Laidoner (põl.): Ma wäga wabandan rkl. Piiskar'i ees, sest ma ei tahtnud sugugi öelda, et tema küsimust tõsiselt ei wõta. Tunnistan, et härra Piiskar kõiki küsimusi alati wäga tõsiselt on wõtnud, aga senni oli tema põhimõttelikult riigikaitse wastu. Täna tema seda ei wäljendanud, waid arutas ainult otstarbekohasust.

H. Heideman (töörp.): Härra sõjaminister oma kaitsekõnes püüdis tõendada, nagu sõjawäe suurenemisega ei suureneks põrmugi kulud ja ei suureneks sugugi eelarwe. See seletus oli täitsa põhjendamata. Argumendina wõi tõendusena toodi teisi riike ette, aga kus siis ei kulutata sõjawäe peale? Pole riiki, kus seda ei tehta. Rõhutan seda, et kõigis kodanlikes riikides tehakse seda rohkem, kui enne 1914 aastat. Härra sõjaminister rõhutas, et ei ole ühtegi riiki, kes sõjawäge ei pea, aga kas see oleks mingisuguseks õigustuseks ka Eestile, et Eestis on lubata wisata suuremaid summasid sõjatehnika arendamise peale. Teie ütlete, waa-

dake Wenemaad, Wenemaal on suur sõjawägi ja seal wisatakse ka suuri summasid wälja. Wahelhüüdjatele sotsiaaldemokraatidele tahaksin pärast wastata. Eelkõneleja seltsimees Reesen wastas juba selle peale. Arusaadaw on, et nõukogude Wenemaa ei saa üksi keset kapitalistlikkude riikide ketti sõjariistu maha panna, ei saa Wenemaa talupoeg ja tööline alasi ja adra taga rahulikult töötada silmapilgul, kui teda ümbritsewad kodanlised riigid, kes iga silmapilk on walmis kallale tungima. Mis-sugune tont kihutab siis kodanlisi riikisid suurendama sõjawägesid? Wastake mulle selle peale? Kui härra sõjaminister ütles, et Wenemaal on miilitsa-süsteem pankrotti langenud, millest tunnistust andnud läinud manööwril, siis peaks see ometi kõige wähem põhjust andma, nüüd eriti, kus Wene miilitsa-süsteem olla pankrotti läinud, Eesti sõjawägesid suurendada. Need teie seletused on üksteisele risti wastukäiwad.

Siis tõi härra sõjaminister weel ette, et waadake, kuidas sotsialistlik nõukogude wabariik ennast sõjaliselt warustab! Jah, kahtlemata on töölisteriigil tarwis enesekaitset, ma arwan, see on temal rohkem õigustatud, kui mõnel kodanlisel kildkonnal ja praegu ei ole siin ka midagi imeplikku, kui tõendatakse, et sotsialistlike nõukogude wabariikide liit olla wäljamaalt sõjawarustust tellinud, nagu seda hiljutine laewaõnnetus olla kinnitanud. Meie sugugi ei eita seda, aga ka siin ei ole praegu kusagil sõjariistade wabrikuid, waid sõjariistu tellitakse kusagilt wäljamaalt, wõib olla, tulewad ka Eestile Pariisist, ehk Antwerpenist wõi kusagilt mujalt laewad sõjawarustusega, aga ometi ei lükka see isenesest midagi ümber.

Siis küsis härra sõjaminister, et huwitaw, mispärast ma olewat Wenemaad kaitanud. Pean ütleva, et mitte üksi mina, waid kogu ilma töörahwast seda teeb. Tuletagem meelde, kuidas nende maade walitused, kes organiseerisid blokaadi Wenemaa wastu, wärisema hakkasid, siis kui nende maade töölised kindlasti selle wastu wälja astusid. Wenemaad ei kaitse mitte ükski Eesti töölisklass, waid terve ilma töörahwast. (Sagõdased wahelhüüded. J. Soots (põl.) hüüab midagi kõnelejale.) See on arusaadaw mispärast. Sellepärast, et nõukogude Wenemaa, kui töörahwa riik, on ühtlasi ka terve rahwuswahelise töölisliikumise esimene kindlustus ja lihtsalt sel põhjal on

töörahwast alati sümpatiseerinud nõukogude Wenemaale.

Juhataja K. Wirma: Rkl. Heideman, palun Teid päewakorra juurde.

H. Heideman (töörp.): Ei oleks nõukogude Wenemaad, siis oleks tantsinud töörahwast turjal mitte üks nuut, waid kolm nuuti, ja sellel lihtsal põhjusel on töörahwast alati nõukogude Wenemaad toetanud. Püüti mitte millegiga põhjendades seletada, et kui sealt mingisuguseid manööwreid tehakse, wõi kui seal tööliste riik organiseerib oma riigikaitset — töölistpunawäge — siis hakkawat ta peale tungima. See ei ole ka mitte millegiga tõendatud. Kui räägitakse wahekorra Saksa- ja Wene proletariaadi wahel, et seal sepihõlmatawast mingisuguseid kallale tungimise plaane, siis ei ütles see weel midagi. Wenemaa töörahwast huwid on igatahes ühtlased kogu ilma töörahwast huwidega, kogu ilma töölisteliikumisega. (J. Soots (põl.): Kas Hiina töölistega ka?) Härra sõjaminister kriipsutas alla, et edaspidi wõiwad wäheneda kulud, mis sõjawäe peale lähewad. Ta ütles, et tulewikus saawad kulud wähenema ja arwas muuseas, et umbes 1926. a. wähenewad kulud märksa. Kui palju see siis wõib wäheneda, on igatahes küsimus ja iseküsimus on see, kas töörahwast laseb rahulikult oma naha wahelt kõik need kulud wälja pigistada. Meie aga küll ei tahaks uskuda, et see niikaugele läheb. Töörahwast ülesanne on wõitlus sõdade wastu, kapitalistliku ühiskonna wastu, terwe kodanlise korra wastu. (Chr. Kaarna (töer): Muud kui tapke maha puhata!)

Juhataja K. Wirma: Rkl. Heideman, palun Teid päewakorra juurde jääda.

H. Heideman (töörp.): Töörahwast peab wõitlust kogu kapitalistliku ühiskonna wastu. Selles ei saa nemad igatahes teistsugusel seisukohal olla. Kui aga siin arwatakse, et sõja ärahoidmiseks mõni paberiliit wõi mõni teine paberipealne organisatsioon suudab midagi ära teha, siis on see ainult pettelootus ja ainult pettepill. Töörahwast loodab ainult selle peale, mida ta ise suudab täide saata ja kui ta kord tõuseb walitsewaks klassiks...

Juhataja K. Wirma: (helistab) Rkl. Heideman, ma kutsun Teid kolmat korda päewakorra juurde.

H. Heideman (töörp.): ... ja likvideerib kodanlise ühiskonna ühes imperiaalistlikkude sõdadega...

Juhataja K. Wirma: Olen Teid mitu korda päewakorra juurde kutsunud, mida Teie tähele ei pane, mispärast Teilt sõna ära wõtan.

Sõjaminister A. Anderkopp: Asjata oleks siin härra Heideman'iga waidlema hakata, sest meie oleme kaks niisugust wastupoolt, kes üksteisele mitte midagi selgeks ei tee, wähemalt ei ole Teil selleks tahtmist ja arusaamist. Kui mina siin sõna wõtsin, siis ainult selleks, et eksiarwamist ära hoida. Teie härra Heideman, pidasite üsna pika tiraadi, et waadake, see sõjaminister tuleb kawaga wälja, et tahab kodanikud õpetusele tuua ja suurendab sõjawäge. Mingisugusest sõjawäe suurendamisest siin juttu ei ole, ka mitte eelarwe suurendamisest, waid wastupidi. Tulewal aastal olen wõimaliku leidnud olewat eelarwet wähendada, wõrreldes tänawusega. 1925. a. katsun mina weel seda edasi teha. Aga kõige selle juures wõite kindlad olla, et minu püüd on ja saab olema igal silmapilgul riigi julgeolekut kaitsta ja kui tarwilik peaks olema kõiki abinõusid tarwitusele wõtta. Mul on isiklikult tahtmist ja ka julgust seda teha.

Th. Tallmeister (rhws. w.): Mina ei oleks täna õhtul sõna mitte wõtnud, aga et üks kõneleja siit kohalt tarwilikuks pidas isegi minu nime selle juures nimetades, kirikut süüdistada selles, et ta sõda õhutada ja werewalamist katsuda toetada, siis tahtsin mina seda alla kriipsutada, et sarnane oletus täiesti wale on. Kirik asub põhimõttelikult täiesti sellel seisukohal, et sõda on kurjus ja tema püüab kõigest jõust temal käepärast oleyate abinõudega selle poole, et maailmas rahu maksma hakkaks. Kirik mõistab isegi jumalariigi mõiste all inimeste ühisust, kes rahus kui õed ja wennad elawad ja mitte handi wiisil üksteise kallale ei tungi.

Juhataja K. Wirma: Rkl. Tallmeister, kas ei saaks päewakorra juurde jääda?

Th. Tallmeister (rhws. w.): Mina wõtsin sõna selleks, et teatawal wiisil faktilise märkusena süüdistust kiriku vastu tagasi tõrjuda ja ei taha sellepärast mitte asja juurde peatama jääda. Tahan alla kriipsutada et praegusel ajal ka rahwuswaheline ja kirikutewaheline liit töötab selleks, et sõjad ilmast saaks ära kaotatud. Aga see oleks täiesti wilets arusaamine selle sihi poole püüdmisest, kui kirik õhutama hakkaks, et üksik kodanik isegi kaitsesõja ajal oma kohut täitma ei peaks, kui isamaale kallale tungitakse, kui meie waimlised, kõlblised ja ainelised wäärtused hädaohus on, siis oleks see andeksandmata argtus ja wäiklus, kui keegi põhimõtteid ratsutades riigikaitse kohustusest eemale põikleks. Waid siis peab see kodanik, kes kristlikul alusel seisab, oma kohuseid isearalise agarusega täitma. Kirik on alati oma ülesandeks pidanud wahwust ja kangelasemeelt, isamaaarmastust ja kohusetunnet kaswatada ja on uhke selle peale, kui kommunistid talle seda ette heidawad.

H. Allik (wäljasp. rhm.): Ühenduses käesolewa küsimusega kerkis siin isenesest küsimus üles, kas Eesti ajab praegusel silmapilgul imperialistlikku poliitikat wõi mitte. Enesestmõistetaw, et ta iseseiswat imperialistlikku poliitikat ajada ei saa. Praegusel silmapilgul otsustawad ilmapoliitikat suurriigid, kuid nad katsuwad leida omale liitlasi. Meie teame wäga hästi, et selle tõttu on ka Eesti paratamata kaasa wiidud üldisele imperialistlikule poliitikale, sest iseseiswa imperialistliku poliitika ajamiseks on Eesti-sarnased riigid liiga wäikesed. Seda näeme sellest, et ta kutsub, kui piiril mõnda külakest tuleb lahutada, omale Inglis oberstid wahekohtunikuks. Kuid seistes suurte imperialistlikkude riikide mõju all, on ta paratamata kaasa kistud üldisse imperialistlikku poliitikasse. Seda tunnistab ka kodanlus, kes nõu peab, millise imperialistliku rühmituse poole hoida, kas wõtta omaks Inglise wõi Prantsuse orientatsioon.

Siin toonitas sõjaminister ja ka teised kõnelejad kodanlisest leerist: miks teie seda Wenemaal kaitsete. Lubatagu mulle selle peale wastata. Waadake, kui walitses tsaar, siis wõitles tema rewolutsionääride vastu brutaalselt, ta ütles, see on kramoola, see on walitsuse wastane ja teda on tarwis üles puua. Tema wõitles otsekoheste abinõudega. Teie aga lähete

wälja igasuguste katsetega tööliklassi tegelasi määrada, tõrwata. Sellepärast kõnelete meie Wenemaa kullast. (Wahel ühe paremalt poolt: Kas see ei ole tõsi?) Teie ei julge meie otsekohe ütelda seda, et, waadake, teie olete tööliklassi esitajad ja teie olete meie huwide ja ühes sellega ka meie rahakottide vastu, seda moodi paljastaksite teie enast.

Mul tuleb elawalt meelde tuntud Wene kirjaniku Saltõkow-Shtsedrini naljajutt, kus wanal pärisorjuse ajal 2 Wene talupoega üksteisele vastu tulewad ja teine teise käest küsib: „Tõ tshai buudesh?“ „A ja Bobrinskih.“ „A tõi tshai?“ „A ja Sheremetjewõh knjasei“. Tähendab, teine oli Bobrinski oma ja teine Sheremetjewi talupoeg, aga seda, et nad peale selle ka weel iseseiswad inimesed on, sellest nad aru ei saanud. Niisugune arusaamine on ka Teil, kes teie seisate ühe wõi teise imperialistliku grupi teenistuses ja arwate, et seda peawad olema ka proletaarlased. Waadake, niisugune arusaamine on teil. Meie aga seisame ja kaitseme ainult oma klassi huwide seisukohta. Kuus aastat on mööda läinud sellest, kui Wenemaal tööliklased kodanlise korra kukutasid ja selle 6 aasta jooksul ei ole teie mitte midagi juurde õppinud. Teie ei tea isegi seda, et Wenemaal praegu kodanlus ei walitse ja järjelikult seal wõimalik ei ole imperialistlikku poliitikat ajada. Meie seisame, nagu ma tähendasin, aga tööliklassi huwide eest. Sellepärast seisame meie ka Wenemaa walitsewa tööliklassi eest ja samuti toetame teda jõudumööda, kui mingisugust Ameerika wõi Saksamaa ametiühisust, kui nemad tööliklassi huwide eest wõitlewad kodanlise rõhumise vastu. Tööliklass on rahwuswaheline ja sellepärast toetame teda ka teistes maades, niisama ka nõukogude Wenemaal.

Oma kõne alguses tähendasin ma, et Eesti kodanlus ei aja mingisugust iseseiswat poliitikat, waid on paratamata seotud üldise rahwuswahelise poliitikaga ja tema peab paratamata astuma ühe wõi teise imperialistliku riigiga ligemasse ühendusse, järjelikult teiste riikide poliitikaga. nii et ka tema sõjawägi on sama poliitika tööriistaks, see tähendab, imperialistlik tööliste poliitika. Tööliklassile imperialistlik poliitika midagi ei anna, sellepärast et tööliklass ei taha oma werd walada Pariisi wõi Londoni börsede huwide eest. Töölisteklassi peal lasub aga alalise sõja-

wäe koorem rahuajal, mitte ainult sellepärast, et see nõuab iga aasta miljonid riigi eelarwest, waid ka sel teel, et tuhanded tööliklassi paremad pojad peawad jätma igal aastal oma töökohad, peawad minema kasarmutesse, kuid kui nad sealt tagasi tulewad, siis on nemad kaotanud oma koha ja praegusel tööpuuduse ajal on nendel raske teenistust leida. Alaline sõjawägi, sõjapoliitika ei anna ühes ega teises kapitalistlikus riigis midagi tööliklassile. Järjekulikut wälja minnes sellest seisukohast oleme meie selle kodanluse sõjapoliitika wastu ja ka selle seaduseelnõu wastu. (J. Tõnisson (rhw.): Nagu Teie ütlete, toetate Wenemaad.) Jah, toetame.

Juhataja K. Wirma: Lõpusõna on aruandjal rkl. Laretei'l.

Aruandja H. Laretei: Mina üksikasjalikult kõigi wastuwäidete juures peatama ei hakka, sest et suuremalt osalt on nende peale juba ära wastatud härra sõjaministri ja härra riigikaitse komisjoni esimehe poolt. Jääb ainult teha üksikuid märkusi üksikute wäidete kohta. Algan peatamisega selle rühma juures, kelle kõneleja wiimasena sõna wõttis. (Wahelhüüe paremalt poolt: Ei maksa.) Minule paistab, et siin on liiga palju peatatud kommunistide wäidete juures ja arwesse wõtmata jäetud, et nende seisukoht millegagi ei erine meie seisukohast, wahe on ainult selles, et lähete koht on koguni teine. Kui nende nimetuse järele „neetud kodanlus“ selle seaduse esitab, siis on nemad selle eelnõu wastu. Kui aga wõimul oleks kommunistlik walitsus, siis olen kindel, et üks neist härradest, kes täna seaduse wastu kõnelesid, oleks seisnud aruandjana selle kommunistliku walitsuse poolt määratud „tööliste“ esituse kõnetoolis ja kaitsenud samasugust seadust. Rkl. Piiskar'i wäidetele wastasid osalt teised eelkõnelejad. Tema esimesele küsimusele, et missugune on õieti see wajadus, mis selle seaduse wälja kutsunud, wastas osalt rkl. härra Martna, kui ta tähendas, et Euroopa poliitiline seisukord on sarnane, et ei saa ära hoida sõjawäe ettewalmistusest. Peale selle, nagu tähendas ka rkl. härra Laidoner, selle seaduseelnõuga sünnib teatud moraalne terwendamine meie kaitsewäe teenistuses. Kui rkl. Piiskar ütles, et riigikaitse komisjon on olnud paawstlikum,

kui paawst ise, — et seadus tema uuedatud kujul on palju kitsam, kui walitsuse poolt esitatud kujul, siis lubage tähendada, et see seadus saab toetuseks just neile, keda see seadus just kõige raskemalt tabab. Eelmises seaduseelnõus oli ette nähtud suurem toetus riigi- ja omawalitsuse ametnikkudele, see on isikutele, keda see wäeteenistuse kohustus kõige wähem tabab, wõrreldes teistega, kuna neile on kindlustatud täieliselt nende alaline koht ja ei ole ka nende isiklikud huwid seotud selle tööga, mis nad kaotama peawad ja mida on eraisikul, kui iseseiswal ettewõtjal. Wiimane on sunnitud oma töö pooleli jätma ning kaotab selle läbi teatud töowõimaluse, oma klientuuri, kui ka tööandjad. Seda arwesse wõttes ei saa kuidagi ütelda, et see uus parandus, mis riigikaitse komisjon ette pani, kõige raskemalt tabaks just neid, kes kõige raskemalt kannatawad sõjawäeteenistuse kohustuste all. Käesolew seaduseelnõu suurendab toetust just neile, kes raskemini selle all kannatawad, see tähendab, iseseiswalt töötajatele, keda kaugelt suurem protsent on, kui neid, kelle peale härra Piiskar tähendas. Riigikaitse komisjonil käesolewa seaduseelnõu teistkordseks wastuwõtmiseks olid põhjuseks need kindlustused, millele puudumise pärast esimene kord see eelnõu tagasi lükati. Kui rkl. Piiskar tähendas, et riigikaitse komisjon on liig kergelt seda seadust wõtnud, siis peab tähendama, et riigikaitse komisjonil ei tulnud arwestada ükski nende isikutega, kes teenistusse wõeti, waid tuli arwestada majanduslikkude ressursidega, mis meie riik peab wälja andma nende isikute sõjawäeliselt ettewalmistamiseks. Siin tähendati, et sellega on ühenduses suured kulud. Ma teeksin wäikese korrektoori neile andmetele, mis esitati rkl. Jõeäär'i poolt, ja kus ette toodi, et õppusel olijate ülespidamine tuleb 12 miljonit maksuma ja perekonna-abiraha umbes 20 miljoni marga ümber. Siin tuleb korrektoori teha ses mõttes, et kõik need summad ei tule uutena, waid tuleb wälja jätta see osa, mis langeb riigi- ja omawalitsuse teenijate, kui ka kooliõpetajate palkadeks, need summad tulewad wõtta palgakrediidist ja on vähemad, kui neile määratud palgad. Seega wäheneks asutuste eelarwe, kust need isikud kaitse-teenistusse kutsutakse. See summa vähendab ka ühtlasi seda 20 miljonit, mis ette nähtud perekonna-abirahana. Rkl.

härta Martna wõtab asja liig kergelt, kui arwab, et sarnase seaduse wäljaandmine wõiks halba mõju awaldada teiste riikide peale, ning wõiks suurendada wäge piiril. Minu arwates on just teised riigid liig kergelt hinnatud. Meil ei ole ju tegemist wäe suurendamisega, waid tagawarawäelaste õppusele kutsumisega ja minu arwates ei ole wist põhjust oletada, et sellepärast wägede ümberpaigutamisi teiste riikide poolt ette wõetaks. Kui wägede ümberpaigutamisi tarwilikuks peetakse ette wõtta, siis wõib ju seda käesolewa õppusele kutsumisega siduda, nagu seda wõib siduda iga muu asjaga. Kui põhjusi otsitakse, siis neid ka leitakse.

Kui Riigikogu liige Martna tähendas, et rahwasteliidu töö on rahuaate edendamine, siis arwan mina, et ei saa ju ometi rahuaadet edendada sarnaselt, et üks riik teiste seas peaks oma sõjawäelise ette-walmistuse järele jätma. Minu arwates ei ole rahwasteliidu ühingute ülesanne ka mitte see, waid see, et mõjuda oma rahwaste ja riigi walitsuste peale, et need ühiselt mingisuguseid abinõusid leiaks sõjawägede wähenemiseks. Ainult sel kombel on võimalik rahu poole püüda ja mitte ainult sellel teel, et üks riik peab teiste seas oma sõjawäelise ette-walmistuse ära lõpetama.

Rkl. Jõeäär tõi ette põhjusi, mis tema arwates wastu rääkisid selle seaduse wastuwõtmisele ja nimetas peajasjalikult rahwamajanduslikka raskusi. Nende kohta on tähendatud, et riigikaitse komisjon on arwesse wõtnud seda, et rahwamajanduslikka raskusi sünnitab iga sõjawäeteenistusse kutsumine. Tema wähen-dab produktiivset tööd ja sünnitab teatawaid kulusid. Kui rkl. Jõeäär edasi läks küsimuse juurde, et kas need kulud saawad tasutud selle läbi, mis meie kätte saame selle eelnõuga, siis tõi tema küll minu arwates nõrku põhjendusi ette. Esiteks arwas tema, et ei saa neid selle aja jooksul nii wälja õpetada, et neid wõiks liinile saata. Õigus on ju, et alguses oli kawatsus pikemat õppusaega ette panna. Teiselt poolt on aga ettenanek tehtud seda õppusaega lühendada. Minu arwates on Wabariigi Walitsus, sõjaministerium ja ka riigikaitse komisjon leidnud ühelt poolt miinimumi, mida meie wõime sõjawäelise ette-walmistuse juures anda. Teiselt poolt on arwesse wõetud ka see asjalu, et meie selle aja jooksul neid tõesti niiwõrd õpetada saame, et need kulud

üleliigseks ei lähe. Rkl. Jõeäär tähendas, et kõiki ei saa ikkagi teenistusse kutsuda muist jääwad kutsumata ja sellepärast on see seadus üleliigne. Ei saa asuda sellele seisukohale, et riik juba enne ära määrab teatud isikud, kes oma ametikohtade tõttu sõjawäeteenistusest ära ja sõjaajal oma kohtadele jääwad. Mina saan aru, et mobilisatsiooni plaanis ette nähakse need ametikohad, mis alale tulewad jätta, kuid ei saa põhimõtet maksma panna isikute suhtes, sest meie ei ole millegagi kindlustatud, et need ametnikud, kes kohtade peal on ja sõjateenistusest wabastatakse, et nemad siis kohtade peal on, kui neid sõjaoludes kutsuda tuleb. Teiseks ei saa arwesse wõtmata jätta seda, et meie sellega sünnitaks wõimalused igasuguseks korruptsiooniks, kui meie juba ette ära määrame isikud, keda sõjawäeteenistusse mitte ei wõeta. Rkl. Jõeäär tähendas, et oli wõimalus neid wabadussõjast wälja jätta ja sellepärast on wõimalus neid ka edaspidistest sõdadest ära jätta. Selle wabastamise määrawad ära kaks asjalu: esiteks, sõja iseloom, ja teiseks, millistes oludes sõda tuleb pidada. Ei saa wõrrelda neid olusid, milledes meil tuli sõda pidada wabadussõja ajal, kui nendes oludes, nagu juba omas esimeses kõnes tähendasin, kus ei olnud mingisugust korraldust, mingisugust aparati, mingisugust wõimu, kes oleks wõinud korraldada nõuete kohaselt mobiliseerimist, kui siis tuli jätta mitmele kohale ametnikud ja isikud alale, siis ei saa nüüd ütelda, et meie neid ka praegu alale wõime jätta. Siis, mis sellesse puutub, et kaaluti ära nende wabastamise põhjused, siis selle kohta on tähendatud niihästi minu, kui ka teiste kõnele-jate poolt, et meil ei olnud aparati, kes oleks wõinud järele kaaluda ja kontroleerida, selle tõttu said paljud täitsa põhjendamata wabastatud. Tihti, nagu tähendatud, oli weel see kontroleerija aparati isikutest koos, kes ise ka kontroleeritawad olid.

Siis tähendas weel rkl. Jõeäär, et meie inimete materjaali poolest paremas seisukorras oleme nüüd, kus meil on noori sõdurid. Peab tähendama, et waewalt küll wõib härta Jõeäär'i arwamine tõi olla, et meil tulewane sõda saab olema nii kerge oma iseloomu poolest, kui wabadussõda. Õigus on, et wabadussõda oli meil raske just sellepärast, et meie ette walmistatud ei olnud. Kuid ka meie wastsed ei olnud korralikult ette walmistatud.

Ja kui järgmises sõjas meie vastu astub täiesti korraldatud sõjawägi, siis minu arwates on see üks põhjustest, miks meie oma sõjawäelist ettevalmistust peaks paremini korraldama, kui see oli korraldatud wabadussõja ajal. Wiimane wäide härra Jõeäär'il on aga õieti niisuguse iseloomuga, mille peale raske on wastata. Härra Jõeäär ütleb, et wiimaks on ka see põhjuseks selle seaduseelnõu tagasilükkamiseks, et meie ikkagi ei suuda end kaitsta tulewiku suures sõjas. Kui sarnasele seisukohale asuda, siis peaks tõesti sõjariistad käest ära panema ja kõik see üle miljardi marka, mis sõjawäe ülewalpidamiseks läheb, wõiks siis panna produktiivsemale tööle. Kuid millega saab seda põhjendada, et meie ennast mitte kaitsta ei suuda. Meie kuulsime just samaseid häält wabadussõja algul, kus öeldi, et see on absurd Eesti riigil suure Wene riigiga sõdima hakata. Kui arwesse wõtta seda, et meil mingisuguseid ettevalmistusi ei olnud tehtud ja et meie ometi suutsime nendes tingimistes ennast kaitsta, siis pole ka põhjendatud see härra Jõeäär'i oletus, iseäranis weel sellepärast, et ta ise arwab, et tulewane sõda kergem saab olema, kui wabadussõda. Wõib olla, et meie siis ei suudaks ennast kaitsta, kui meie üksi jääks, aga nagu siin juba tähendati eelkõnelejate poolt, on tarwilik ainult, et meie esimese hoobi vastu wõtaks. Teiseks tuleks selle juures tähele panna seda, et meie oleme oma iseseiswuse kestes näinud ettewõtteid, mida wõiks nimetada sõjawäelisteks awantüürideks. Ja kas wõiks nüüd meie praegune poliitiline olukord olla kindlustuseks, et meie mitte ei lange niisuguste sõjawäeliste awantüristlikkude katsete objektiks. Ja sarnaste awantüristlikkude katsete vastu peab meil olema ometi sõjawägi, mida wõiks waenlastele vastu saata nii, et see awantüür ei lõpeks meie kahjuks.

Rkl. Jõeäär tähendas täie õigusega, et tuleb välispoliitiliselt enda seisukohta kindlustada. Mina arwan, et meie välispoliitika on juhitud selle peale, et välispoliitiliste kombinatsioonide kaudu enese iseseiswust garanteerida. Selles sihis käib meie koostöö rahwasteliiduga, selles sihis tehakse meil eeltöid omawaheliseks liitumiseks, selleks on esimesed reaalsed sammud tehtud Lätiga liitumiseks jne. Kuid teine küsimus on see, mis meie peame tegema ja missugune meie praegune seisukord on. Kas julgeks härra Jõeäär

tõendada, et praegu meie rahwuswaheline välispoliitiline seisukord tõesti garantiid annab meie iseseiswaks eluks. Ma ei usu, et härra Jõeäär suudaks seda tõendama tulla. Ja kui meil sarnast rahwuswahelist garantiid pole, siis ei tähenda mitte, et meie sinna poole püüdma ei pea, kuid meie peame praegustes oludes talitama ka nende kohaselt, sest meie ei tea kuidas meil tulewikus wõiks see rahwuswaheline seisukord wälja kujuneda. Seda kõike arwesse wõttes jään oma ettepaneku juurde seda seadust I. lugemisel vastu wõtma.

Juhataja K. Wirma: Ettepanek on tehtud seda seadust I. lugemisel vastu wõtma. Rkl. Heideman'i poolt on ettepanek tehtud, seda seadust tagasi lükata. See pole iseseisew ettepanek ja selle kohta teewad Riigikogu liikmed ise wastawad järeldused hääletamisel. Hääletamisele tuleb seaduse wastuwõtmise ettepanek. (Hääletatakse.) Wähemus on vastu. Sellega on seadus I. lugemisel vastu wõetud. (Hüüded: Lõpetada.) Härra põllutööminister on soowinud erakorraliseks teadaandeks sõna.

Põllutööminister A. Kerem: Wäga lugupeetud Riigikogu liikmed! Minul ei olnud kahjuks mitte wõimalik Riigikogu koosoleku algul siin olla, sellepärast olen sunnitud lühikese märkuse erakorralise teadaandena ette kandma. Täna on Riigikogu erakorraliselt arutuse alla wõtnud väga põnewa ja käesolewal aastal väga tõsiseks wäljakujunenud küsimuse, wiljaikalduse. Selle küsimuse puhul awaldatud mõtteawalduste vastu ei taha üldiselt mitte waidlema hakata, weel vähem nende lõpukokkuwõtete vastu rääkida, mis Riigikogu ühel meelel on vastu wõtnud. Überpöördukt on mul põhjust arwata, et walitsus neid soowiawaldusi väga tõsiselt wõtta tahab ja neid väga täpselt täita püüab, niipalju kui see riigimajanduse seisukohalt wõimalik on. Kuid siin sõna wõttes tahtsin kaht asjaolu alla kriipsutada, et meie riigiasutused on selles küsimuses juba eelkawatsusi teinud. Kõige enne wõin nimetada andmeid, mis statistika keskbüroo poolt wilja seisukorra kohta kogutud, mis kahjuks küll käesolewa sügise iseäralduste tõttu wähe wananenud. Kuid kui neid kindlasti rewideeritakse ja parandatakse, siis ehk

wõiksid nad midagi pakkuda. Mina tahan, eriti põllutöoministeeriumi tegewust selles asjas silmas pidades tähendada, et selle küsimuse juures on minu ametkonnas peatatud wiimasel ajal mitu korda ja kawatsusi tehtud, kuidas sellest küsimusest üle saada. Alles eile ehk üleeile tehti minu poolt wastawa osakonna esitajale korraldus, et järelepärimisega ikalduse asjas meie seltskondlikkude asutuste poole pööraks. Nende seltskondlikkude asutuste poole, mis põllumeestest koos seisawad ja põllumeeste huwides tegutsewad. Kõigil on teada, et põllutöoministeeriumil põllumajandusliku abiandmise alal erilist oma aparati olemas ei ole, waid see peaterwena sünnib wastawate kutsekorralduste kaudu. Sellepärast on ka loomulik, et käesolewas küsimuses eriti nende poole pöörata tuleb, et need tõsioludele wastawaid andmeid katsuksid korjata. Teine korraldus samas asjas oli minu poolt, et ka statistika keskbüroo poole andmete saamiseks tuleks pöörata. Kuisel teel ei lähe korda lähemal ajal enamwähem täielikku ülewaadet saada ikalduse ulatusest ja selle tagajärjel tekkinud tarwidusest, siis tuleb, wõib olla, kolmandat teed kasutada, see on omawalitsuste kaudu wastawaid andmeid muretseda. Mina wõin siin otsekohe seletada, et põllutöoministeerium katsub sammusid astuda, et tekkinud hädaohule wastu hakata. Teiseks aga stenogrammisisid lugedes jäi minul siiski lõpumulje, nagu oleks siin tegemist sarnase hädaohuga, mis meil kogu elu rööpast wälja wõib ajada. Selles mõttes tahtsin mina Riigikogule ette kanda, et ma tekkinud ikaldust wäga tõsiseks raskuseks pean, sest et ta õige laialdase piiri on omandanud, kuid selle peale waatamata ei tohiks selle juures üleliiga ärewusesse sattuda, eriti aga maal ja rahwahulkades ärewust tekitada. Kui see

ühelt poolt sisemises elus raskusi wõiks tekitada, siis seda enam weel wäljaspool. Oma lühikest märkust lõpetades tahan weel kord korrata, olgugi, et meil raskused, wõrreldes wäga suured raskused ees seisawad, mille juures tuimaks ei tohi jääda, kuid ühtlasi weel enam, tahan ma seda alla kriipsutada, et mitte üleliiga ärewaks minna.

Juhataja K. Wirma: Korra kohta on sõna rkl. Pälson'il.

R. Pälson (töörp.): Ma teen ettepaneku määrata 10. minutiline waheaeg, selleks, et arutamisele wõiks tulla Eesti wabariigi proletaarliste-üliõpilaste riikliku toetuse seaduseelnõu. Eelmisel Riigikogu koosolekul, kui see seaduseelnõu arutamisel oli, siis arwasid Riigikogu liikmed heaks, koosolekult lahkuda ja koosolek pidi kwoorumi puudusel lõppema. See näitab, kuidas kodanlised Riigikogu rühmad proletaarliste-üliõpilaste toetamise peale waatawad ja annab tõendust ka sellest, missuguse pilguga needsamad härrad selle nõndanimetatud wiljaka töö peale waatawad. Teen ettepaneku 10. minutiline waheaeg määrata, et seda seaduseelnõu peale waheaega arutusele wõtta.

Juhataja K. Wirma: Rkl. Pälson'i poolt on tehtud ettepanek, määrata 10. minutiline waheaeg. Teine ettepanek on tehtud koosolekut lõpetada. (Wahel hääle: Lõpetamise ettepanek enne hääletada!) Esimesena on sisse tulnud ettepanek, koosolekut lõpetada, sellepärast tuleb see ka esimesena hääletamisele. (Hääletatakse.) Nähtawana murega on otsustatud koosolekut lõpetada.

Lõpetan koosoleku.

Koosolek lõpeb kell 11.15 min. õhtul.

Algkirjale alla kirjutanud:

Riigikogu abiesimees **K. Wirma.**

Abisekretäär **J. Wain.**

